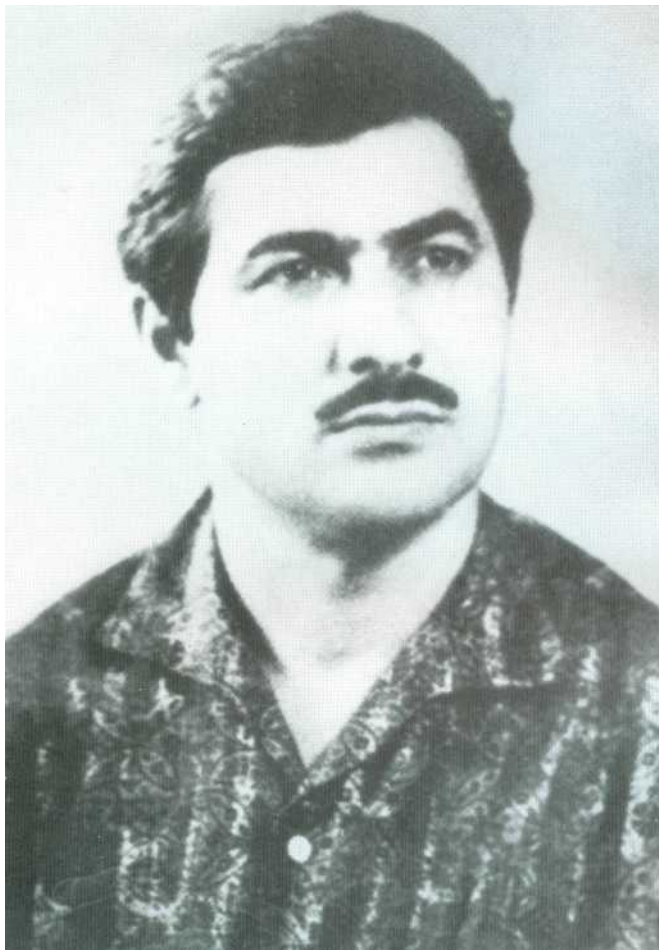

▣ MÜASİR AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

ƏLİ KƏRİM

Seçilmiş
əsərləri

ƏLİ KƏRİM

**SEÇİLMİŞ
ƏSƏRLƏRİ**

"LİDER NƏŞRİYYAT"

BAKI-2004

Bu kitab "Əli Kərim. Seçilmiş əsərləri, I cild" (Bakı, Azər nəşr, 1991) nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır

Tərtibçi və redaktoru:

Paşa Əlioğlu
filologiya elmləri namizədi

Ön sözün müəllifi:

Tofiq Hacıyev
*AMEA-nın müxbir üzvü,
filologiya elmləri doktoru, professor*

894.361`1 - dc 21

AZE

Əli Kərim. Seçilmiş əsərləri. Bakı, "Lider nəşriyyat", 2004, 336 səh.

Çağdaş Azərbaycan poeziyasının görkəmli nümayəndəsi Əli Kərimin bu kitabına şairin müxtəlif illərdə qələmə aldığı şeir və poemaları toplanmışdır.

Əli Kərimin əsərlərində təzəlik, poetik duyum, səmimiyyət, doğma torpağa bağlılıq başlıca yer tutur.

ISBN 9952-417-12-6

© "LİDER NƏŞRİYYAT", 2004

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN
**“Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında”**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

ƏLİ KƏRİM POEZİYASI

Bu başlıq sadəcə o demək deyil ki, Əli Kərim şeir yaradıcılığı ilə məşğul olub, Əli Kərim şairdir. Onun üçün belə deyərdik: "Əli Kərimin poeziyası". Hətta bu ikinci sərlövhə əlimizdəki kitab üçün daha münasib görünərdi. Çünki o, şeir yaradıcılığı ilə yanaşı, həm də istedadlı nasirdir, dramaturqdur, çox dəqiq zövqlü tənqidçidir və bu kitabında ancaq poeziyası gedir. Bu başlıqla nəzərdə tutulur ki, ədəbiyyatımızda və ədəbi tənqidimizdə bir "Əli Kərim şeiri" deyilən anlayış var. Bu ikinci növ təyini söz birləşməsinin, dilçi olaraq, qrammatik mənasını mən yaxşı bilirəm. "Əli Kərim şeiri" o deməkdir ki, Əli Kərim üsluba çevrilib, onun şeiri ədəbiyyatda sabitləşib, onun yaradıcı davamçıları və hətta onu vəcdlə oxuyan xüsusi oxucuları, çoxlu pərəstişkarları var...

İctimai-zehni və ya ictimai-fiziki əməyin hansı sahəsində fəaliyyət göstərməsindən asılı olmayaraq, kim öz şəxsiyyətinə hesabat verməyi bacarırsa, o, müdrik insandır. Özünə hesabat vermək nadir xasiyyətdir - böyüklük əlamətidir; xalq üçün, cəmiyyət üçün "nəyi eləyib, nəyi eləyə bilərmiş, ancaq eləməyib, harada zəhmətini əsirgəyib" suallarının qarşısında duran adam gələcək fəaliyyəti üçün özünü səfərbər edir. Demək, bu sualı vermək üçün gərək insanın işdən qorxmamaq, yorulmamaq istedadı da olsun - Əli Kərim kimi. Vaxtaşırı özünə, öz mənliyinə hesabat verən Əli Kərim bu etirafıdan birini daxili, şəxsi çərçivədən kütləvi-ictimai mühitə çıxarır, oxucularının qarşısında onların şahidliyi ilə bəyan edir: "Otuzdan çox yaşamışam...". Giley-güzarsız, alnıaçıq, üzüağ şəkildə deyir: "İllərimin çoxusu mənimlədir. Ailəmin üzvüdür...". Vaxta yaradıcı insanın ən qiymətli kapitalı kimi baxan şair öz həyatının saatlarını, dəqiqələrini də saya alır: "Elə saatım var ki, ağac olub bir dost bağında, hər dəqiqəsi bir meyvəyə dönüb Göy budağında... Anlarım var: Leysan yağışı kimi yağmış Kövrək bir insan qəlbinə...Şeirlərimə baxıram: Yanıb dəftərə tokülmüş günlərimdir. Otuzdan çox yaşamışam. Peşman deyiləm..." Keçmişə baxmaq, özünə hesabat vermək ona görə gərəklidir ki, gələcəyin yolunu müəyyənləşdirənsən, edəcəklərini ipə-sapa düzəsən. Keçmiş keçmişdir, əslində onu gələcək üçün və gələcəyin xatirinə yada salırsan.

Əlinə qələm aldığı gündən, hətta sənətkarlığı yetkinləşməyi dövrə belə, Ə.Kərim mövzu məhdudluğu bilməyib, özünü çağırılmış bayatların çərçivəsinə salmayıb. Onun şair ilhamı doğuluşundan buxov üzü görməyib, siftdən gözəlliklə yanaşı, həm də əlvanlığı seçib. Mövzuları ən azı əsərlərinin sayı qədərdir. Düzdür, bəzi mövzularda bir neçə əsər yazdığı da olub;

ancaq, əvvələn, hər dəfə həmin mövzuya bir tərəfdən yanaşıb - predmeti poetik lövhəyə köçürərkən hər dəfə baxım mərkəzini dəyişib, hər dəfə bir əlaməti "qəhrəman" götürüb. Məsələn, fəhlə əməyi kimi publisist mövzu "Fəhlələr" və "Əllər" şeirlərində məhz publisist tərzdə yox, məişət detalları ilə intim-lirik cizgilərlə çox nadir şəkildə cazibəli işlənmiş, eyni zamanda bir mövzu bu iki əsərdə az qala müstəqil motiv-mənbələr hüququnda görünür –hərəsində eyni obyektin müxtəlif yönlərdən şəkli çəkilmişdir. İkincisi, bu da var ki, bəzi əsərlərinə bir neçə mövzu sığışdırıb - əlaqəli hadisələri oxucusuna bədii dialektik vəhdətdə təqdim edib (şeirlərini nəzərdə tuturam, poemaları öz yerində - red.).

Ə.Kərimin işlədiyi mövzuların bir qismi yalnız onun özünə məxsusdur -onları o görüb, o mənalandırıb: "Babəkin qolları" (məşhur Babək bir yanda qalır, onun kəsilməmiş - Babəki xalq qəhrəmanı edən qolları - qəhrəman seçi-lir); "Heykəl və heykəlin qardaşı" poeması da həmin prinsiplə yazılmışdır -əsrin qəhrəmanı əsl qəhrəmanın heykəlidir; "İlan" (ölümə can atan, ölümünü yarı yolda qarşılayan, diriliyində sürünən; ancaq ölümdən qorxmayan, ölüm vurğununun poeziyası); "Daş" (bu mövzunu adətən filosoflar işləyir -İbtidai insanın antaqonizm toxumunu yadigar qoyması); "Sevirəm" (bir başqası bu şeirə "Telefonçu qız" adı qoyardı; mövzunun sərlövhəyə münasibəti "Babəkin qollarına bənzəyir); "Gül və çörək" (burada sevgi, ehtiyac, müharibə kimi işlək motivlər elə çulğalaşır ki, dördüncü - hamısını birləşdirən və hamısının fəvqündə duran orijinal bir mövzu alınır); "Çiçəklər iclasda" (Füzuli demişkən, "öz qədrü üçün" insan danışmağı çiçəklərdən öyrənməlidir: hay-küy salmadan sakitcə ətir saçmaq və s.) — üç deyil, beş deyil belə əsərləri. Təbii ki, hər mövzu hər kəsin beynində doğulmur, hər sənətkarın "öz" mövzuları olur; Ə.Kərimin isə "öz" mövzuları çoxdur, daha tipikdir. Haqqında müasiri olmuş sənətkarların yazdığı mövzular ondan da çoxdur. Di gəl ki, burada da o, "özününkünü" tapa bilir - "ortaq" sənət predmetlərinə özünəməxsus nəzakətlə, emosiya və intellektlə yanaşır, predmeti öz sənət prizmasına köçürmək üçün xüsusi fokus nöqtəsi seçir. Bəlkə həmin nöqtədən mövcud predmeti çoxları çox bəsit, çox prozaik sayıblar; Ə.Kərim onun məhz həmin nöqtədən bədii mənə səviyyəsini duyub. Xüsusi rəng və ahənglə üzə çıxan bu mövzu sanki elə Ə.Kərimin boyuna biçilibmiş. Aydın olur ki, həmin mövzuda ən orijinal poetogenetik variantı o tapıb. Nəticədə şairin üslubi nəfəsi bu "ortaq" poeziya mövzusunda elə yeganə iz buraxır ki, həmin ümumi yenə xüsusiləşir və yenə Ə.Kərimin "öz" mövzusu şəklinə düşür. Məsələn, S.Rüstəmin ürəklərə yol tapmış, az qala xalq yaradıcılığı nümunəsi kimi küt

ləviləşmiş "Ana və poçtalyon" şeirindən sonra sanki poçtalyon motivins qayıtmaq artıq imiş. Daha kim cəsarət edib üzərinə belə bir məsuliyyət götürə bilərdi. Nə qədər paradoksal görünənsə də, birdən hələ qələmi sümükləşməmiş cavan Ə.Kərim belə bir riskə girişdi. Girişdi və nə aldı - tezə geyimli, ayrı boy-buxunda, başqa biçimdə, ancaq hamının sevdiyi, hamının məhəbbətlə qarşıladığı səmimi ədəbi portret - yeni gözəl poçtalyon. Bu "Poçtalyon" öz çantasında şad xəbərlər, sevgi müjdələri ilə yanaşı, şeirimizə yeni obrazlar, tərəvətli ifadələr, qeyri-adi təşbehlər də gətirdi... Yaxud, bu həmin hicrandır ki, Füzuli onu ali rütbəyə, böyük poeziya səviyyəsinə qaldırmışdı; hansı şair (heç şair olmayıb, gənclik ehtirası ilə bir-iki nəzm düzənlər də) bu həsrətin insan ruhunu təlatümə gətirən, duruldan şirin zəhərini içib məst olmamış və onun tərənnüm etməmişdi? Ancaq Ə.Kərim indi pərəstişkarlarının əzbər bildiyi "Qayıt" şeirində bu motivin bəddi həllini elə orijinal verdi ki, dövrümüz üçün bir qədər arxaik görünən hicran mövzusu, necə deyərlər, müasirləşdi. Hər biri insanı mütəəssir edən, xallarla dolu musiqi parçası kimi səslənən, əlvan rənglərlə çəkilmiş psixoloji rəsmlər kimi görünən "Tənhalıq boşluq deyil", "Otağı doldurub yenə tənhalıq", "Bir vaxt gec olacaq", "Nə bu dərd gərəkdir uşaqlar üçün", "Bəzən haqq qazanır insan öləndə" şeirləri yenə həmin mövzudadır. Ancaq hərəsi bir orijinal sənət nümunəsidir.

Hərbi əsirlərin məşəqqəti mövzusunda çoxları yazıb. Ə.Kərimin həmin mövzudakı şeiri orijinallığını adındanbaşlayır: "№3702". Yaxud faşistlər tərəfindən alınan şəhərlərimizi xəritədə barmağı ilə göstərməyə əzab çəkən coğrafiya müəlliminin müharibədə barmağını itirməsindən danışan "Coğrafiya müəlliminin şəhadət barmağı haqqında ballada"dakı bəddi detalları ancaq Ə.Kərim tapa bilərdi. Vicdan borcu mövzusunda "Zəhmətkeş buruq", yaxşını, pisi ayırmamaq, insana ləyaqətinə görə qiymət verməmək, dəvəni eşşəyin quyruğuna bağlamaq motivindəki "gül-çiçək vuruşu" və bir-birinə bənzəməyən onlarca şeirdə Ə.Kərimin nəfəsi oxucuların ürəyinə hərət verir, onların əsəblərinə sərnilik gətirir.

Şair insanın adi fiziki hərəkəti ilə xarakteri arasında əlaqə vardır - "Metronun yaylı qapıları" şeirində qapıların asta və ya sürətlə açılıb-örtülməsi ilə girib-çıxanların başqalarına münasibəti müəyyənləşir: bəziləri özündən sonrakını nəzərə alıb qapını asta-asta buraxır, bəzilərinin isə Araz aşığındandır, Kür topuğundan. Atalar və oğullar vəhdəti də ədəbiyyatda çoxdan işlənən mövzudur. Bu məsələni Ə.Kərim necə təqdim edir? Əslində "Atanın xatirəsi" şeiri soyuqanlı məhəbbətin tərənnümünə həsr olunub -şair özünü gözə soxan məhəbbəti gözədən salır. Bu atanın qayğıkeşliyi üzə deyil, Füzuli dərinliyindədir; üzədən sərt görünür, təbəssüm onun sifətinin bir anlıq qonağıdır, oğluna can demir, ancaq lazım gələrsə, canını təbəddüsdüz ona verir; atanın ağır, cod əlləri oğlunu bağrına basmır, hərdən tale kimi onun çiyinində enir; atanın sevgisində "tezə əkini bələdan hifz eləyən qalın qarın" soyuqluğu var. Bu, koloritli, zabitəli, ağır təbiətli bir kişidir, əsl azərbaycanlı atadır. Yaxud yenə ailə-məişət dairəsində: ana və bala dialektikasında normadan istisnayı Ə.Kərim vaxtında və tutarlı qələmə aldı - "Qaytar ana borcunu" o vaxt yazıldı ki, (50-ci illərin ortalarında) kənddən şəhərə gənclərin axını başlanmışdı, ən çox da təhsillə bağlı. Görünür, bu axının içində ana qucağından uzaqlaşmış yad nəfəslərə uyan nankor oğullar da olmalıymış. O vaxtlar auditoriyalarda, klublarda, evlərdə, küçələrdə gənclərin tez-tez dediyi və dinlədiyi bu şeir həmin "istisnanın" yolunu, bənd-bərəsini bağlamaqda çox iş gördü. Ə.Kərim sənəti gənclərimizi müasir zövqdə tərbiyələndirməklə yanaşı, ata-baba adətlərimizin, ulu əxlaq normalarımızın qorunub-saxlanılmasına müdriyyəsinə xidmət göstərirdi.

Həyat fakturalarına xüsusi poetik yanaşma, onlar üçün xüsusi poetik mühit yaratmaq üsulu şairin iri həcmli əsərlərində - poemalarında da saxlanır. İdman mövzusunda yazdığı "Bir santimetr haqqında ballada" poemasında iradə ilə ətalət mübarizəsi gözəl, şairanə ekrana çevrilir; müəllif şairliklə kommentatorluğu, elə birləşdirir ki, bu ekrana tamaşadan əl çəkmək istəmirsən. Ə.Kərimin oxucusunu öz poetik mühitinə salmaq istedadı əfsunçuluq səviyyəsinə yaxınlaşır; "İlk simfoniya" poemasını oxuyarkən əvvəldən axıra musiqi dünyasına düşürsən, buradakı obrazların təmsalında musiqiçilərin sənət bəxtəvərliyini, ailə-məişət ziddiyyətlərini təbii lövhələrlə yaşayırısan. "Heykəl və heykəlin qardaşı" poemasında müharibə səhnələri ilə sülh dövrünün təsərrüfat-quruculuq mənzərəsinin poetik ritmləri sənətkarlıqla növbələşir, müxtəlif mövzular ustalıqla bütövləşir, adamlarımızın psixologiyası, mərdliyi, fədakarlığı, əməksevərliyi Ə.Kərimə məxsus cizgilərlə poetikləşərək oxucunun hissələrinə aşılır. M.Y.Lermontova həsr etdiyi "Üçüncü atlı" poeması bu gün - Ə.Kərimin ölümündən sonra xüsusilə təsirli görünür, daha yandırıcı səslənir - bir şairin ölümündən doğan həsrət yangısı ikiləşir... Poemadan yadımızda çox şey qalır: Lermontovun Azərbaycana Aşiq Qərib məhəbbəti, şeiri duyan, şairə qiymət verməyi bacaran azərbaycanlıların Lermontova səmimi sevgisi, şairlə xalqın bir-birini duymasının poetik lövhələrdə, bayatıvari misralarda ümumiləşən maraqlı poeziyası, "namərd ayrılıq" və s. İstər-istəməz bir də həyatdan çox cavan köçən, oxucularının ürəyində dağ qoyub gedən iki şairin – qəhrəman şairlə müəllif şairin qoşa portreti, təbii, lirikasının munisliyinə və nakam taleyinə görə bir-birinə yaxın, əbədiyyətə qovuşmuş iki sənətkarın sevimli obrazı...

Ə.Kərim həyatı çox vaxt tutarlı, yadda qalan replikalarla əks etdirsə də, epik lövhələrə də laqeyd qalmır. Bu halda da Ə.Kərimin epikliyi seçilir - onun epik lövhələri lirik cizgilərin əlaqəli emosional birliyidir.

Mövzu seçmək, predmetə yanaşmaq səriştəsi Ə.Kərimin nəsrində də öz orijinallığını göstərir. Onun nəsrindəki epiklik poemalarındakı mənzum təfərrüatlara, poetik süjet tipologiyasına çox uyğundur. Bu nəsrdə fəsillərin keçidi, səhnələrin bağlanması, hadisələrin kompozisiya daxilində əlaqəsi və fabulanı təşkil etməsi, bədii lövhələrin mənzərə sistemi poemalarındakı kimidir, şeir silsiləsi təsiri bağışlayır. Bu mənada ilk təcrübəsi olan "Pillələr" romanında o, öz poetik sistemindən uzaqlaşmış kimi görünür, əsl nasir kimi çıxış edir. Görünür, o, bu romanından sonra bədii irsinə bütöv, əlaqəli nəzər salır, fikri təhlil aparır və "özünə" qayıdır, nəsrə "özünü" tapır. "Mavi nəğmənin sahilində" povesti fikrimizi təsdiq edir. Bu "mavi nəğmə" bir çaydır ki, Aydıngilin evinin yanından axır və Səfa ilə onun ürəyindən keçənləri daimi zümzümə kimi müşayiət edir. Həmin çay - həmin mavi nəğmə povestin bir pak, munis, səmimi obrazıdır ki, Aydınla Səfanı bir-birinə bağlayır. Povest müharibənin başlanma xəbəri ilə başlanır. Bu xəbəri ilk eşidənlər dəhşətə gəlməyib onu zarafat bilir, təbəssümlə qarşılayırlar. "Dava" sözünü biri ərli arvad arasındakı narazılıq, biri qonşu ilə qonşu arasındakı söz-söhbət kimi başa düşür. Bir an sonra aydınlaşır ki, bu dava o davadan deyil. Qəribədir ki, bu xəffif başlanğıc, bu mülayim kədər povestin sonuna qədər davam edir (yalnız son epizod bu mülayim gedişi alt-üst edir). Müharibə xəttindən çox-çox uzaqlarda yerləşən bu kənddə hələ müharibənin səsi var, ölüm-itimi yoxdur. Əsərdə dalğın baxışlar, pərişan əhvalar verilir. Hələ öldürücü, göynədici hüzn görünür. Burada, top-tüfəng nərəsindən uzaq bu kənddə hələ qaraqılçığ buğda zəmisinin, turac səsinin, "mavi nəğmə"nin poeziyası duyulur. Bu kənddən müharibəyə gedənlərdən hələ qara xəbər gəlməyib, hələ onlar döyüşlərə yol gedirlər, ya da xəbərləri hələ yol gəlir. Bu davalı günlərdə burada hələ təbiət səfalıdır - nə

müddətdir başlanan müharibə insanların ürəyinə girmiş, ancaq hələ çöllərin bərəkətinə, təbiətin naz-nemətinə, gül-çiçəyinə nüfuz etməmişdir. Hələ bu kədər Aydınla Səfanın ürəyinə məhəbbət kimi axan "mavi nəğmə"nin sevdalı səsinə özündə qərq etməmişdir. Bu hüzn yeli əsən mühitdə Ə.Kərim işartı sevinc, sevilib-sevilmək duyğuları götür. Bu, düşməne qarşı insanları səfərbər edən qəzəbli nikbinliyi qidalandıran poeziyadır. Ə.Kərim bu poeziyanı görür; povest şeiriyətlə doludur...

Hamı kimi Əli Kərim də xarici aləmi öz daxili imkanları necə qəbul edə bilirsə, elə əks etdirir; oxucuları da bunu öz daxili imkanları ilə qavrayır. Bu subyektiv komponentləri zamanın obyektiv havasına uyğunlaşdırmaq, yəni müəllif "mən"i ilə oxucu substansiyası arasında maksimum anlaşmaya nail olmaq Əli Kərim istedadının mühüm cəhətidir. Bizə qalan cavan şairin yalnız ədəbi irsi (romanını, ədəbi tənqidi məqalələrini hələ demirəm), rəngarəng mövzuları deyil, həm də çox qiymətli iş üsuludur. O, ədəbi portretlərin yaradılışında fotoqraf yox, rəssam kimi çıxış edir.

Bu, həyat gerçəkliyini təhrif etmək deyil, həyatda olanın müəllif mətləbindən asılı irəli keçirilməsidir. Bir vaxtlar əmək qəhrəmanlarına portret-nəğmə həsr etmək kütləviləşmişdi. Ədəbiyyatımızda bu işin pionerlərindən olan Ə.Kərim "Gülsabah" oçerk-şeyrində qəhrəmanını "Yazanda doğru yaz, üstünə qoyma" replikasına öz içində təvəzökarlıqla belə cavab verir: "Artırıb üstünə qoymaq bir yana, bəzən yazmayırıq olduğu kimi". Deməli, bir tərəfdən şair ədəbiyyatın həyatla ayaqlaşmasını istəyir, digər tərəfdən o, müasirlərinin obrazını verərkən, qeyri-realist artırmanın əleyhinədir. Bununla belə, o, şəkil çəkmir, rəsm edir. Buna görə də onun bədii obrazları, poetik löhələri oxucunun eşitmə yaddaşı ilə bərabər, görmə yaddaşına da həkk olunur. Onun bədii düşüncəsi həyatın axınının ardınca tənbel-tənbel baxmır, həyatın coşqun dinamikası ilə ayaqlaşır, onunla dabanqırma gedir, hətta bəzən onu qabaqlayır.

* * *

Ədəbiyyatda novatorluq - bədii təfəkkürün müasir mühitdə, mədəni-zehni səviyyə ilə ahəngdarlığıdır, ictimai-sosiooloji tələbatla, dəb-zövq çağırışı ilə zaman-zaman yenilənməsidir. Bu, bədii əsərin janrı, üslubu, obrazlar sistemi, kompozisiya-tərkib elementləri ilə yanaşı və bəlkə də birinci növbədə, dilində üzə çıxır; bu, bədii dilin, ən əvvəli və bilavasitə, leksikonunda, təşbehlər sistemində - söz-obrazlarında diqqəti cəlb edir, sinfaktik yeniliyin özü də məhz leksikon vasitəsilə görünür. Bədii əsər obrazlı təfəkkürün üzərində qurulduğundan müqayisə tərzinə, bənzətmə üsuluna xüsusi fikir verilir.

Ə.Kərimin dil yeniliyinin özündə bir orijinalıq var: başqalarında dil yeniliyi əksərən leksikondan başlayıb təşbeh sisteminə keçir və sonra da bədii-fərdi nitqin bütün künc-bucaqlarının əhatə edir. Bunda isə novatorluq birbaşa təşbeh sistemindən start götürür, sonra sintaksisi fəth edir və buradan da asanlıqla bütün nitqi ələ alır: ona görə asanlıqla ki, sintaksis nitqinin bütün elementlərini özündə birləşdirən və fikrin gerçəkliyini reallaşdıran, ünsiyyəti (sənətkarlarla oxucu arasındakı bədii-estetik əlaqəni) təmin edən sahədir. Məhz buradan (sintaksisdən) bədii nitqin bütün qatlarına damarlar yayılır.

Poetik nitqin, xüsusilə şeir dilinin üslubi müəyyənlişməsində təşbehin quruluşu və məzmunu mühüm diferensial göstəricidir. Bu, sənətkarın estetik dünyagörüşü haqqında aydın təəvvür verir. Nəyi nə ilə müqayisə etmək, əslində, bədii predmetin cəmiyyətlə, geniş mənada isə bütün təbiətlə dialektik təması və deməli, ədibin də təbiət və cəmiyyəti hansı diaqonal altında görməsini aydınlaşdırır. Bənzəyənə bənzədilənin münasibəti

obyektiv karakterindən başqa, sırf subyektiv cəhətlə də - şəxsi zövqlə də bağlıdır: əvvələn, hamı gözəl görünən oxşarıqları görsə də bəzisini bir, başqasını digər cizgilər cəlb elə bilər, ikincisi, daxili-məzmun uyğunluğunu çoxu görünməyə bilər. Bir də görürsən ki, filan əşya və ya hadisələr arasında indiyə qədər heç kəsin seçmədiyi bir yaxınlığı məhz filan sənətkar aşkar edir. Görülməmiş əlaqələrin görülməsi sistemə çevrildikdə üslubi xasiyyət formalaşır və dil-üslub novatorluğu üçün imkan açılır. Beləliklə, yenilik silsiləsində təşbeh mühüm həlqələrdəndir. Təsadüfi deyil ki, öz novatorluq işini görərəkən böyük M.Ə.Sabir klassik poeziyamızın vaxtilə çox gözəl, tərəvətli görünmüş, ancaq XX əsrin işinə yaramayan təşbehlərinə (hörtük - ilan, xal - buğda...) gülmüşdü. Həmişə olduğu kimi, indi də bu bədii-üslubi faktora xüsusi əhəmiyyət verilir. Dediymiz kimi, Ə.Kərimin özünəməxsusluğu da məhz bu detaldan başladı.

Orijinallıq üçün "ölüm"ü "sevgi" ilə müqayisə edən tapılar - "qara"ya "ağ" demək asandır, ancaq görək bu iki antaqonist rəngi kim bir anlayış şəklində verə bilər və buna inandırar - Ə.Kərim: "Ürəyim çox yaman sancdı. Dedim ölüm sevgi kimi ürəyimə Gizli-gizli necə qonub, Yoxsa boşluq olub orda, Yoxsa orda sevgi sönüb? Yox, sönməyib!... O vuruşur ölümlə Vəfalı dostum kimi". Hansı hiss olursa-olsun, o, ürəkdə yuva salıbsa, ürəyə yol tapıbsa, həqiqi sevginin işini görüb.

Onun fitrətində siftdən şəirlik istedadı var idi; ancaq məhz bu səpgidə -belə üslubda yazmaq həyatının şüurlu dövründə müəyyənleşdi. O, klassik ədəbiyyatımızı da gözəl bilib. Nəsimiyə, Füzuliyə şeir həsr edib; bu şeirlər yubiley plakadı deyil, onların şair obrazından elə cizgilərdir ki, bu cizgilər onların üslubunun iliyinə gedir - onları duyan, bilən adam bu cizgiləyi görə bilər. O, Füzulini dünyanın rəqibi, sirdaşı səviyyəsinə çatdırır: "Dünya səni qocaltdı yaşydın olsun deyə... Dünya səni qocaltdı cavan görünsün deyə". Ə.Kərimdə çox ifadələr, misralar, fikirlər var ki, onlar Füzuli sənətinin kökündən cücərmiş pöhrələrdir. O, Füzulinin "elmsiz şeir əsassız divar olur" düsturunu özünə üçün sənət devisi götürür: "Söz axtardım, tapmadım, misram qopub töküldü özlüsüz divar kimi". Və ya bu bədii lövhələrdəki səlf-xələflik münasibəti, irsi yaxınlıq əlamətləri aydınca seçilir: "Bu nə sirdir ki, olur hər ləhzə yoxdan var söz" (Füzuli); "Bircə olmayaydı... ağızda söz kimi görünməzliyən" (Ə.Kərim). Eyni zamanda Ə.Kərim "Söz çıxıb ceyran dalına..." deyən ağsaqqal müasiri R.Rzanın səsinə səs verir: "Girdim söz dünyasına, çox gözdüm, çox aradım kəşfiyyətçilər kimi". Ancaq Füzulidən qılgıncım, R.Rza nəfəsindən qətrə düşən bu şeiri görün necə də nə Füzuliyə, nə də R.Rzaya oxşayan tərzdə bitirir, layla mışıltili bir mənzərə göstərir: "Yorulmuşdum... Uzandı bu sözün yamacına başımı söykəyəm". Bütün bu paralellərdə, sələf-xələf səsləşmələrində Ə.Kərim sənətinin poetikası aşkarlanır. O, klassiklərin ancaq poetik təcrübəsi ilə deyil, həm də estetik normaları ilə yaxından tanış olmuş, öz poeziya yolunu, bu poeziyanın dil-üslub tonunu, bədii boya alma üsulunu şüurlu surətdə seçmişdir.

Onun bədii söz sənətinə şüurlu şəxsi qənaəti ədəbi-tənqidi məqalələrində də ifadə olunur. Lev Tolstoy, Ə.Cəmil, ədəbi gənclik haqqındakı yazılarında, "Ulduz" jurnalındakı müsahibəsində (1968, №2) şair öz estetik baxışını aydın ifadə edir. Humanizmi ədəbiyyatın ən böyük problemi sayan, "sürətli və eyni zamanda, orta əsrləri toya getməli edə biləcək dəhşətlər doğurmağa qadir olan əsrimizdə" ədəbiyyatın insanları məhəbbətə, qayğıya, mehribanlığa çağırmasını vacib bilən Ə.Kərim ədəbi-estetik keyfiyyət kimi psixologizmə böyük əhəmiyyət verir, hamı kimi o da sxematizmi pisləyir.

Ə.Kərim səmimiyyətlə deyirdi:

Anam, hər kəlməm, sözüm
Səninkilərdi ki, var.
Könül, odundur onlar.
Müəllimim, bu xətt də
Səninkidir, səninki.
Sevgilim, bu ilhamım
səninki,
Vətənik.
Mən nəyəm - sadə katib...
Sizin qüdrətinizlə
Sizə
Nəğmə deyirəm.

Bu söz, bu od, bu xətt, bu ilham onun nəğmələrinin qüdrət mənbəyidir. Bu qüdrət onun sənət etalonu olan sadə kitabı yaratdı. Bu sadə kitabın dili, üslubu hazırkı gənc poeziyamızın güclü bir axarını təşkil edən qələm sahibləri üçün əməkdir. Ə.Kərim axtardı, öyrəndi, bədii dil-üslub sistemində beləcə əmək kimi qaldı getdi. Getdi, ancaq nəsil-nəsil oxucularla, yeni-yeni oxucu nəssillərinin zövqü ilə təzədən sənət şəklində qayıdır, qayıdıb zövqləri "sahmana salır", oxucuları ilə mənən yaşayır, söhbət edir, tərənnüm etdiyi ideal zirvəyə - gələcəyə doğru bizimlə birgə addımlayır. Əli Kərim bir şeirində deyir:

Şair var ki, ömrünü
Başlamamış bitirir.

Biz belələrini görmüşük. Şahidik: qəzet-jurnalları doldurmaqla kifayətlənməyib, şeirlərinə musiqi bəstələdib radio-televiziyanın, böyük salonların həm "saqisinə", həm "sərkərdəsinə" çevrilən elələri olurlar ki, Əlinin dediyi kimi, "cansız əsəriylə birlikdə ömrünü də itirib". Əlbəttə, bu ifadənin o biri tərəfi də var ki, elələrinin əsərlərinin ömrü öz ömürləri qədərdir - elələrinin fiziki və mənəvi ömürləri üst-üsta düşür. Ancaq özü demişkən, şairdə varki:

İdrakın zirvəsindən,
Hissin yangınlarından
Keçir şeirinin yolu.

Və bu yol əsl şeirin, sənətin yoludur. Bu yol şeir-sənət durduqca durur. Bu, şairin mənəvi ömrüdür, sənəti yaşadığıca yaşayır. Əli Kərimin ömrü belədir. Onun poeziyası özü haqqında öz sözünü deyir: Əli Kərimin ölümü az qala yaşadığı ömrü qədərdir. Ancaq şeirinin oxunmasında onun ölümü hiss olunmur. Oxucuları azalmır ki, çoxalır, seyrəlmir ki, gurlaşır. Onun poeziyası yaşayır və bu poeziya ilə özü də nəsil-nəsil ömür sürür.

FRAQMENTLƏR

Otuzdan çox yaşamışam...
Göyçayda,
Bakıda,
Moskvada,
Tiflisdə.
Arabada, təyyarədə,
Gah qum üstə,
Gah dənizdə.
Sevgi toranında,
Mühazirə salonunda.
Sevgilimlə bir-birimizə deyəcəyimiz
İki söz arasında.
Xəstə olarkən
Həkimin mənə etdiyi çarəsində.
Bəzən baş tutmayan şeirim
Dağılmış divarlarının xarabasında,
Bəzən söz yarışında.
Bəzən ölüm sözünün polyar qışında.
Bəzən günlərimi başlı-başına buraxıb
Onlarsız əylənmişəm.
Sonra da günlərin məni atıb
getdiyindən gileylənmişəm.
İllərimin çoxusu mənimlədir,
Ailəmin üzvüdür.
Yoxlayanda bir-bir,
Görürəm bəzisdən
günlər düşüb,
hara düşüb?
Nə vaxt düşüb?
Eh, onlar çoxdan ötüşüb.
Bəzisi toz olub ayaqlar altında.
Bəzisi hansı maşındasa yadımdan çıxıb gedib.

Bəzisi
bir vaxt kənarında
Yaşadığımız çayın
suyunda axıb gedib.
Amma eləsi də var ki,
itməyib,
könlümü incitməyib.
Elə saatım var ki, ağac olub
Bir dost bağında,
Hər dəqiqəsi bir meyvəyə dönüb
Göy budağında.
Boynuna qol salıram saatımın
Otururam ömrümün
bir parçasının kölgəsində:
Düzürük qızıl yanaqlı dəqiqələri
On dörd günlük Ay-boşqaba,
yeyirik şirin-şirin.
Hər il təkrarı olacaq
bu dəqiqələrin.
Hərdən düşür dəqiqələr budaqlardan
yerə bir-bir.
Sahibini görüb gəlir, onlar nədir,
Saatım var,
Bir insan sevincində
bir hissədir.
Solmuş bir təbəssümün
Parıltısını qaytarmış.
O ölməmiş. O ömr edir.
Anlarım var:
Leysan yağışı kimi yağmış
Kövrək bir insan qəlbinə;
Bitirdiyi çiçəklər
mükafatdır mənə.
Oğlanlarıma baxıram:
Boylu-buxunlu günlərimdir.
Nurlu gecəm, al səhərimdir.
Şeirlərimə baxıram:

Demə, ölmüş günlərimdir.
Yanıb dəftərə tökülmüş günlərimdir.
Otuzdan çox yaşamışam.

Peşman deyiləm.
Gələcəyə baxıram,
Dayan!
Gör nə deyirəm.
O hələ ömründən deyil,
Düşün axşam-səhər
Sən onu fəth etməlisən
Sən zərrəsinə qədər.

2 aprel, 1964

**KÜR, SƏNƏ BƏNZƏYƏN
NƏĞMƏM OLAYDI!**

Ey Kürüm, sanıram bir xoş nəğməsən,
İndicə qopmusan min-min dodaqdan.
Sənintək mənalı bir nəğməni mən
"Hardasan", - deyərək gəzirəm çoxdan.

Doldurub ovcuma sərin suyunu
Sevdiyim nəğmənin bir damlasıtək,
Ey könül, deyirəm, seyr elə bunu,
Mənalı olmağı bundan öyrənək.

Yazdığım nəğmə də istərəm ki, mən
Sədada, qüdrətdə tamam sən ola,
Həvəslə, zövq ilə həm dinlənilən,
Həm də ki, gözlərə görünən ola.

Axar ürəyimə yüz ömrün kamı
O əziz yaransa elə su kimi.
Qoy belə olmasa könlün ilhamı,
Dağılsın bir uşaq yuxusu kimi!

Sənintək, a Kürüm, mənim də nəğməm
Axa şəhərlərə, axa kəndlərə.
Mildə iş qurtarıb susanda aləm,
Xoş səda salaydı aynabəndlərə.

O da dalğalanıb, yeriyib arx-arx
Bu ana torpağı qucaqlayırdı.
Sən ellər gəzəndə işıq saçaraq,
Sözüm könüllərə şəfəq yayırdı.

Sənintək axaydı, səsim də, a çay,
Muğanda "su" deyib yananda düzlər,
Mənim də nəğməmi tarlada hər yay
Sərin suyun kimi içəydi qızlar.

Hər könül istəyim, könül harayım
Ellərin qeydinə belə qalaydı.
Heç nə istəmirəm, mənim Kür çayım,
Bir sənə bənzəyən nəğməm olaydı.

1953

BİR GECƏLİK KÜR OLMUŞAM

Sahilində qaldım Kürün,
Verdim Kürlə baş-başa mən.
Səhərədək göz yummadım,
Etdim ona tamaşa mən.

Qucaqlayıb Kürüm ilə,
Öpdüm onu neçə kərə.
Gör biz necə qovuşduq ki,
Axır mən də döndüm Kürə
Kürə döndüm!
Kürə!
Kürə!

Artdı gücüm milyon kərə,
Şirvan, Qarabağ kanalı –
Mənim iki güclü qolum:
Qucaqladım ana yurdu,
Əbədiyyət oldu yolum.

Sinəm üstə ulduzlar, Ay,
Könlümdə xalq məhəbbəti,
Eldən-elə axıb getdim, -
Dalğamda dağ əzəməti.

Bircə kəs də bilmədi ki,
Kür bu gecə o Kür deyil;
O, canlıdır görür, duyur,
Şeir yazır, şeir deyir.

Oldum işıq, zəmi, dəniz,
Yuxlamadım səhərəcən.
Gecələdim bir gecədə
Min-min evdə, mahalda mən.

Kür özü də bilmədi ki,
Səsi güclü, gur olmuşam.
Xoşbəxtəm ki, heç olmasa
Bir gecəlik Kür olmuşam.

MAVİ NƏGMƏ QANADINDA

Neft daşlarıqəhrəmanlarına

Aşağıda çırpınır dəniz.
Üstümüzdə xəzri də -
Guruldayıb keçən dəniz.
Dörd ayağı üstə
Titrəyir iki gözlü
Balaca evimiz.

Alt - dəniz,
Üst - dəniz.
Üç gündür minik yoxdur,
Ayrılmışdıq dünyadan biz.
Gülüb deyir neftçi dostumuz:
-Belə tufan olmasaydı,
Əlbət, tez qaçardımız,
Üç gündü soyuqdur
Xəzərin qoynunda.
Dəstəkdən otağımıza tökülən
İsti sözlərin qoynunda
qızınıırıq.
Qəhrəmanlığa vərmiş
etmiş,
Odur ki, onu unutmuş
İgidlərlə yan-yana,
Xəzərlə bir tavanın altında,
Xəzri kimi hər dalğası
vulkan püskürməsi olan
okeanın altında Xəzər.
Nəhayət, yorulur Xəzər,
Durulur Xəzər.
Mavi bir nəğmə olur Xəzər.
Mənə elə gəlir ki,
Biz üç yoldaş -
Üç susmaz sözlük, -
Bu nəğmənin qoynunda
Neft daşlarında.

FƏHLƏLƏR

Fəhlələr yol ayrıcında
görüşdülər;
Sevindilər yamanca...
Sonra hərəsi bir tərəfə
necə gəldi:
Böyrü üstə,
Beli üstə
Tökülüşdülər otlı yamaca.
Sorğu-sual etmədilər:
Hardansan?
Kimsən?
Atanın adı?
Fəhləydilər;
Bu tanıdı,
O tanıdı.
Kimin nəyi vardı, çıxardı:
çörək, kartof, yumurta.
üzrxahsız təbəssüm,
bir də başından içilmiş çaxırdı.
Öturüb boğazdan aşağı,
Tərif demədilər
Bəzilərimiz kimi boğazdan
yuxarı,
Yedilər ləzzətlə -
Baxmadılar bişmişinə, çiyinə.
Hərdən qüvvətli əl qondu
Dünyanın dayağı bir çiyinə.
Söhbətlərində bir iz yoxdu
Nə "sən, sən"dən,
Nə "mən, mən"dən.
Sonra bir-birlərinə
Neft iyi verən "Pamir"
uzatdılar,
Xahişsiz,

Sözsüz,
Səssiz,
Sümürdülər ləzzətlə
Tüstünü,
Neft iyini,
Dincliyi.
Bir də lal dostluğun ətrini.
Ayrıldılar.
Demə ayrı oldular.
Nə onlar qışqırıqçıydı,
(Nə də çəkdim mən zilə),
Sakit-sakit addımladılar
Dünya boyda
Səmimiyyət adlı bir mənzilə.

MUĞAMI DİNLƏYİRƏM

Ürəyimdə sevinc, qəm –
Muğamı dinləyirəm.
Həm isti, həm soyuqdan,
Həm kölgə, həm işıqdan
Yaranmış bir xoş aləm...
Çarpazlanan əllərim
başımın altındadır,
Təbəssüm dodağımda,
qırıqlar alnımdadır.
Tanrı sarı simindən dönə-dönə səs qopur.
Qəm qopur, sevinc qopur,
Söz qopur.
Dönə-dönə o səslər
Ürəyimə tökülür,
Könlüm simi titrəyir,
inildəyir,
sökülür.
Kamanın səsi titrək,

Kamanın səsi kövrək
Gah ucalır, gah kəsir,
Gah da coşub, tələsir,
Tar səsinin dalınca,
Mən xəyala dalınca
Duyuram bahar da var;
Payız da var, yaz da var.
Dörd fəslə birdən duyub,
Bircə anın içində,
Üşüyürəm, yanırım
Həyəcanın içində.
Həm arzu, həm iftixar,
Həm təəssüf, həm vüqar,
Həm səadət, həm də qəm
Birdən hiss eləyirəm.
Könlümdə yaz sədasi,
Könlümdə yaz havası.
Könlümdə duyğuların
Rəngbərəng,
Aydın, qəşəng
Qövsü-qüzehi vardır.
Könlümün bir yanı isti,
Könlümün bir yanı çiçək,
Könlümün bir yanı çisək,
Könlümün bir yanı qardır.
Səs ucalır, ucalır,
Dağları yada salır.
Səs qayıdır yerə...
Gözə gəlir göy, dərə
Neçə yerdən odlayır ürəyimi
Füzulinin qəzəli.
Arzuları oyadır,
Bulaq üstədən qayıdır.
Başda - yelənmi tir-tir əsən,
Üzdə təbəssümdən - ay.
Azərbaycan gözəli.
Dünənün dərdi, qəmi.

Bu günə də arzusən,
Sabahınsa vüsali.
Bir hiss olub
Sevinc yaşı, qəm yaşı,
Dodaqlarda birləşir.
Ürəyim, nə var yenə!
Ürək, döyünmə belə!
Duyan sən, səs salan sən,
Qoy eşidim,
Nə olar, bir az yavaş döyünsən!
Ürəyimdə sevinc, qəm –
Muğamı dinləyirəm.

1958

* * *

Altıncı festivala
mən də gedirdim o vaxt...
Uçmuşdu Moskvaya
Ürəyim məndən qabaq.
Nəhayət, ona çatdım...
Aşib-daşırdı səhər.
Məhəbbət kimi safdı,
mehribandı al səhər...
Dolmuşdu nəğməylə göy -
dərya suyla dolan tək.
Göydə nəğmə, göyərçin -
göydə neçə min ürək...
Söz axırdı könlümün
bütün üfüqlərindən,
Sevinc dalğası idim
sevinc dəryasında mən.
Hər küçədə bir ölkə...
Hər yerə, hər ölkəyə
Avtobuslar işləyir.

Hər ölkə nəğmə deyir...
Xalqlar necə yaxındır
sanki bir ürəkdədi.
Qranitdi - səslərin
Gülüşlərin, sözlərin,
Nəğmələrin vəhdəti.
Hazırcavab fransız,
büllur nəğməli hindli,
Doğma dilləri kimi
anlayırdı bir dili:
O dil - təbəssüm, ya da
Başımız üstə uçan
Göyərçinlər diliydi.
Moskva - ölkələrin
Məhəbbət mənziliydi,
Orda Azərbaycanın
cavanları da vardı,
Qürur bayrağımızı
ön sırada apardı.

* * *

Çox yazdım gecə...
Pozdum.
Demə, barını dərdim.
Könül alışdı, yandı.
Başımdan aşdı dərdim,
Bir qalın xətt çəkəndə
Üstündən yazdığımın,
Kağızda yeri qaldı.
Heç olmasa,
Deyərlər: - Şairin oxucuya
Bir hörmət sətiri qaldı.

ƏLLƏR

Külək qarı püskürür,..
Yerdən göyə yağır qar.
Qışın öpüşü kimi
Şaxta yapışır üzə.
Güclü çiyinlərində
Uzun-uzun borular
Yeriyirlər neftçilər...
Qalın qar çıxır dizə,
Sanki tutub ayaqdan
İstəmir ki, buraxa
Neftçilər boruları
Daşıyırlar buruğa.
Ağ vulkanlar içində
Alıb dərindən nəfəs,
Fəhlələr bir-birini
Tez-tez eləyir əvəz.
Əllər duyur boruda
Əvəz olunmuşların
Əlinin istisini.
Amma dostların biri
Borudan yapışanda
Bu istini duymadı,
Çıxarmadı səsini
Bildi: kimsə boranda
Göz görməyən zamanda,
Başqası çalışanda
Avaratək verməyib işə canını, şəksiz,
Dostlarının yanıyla
Yeriyibdir ürəksiz.
Bir az sonra budkada
Papaqla üst-başını
Çırpıb oturdu onlar.
Əriyib damcı-damcı
Üstlərindən elə bil

Tökülən qar deyildi:
Axırdı zümrüd anlar.
İsti vurduqca
Əllər nə xoş gizildəyirdi.
Söhbət davam edirdi
Təzə neftdən yenə.
Birisi də elə bil
özü öz əllərini
Oğurlayıb bayaqdan
Qoymuşdu ciblərinə.

ƏN BÖYÜK GƏMİ

Neft daşları
yada salır
ləvbər atmış
ən nəhəng gəmini,
Yaman heyran etdi məni.
Gəmi - şəhərdir,
Gəmi - meydan.
Bura hər yerdən qonaqlar gəlir.
Gəmi - cahan.
Amma gəmi
Getməyəcək heç yana
burdan.
Gəmi dayanmış
neçə dəmir ayaqlı,
iradə özüllü
bir şəhər kimi.
Könlünü atmış
sulara
əbədi lövbər kimi.

ATAMIN XATİRƏSİ

O, sərt idi. Səhər dərsə tələsəndə mən
Bildirməzdi yolda durub boylandığını.
Bircə dəfə söz açmazdı qəlbindəkindən,
Söyləməzdi övlad üçün sox yandığını.

Gizli-gizli məni süzüb gülərdi bəzən,
Durub-durub güc gələrdi əyri qəlyana.
Övladına bircə dəfə "can" söyləməkdən
Övlad üçün can verməyi asandı ona.

Əməksevən, ağır, enli, cod əli vardı,
Tale kimi endirərdi çiynimə hərdən.
Sərt üzünə bircə anlıq səhər doğardı
Bilməzdim ki, hansı nurlu düşüncələrdən.

Sevgisi də soyuq idi – təzə əkini
Hər bələdan hiفز eləyən qalın qar kimi.
Moskvada oxuyurdum,
Tərk etdi məni.
Gələn zaman bir əbədi ayrılıq dəmi
Gah istəyib məni görə.Gah deyib ki, mən
Qoy bilməyim.
O utanıb öz ölümündən.
Ah, o, niyə belə etdi, bu nə qubardı?
Nə zamansa bu nişanda bir atam vardı.

1959

İLAN

Atam deyərdi...
Sən ilana tufengi
gözlərini
yumub at,
öləcək.
Özü qızıl güllənin
qabağına gələcək
Sən onu yox,
o sənin
tufənginin
İlan yuvası kimi
lüləsini,
yarı yolda olan
gülləsini
kırpıksız gözlərilə
Tezcə nişan alacaq,
yarı yolda olacaq.
Bir an tüstülü göydə
Gülləylə bir qalacaq,
Sonra göyün qəzəblə
Vurduğu çubuq kimi
yerə çırpılacaqdır.
yerdə qıvrılacaqdır.
Ölümə necə aşiq,
Ölümə necə heyran
olub ki,
Özünün də
ölümünü,
atılıb
Yarı yolda qarşılar,
vəhşi ilhamla ilan.

POÇTALYON

Yenə poçtalyonu Göyçayımızın
Çınarlı yollarla gəlib şən keçir.
Düşünür: "Gör neçə oğlanın, qızın
Eşqi, məhəbbəti əlimdən keçir".

Yaşı əllisə də, demə, qocadır,
Pionerlərə də o, salam verir.
Görkəmdən vüqarlı, boydan ucadır,
Qabarmış köksünə yaxşı baxın bir.

Rayonun hər böyük, hər kiçik yolu
Ömür dastanının mısralarıdır, -
Gəlin təbəssümü, ana "sağ ol"u
Onun döviətidir, onun varıdır.

Bu yerlər qəlbinə tanışdır, tanış
Öz həyəti kimi, bağçası kimi...
Bəlkə hər qarını min dəfə açmış
Mahud pencəyinin yaxası kimi.

Yükü el salamı, el məhəbbəti,
Bir yüngüllük duyur ağırlığından.
Körpə uşağın da gülür niyyəti
Yüyürüb məktubu alanda ondan.

Biri uzaqdan da ötüb keçəndə,
-A Qurban, - deyərək onu haylayır.
Bir üstü möhürlü zərfin içində
Məhəbbət gətirir, sevinc paylayır.

-Məktub gecikməsin, - dediği zaman
Ona çox həyəcan, çox həvəs gəlir.
Daim qulağına meşin çantadan
Neçə salam gəlir, neçə səs gəlir.

Bir səs - ana! - deyir, biri - sevgilim!
Biri - kəndimizdən salamlar sizə!
Biri də söyləyir - gəl, mən de gəlim,
Bacım Zərifədən salam var sizə!

Uzun danışmaq da adəti deyil,
Hər kəsə sözünü tez deyib gedir.
Çantası səs-ləyir onu elə bil,
O da çantasını dinləyib gedir.

1953

BAKI KÜLƏYİ

Demirəm hər zaman gəz bu diyarı,
Sındır budaqları, əy budaqları.

Bəzən də sakit əs, su kimi durul,
Gəlib dalğa-dalğa tökül qoynuma.
Gah da mənə çatıb havada burul,
Burula-burala dolan boynuma.

Amma ürəyimdə bir sözüm də var,
Sən ey soyuq xəzri, isti gilavar!
Gəlsə yuxu kimi bu həyat sənə,
Mən bir mübarizə xatırlat mənə.

O güclü dalğalar, o gur dalğalar
Qəfil yerimdən də qoparsın məni.
Gurlasın o ki var, coşsun o ki var,
Yüyükdə-yüyükdə aparsın məni.

Gurla, var gücünlə gurla, ey külək,
Saçımı da dağıt, sinəmdən də bas!
Mən də cavab verim, mənə qulaq as:
Gəl bir də toqquşub döş-döşə gələk!

Görsən tufansızam, görsən rahatam,
Qoyma xumarlanıb evdə də yatam.
Ey Bakı küləyi, səhərə kimi
Sındır pəncərəmi, döy pəncərəmi!..

1954

BABƏKİN QOLLARI

Qolu sındırılmış Babək,
Yurdu yandırılmış Babək,
Qan rəngli bir arabada,
Şərqi boyda bir xarabada,
Söylə-söylə,
Döyə-döyə,
Hamıya görk olsun deyə
Kənd-kənd gəzdirilən Babək,
Ölübən-dirilən Babək;
Qollarını görməyəndə
Azca rahat olan Babək;
Bir qırmızı yuxu içrə:
Uzaqlara dalan Babək.
Deyən Babək: - Aman dostlar,
Hücum çəkin qoşun-qoşun,
Orda mənsiz qılınc çalan
Qollarımla bir vuruşun.

İyun, 1969

FÜZULİ

"...Fələklər yandı ahimdən..."

Füzuli

Dünya səni qocaltdı yaşydın olsun deyə
Gömlüdü dərdin yerə, ucaldı ahın göyə.
Dərdə şərik - dərd özü, sükut - suala cavab.
Qranit dağlar belə, gətirməzdı buna tab.
Füzuli, o nə dövran!.. – Görsələr yanır insan
Yanana od verdilər.

Füzuli, o nə kədər!
Görsələr donur insan,
Donana buz verdilər...
Füzuli, o nə qədər? –
Görsələr batır insan,
Batana dəryaları
birdən bəxş elədilər,
Dünya səni qocaltdı,
Qocaldın dünya kimi,
Könlün kədərlə dolu -
çalxanan dərya kimi.
Gəldi kəsdi qapının ağzını şöhrətlə ad.
Ey böyük ustad,
heyhat,
Ürəyində o ada, şöhrətə yer vardımı?
Min bir kədər əlindən
orda yer qalardımı?
Gəldi cavan bir qızın
vədəsiz məhəbbəti,
Könlündə dərd əlindən
bu eşqə yer vardımı?
Bəzən də xanəndənin
civlələndi sənəti,
Qəzəllərindən ayrı
qəzəl oxunardımı?
Doğma sözlərinə də
qəlbində yer vardımı?
Dünya səni qocaltdı -
cavan görünsün deyə,
Yanğınlar tüstüsütək
ahın ucaldı göyə.
Sən od tutub alışdın.
Bu odu qoca Şərqi
hər yerindən gördülər -
gördü bu doğma yerin.
Bütün bu gen dünyanın
gözləri göydə qaldı.

Göy də şəfəqlər saçan
ahına baxdı, daldı.
Dedilər ki, fələklər
yaratmışdır bu odu,
Fəqət bu oda yanan
fələklər özü oldu.
Baxıram ucalardan
gəlir Füzuli səsi.
Görünür ucalarda
onun nurlu iziəri.
O ulduzlar
Füzuli yangısının közləri,
O Günəşdə Füzuli odunun nişanəsi.

1958

XƏTAYI

(poemadan parça)

Xətayi at belində,
At xəyal qanadında,
Xəyal da təsəvvürün
təsəvvürünə süvar...
Düşmənin təhqir qədər
İti qılınclarından
Yerdə Vətən bölünür,
Dodaqda «Vətən» sözü,
Çayda axan duru su.
Günəş də parçalanır
Yaralı bir əsgərin
Gözlərinə tökülür.
Torpaq ayaqlar altda,
İntizar bir ananın
Köksü kimi sökülür.
Xətayi at belində...
O qədər qəzəblənib
yanıb dırnağımadək

İndi elə bilir ki,
Atı da o aparır,
Keçirib ayağının
Barmaqları ucunda...
Xətayi at belində,
At qəzəbin belində
At az qalib uçuna...
Qurumuş boğazımı
Yaş eləməkçün bir az
Xətayi hərdən sorur
Dodaqdakı qanından.
Ona elə gəlir ki,
qılıncını heç zaman
Çıxarmamış qınından.
Ürəyindən çıxarır,
Saplamışdı düşmənin
Ürəyinin başına...
Zəfər olub dost ona
Nizəylə nöqtə qoymuş,
Düşmənin sinəsində
Başladığı dastana.

* * *

Yazırsan gecələr...
dostun, yoldaşın
Sadə təbəssümü işığında sən.
Eh, yoxsa, yoxsa ki, yazmaqımı olar –
Lampa işığında nə edəcəksən?

Görürsən qərq olur mənimtək o da
Bir nədan sözünün söz kölgəsinə.
Eh, lampa işığı,
dost təbəssümü
Gərək işıq versin onun özünə.

Şeirir dedilərki, bəyənilməyib...
Sevinir nadansa... Bu sevinc nədir?
Görünür, onun da ən gözəl şeiri
Sənin bu şeirinin zəifliyidir.

Yazırsan gecələr... Daha da çox yaz...
Nə qəm çək, nə də ki, təəssüf eylə.
Sən yaxşı işləsən, gülümsəyəcək
Hər yanm dostların təbəssümüylə.

1961

AZƏRBAYCAN

Azərbaycan!
Odlar yurdu! –
Ürəklərin odundan
Yaranmış bir diyar.
Dostuyla hər dərdi-mələli,
Sevinci bir duyar.
Azərbaycan –
Tarixlər şahidi,
Nizamisi sərhədsiz təfəkkürü,
Nəsimisi həqiqət şahidi.
Füzulisi -könlün
Hər guşəsindən xəbər verən,
eşqin bütün çalarlarını görən
dünya ürəkli bir sənətkar.
Nəsrəddini, Cəlili
çiyində xalq dərдинin
Kəpəzi,
Şahdağı.
Sinəsində çalın-çarpaz
göz yaşı, ah dağı.

Sabiri - gülüşündə hüzn,
Kədərində hüsn,
Sükutunda tufan,
Tufanı ərşə dayaq alovdan
Yaranan bir insan
Azərbaycan!
Şöhrəti sərhədlər aşan,
özündən böyük
ölkələrlə yarışan,
dünyaya yaraşan,
yaraşıb ona gözəllik verən,
neft diyarı,
Yanar ən uca zirvələrdə
şöhrət ulduzları.
Suları üstündə dünyanın
ən nəhəng gəmisi kimi
ləvbər atmış polad küçəli,
min ayaqlı,
dalğaların nəğməsi zirvəsində
qərar tutmuş
cavan,
ləngərli,
qorxmaz,
igid bir şəhər.
Dalğalar üstünə
mavi nəğmələr
səpələr.
Azərbaycan!
İnsanı -
təbiət kimi təbii,
mehrriban,
təbiəti hər dildə
danışa bilən insan.

Yolları insanla,
mənayla dopdolu
şeir misrası.
Məna ətriylə
doldurar dünyanı
onun milyon çalarlı
hər yazı.
Çaylarında könül oxşayan
nəğməli bir haray.
Qüzeyi - qış,
güneyi - yay –
Azərbaycan!
Gecə-gündüz
İlhama gətirən məni.
Azərbaycan!
Könlümün,
ruhumun,
sevincimin,
kədərimin,
fikrimin Vətəni
Azərbaycan!
İnsan zəkasının
ışıqlandırdığı,
könlündə
min çıraq yandırdığı
bir diyar.
Bayramı zəfərlərlə,
bugünkü parlaq,
sabahkı daha parlaq
səhərlərlə dolu;
Yolu-
Bəşər fikrinin
zirvə yolu.

KÜR

Hara gedirəmsə...
kəndə, şəhərə,
Mən Kür görürəm.
Qızıl dalğasını doğma Kürümün
İndi hər otaqda
Mən Kür görürəm.
Kürün özünə də Kür işıq saçır;
Kürün üzərində
Mən Kür görürəm.

* * *

Ürəyim boylanır o yerə sarı,
Gözlərim yol çəkir...
çəkir yolları.
Gah hava yolunu,
gah su yolunu,
Gah şosse yolunu, arzu yolunu.
Tökülür üstümə
yollar qovşağı.
Alnıma,
üzümə dolur qarışıq.
Gözlərim yol çəkir
neçə diyarla,
şəhərlə qarışıq,
kəndlə qarışıq.
Gözlərim o qədər
yorğun olur ki,
Gözlərim o qədər
yolla dolur ki,
Gecə sübhə qədər,
şirin yuxu tək

Tökülür onlardan
sinəmə yollar,
neçə kənd, şəhər,
nə qədər diyar.
Doludur yollarla gözümün içi,
Gözümün üstə də yollara yer var...

ANA

Demirəm göy kimi ucadır adın,
Yox, yox alçalmasın söhbətin, sözün.
Sən ki yaranışdan oxşar olmadın,
Ancaq özün kimi böyüksən özün.

Əyilib alınından öpəndə hərdən
Könül dodağıma bir də öp, - deyir.
Ağarmış saçına əl vuranda mən
Əlim Şah dağının başına dəyir,

Mən səni bağrıma basanda bərk-bərk,
Gör nələr düşünüb, nələr duyuram!
Elə bıl Göyçaydan Kamçatkayadək
Vətən torpağını qucaqlayıram.

1952

DƏNİZ

Dostum İ.İslama

Üfüqlərə başını
Qoyub uzanmış dəniz...
Onun böyük qəlbində
Kiçik bir duyğu kimi
Çırpınır dağ gövdəli,
Dağ siqlətli gəmimiz.
-Mən,
Baxıb, göyertədən

Görürəm ki,
Tullayır biri yemiş qıçası,
Biri kağız parçası,
O biri, nə bilim, nə -
Dənizin saf qəlbinə.
Dəniz coşub-daşmayır;
Suları çaxnaşmayır.
Sakit əzəmətiylə,
Gücüylə,
Qüdrətiylə
Ona atılanları
Saflığına qərq edir.
Fikir verib görürəm:
Dəniz yenə təmizdir.
Dəniz yenə dənizdir!

SƏFƏRDƏN SONRA

O endi yerə
orbitdən,
Nəhayətsizlik
ilgımlarından.
Ona
Xeyli balaca,
Yöndəmsiz,
gözəl göründü cahan.
Gəncin döşündə əlvan üfuqlər,
Gözlərindəsə
Yerdən çox böyük
ulduzlar qatı
Görüş...
Öpüşmə...
Şirin yorğunluq...
Getdi...
Uzandı...
Yatdı.

Evdə?
Eyvanda?
Xeyr!
Yoxdu vaxt,
məkan,
Neçə ömürdən
uzaq bir səfər
edən adam üçün yoxdu bunlar.
Məsafəsizlik,
çəkisizlik
üzərində
uzanmışdı oğlan.

NIDA

(Monoloq)

Mən elə sürətin təşnəsiyəm ki,
Çatsın xəyalımın üfüqlərinə.
Bir göz qırpımında yetirsin məni
Həm ən yüksəkliyə,
həm ən dərinə.
Mənim istədiyim o sürət olsa,
Xəyalla idrakı bir yerə qatar,
Sürünməz yorğunluq bürkələrində
Bürokrat təyyarə,
bürokrat qatar.
Çatar mənzilinə bir an içində
Könlün hər arzusu,
sözü,
əməli,
Bir göz qırpımında birləşər yəqin
Əvvəlin axırı,
sonun əvvəli!

UCADAN

Oğlan keçdi orbiti,
Oğlan boylandı yerə:
Törpaq uclu-bucaqlı,
Balaca,
göy dairə
Hansı səmtədir, görün,
Evi?
Şəhəri?
Kəndi?
Ev nədir,
Şəhər nədir,
Ölkələri tap indi.
İşıqlar da birləşib,
Yaşılıqlar da birdir.
Buyur, varsa hünərin,
Ayır onları bir-bir.
Evin evlər içində,
Evlər də ki, evində.
Sevilən ömr eləyir.
Yerin hər tərəfində
Dağ da, daş da, dəniz də
Bir evdə məskən qurur.
Zərrəyə dünya sığır
Zərrə ərzi doldurur.
Bu el çatan zirvədən
Baxsan aşağı əgər,
Yer əzizdir,
gözəldir,
Balacadır nə qədər.
Məhv eləmək də olar,
Yaşatmaq da.
Bu zaman
Sanki diksindi oğlan
Uzaq gurultulardan:
Qucaqladı xəyalən

Evi boyda dünyanı,
Dünya boyda evini
o, bərk-bərk,
Fəzalardan asılmış
Mavi rəngli nənritək.

ÇƏKİSİZLİK

Birdən yox olursan...
Boşluq olursan...
Elə bil kiminsə xəyalısan sən.
Yox olur "gəmi" də, dünya da bir an,
Bir az da qorxursan özün-özündən.

Amma məhəbbətsə azalmır qəti,
Duyursan yaşayır, yenə də vardır.
Könlümün torpağa saf məhəbbəti
Daha da çox olur...
daha da artır.

METRONUN YAYLI QAPILARI

Adam var bu qapıları açar,
Bir az
saxlayar, deyər:
"Birdən,
Arxadan gələnə deyər".
Bəzən
heç dönüb baxmaz da
Heç özü bilməz də
Kimdir: dostdur,
yoxsa düşmən.

Qapını yavaş-yavaş
buraxar əlindən.
Eləsi də olur ki,
Tələsik özünü içəri soxur,
Elə bil
Heç arxada adam yoxdur.
Kimliyi yazılmayıb ki,
insanların alınna.
Qapılar
Açılır, örtülür,
Gah sürətlə,
gah asta;
Gah bu geniş dünyaya,
gah da yerin altına.

XƏTLƏR VARIASİYALARI

Oğlum Paşaya

1. ƏYLƏNCƏLİ HƏNDƏSƏ

(İki nöqtəni düz xətt birləşdirir)

Saat 1-dir...
Baxmayıb gecənin bu çağına,
Oğlum düz xtlər çəkir
Ərzin hər bucağına.
Birləşdirir otağı
uzaq Nigeriyaya,
Stolüstü lapmanı
bizdən nigaran Aya.
Gah da mənim burnumu
uzaq Odlu torpağa.
İşini qurmamış
dura bilmir ayağa.
Hindistana uz tutur,
qırılır xətti onun,

Yenə hay-küyü qopmuş
Bizə qoşa qonşunun.
Qurtarmamış onların
bu otaq - hind dastanı
Oğlumdan bu gecə də
alırılm Hindistanı.
Sonra mətbəximizdən
cıziq çəkir
kədərlı
və dönməz Vyetnama
Amma qəflətən əli
Donur:
Cızıq qırılır.
Onun yarısı qalır
Uşaq stolu üstə
xırdaca bir varaqda.
Yarısı bombalanır
evimizdən uzaqda.
Oğlum məyus olur çox,
Amma demə usanır.
Xətt buzqıran dalınca
Arktikaya uzanır;
Hücum çəkir buzlara.
Onları birləşdirir –
hələ korlamadığım
ağappaq kağızlara.
Xətt durur birdən yenə;
Buzqıran çatmamışdır
buzun son güşəsinə.
Oğlum gözləyir, bizim
qəhrəman qütbçülər
İşığı başdan-başa
nə zaman qütbə çilər.
Gecə keçir...
Çalışır neçə saatdan bəri.
Baş-başa çata bilmir
Oğlum bütün xətləri.

2. AÇIQ PƏNCƏRƏ

Mən oğlumun fikriylə
yatmışdım gecə.
Yuxuda ölkədən-ölkəyə keçə-keçə.
Səhər ayılıb səsə
düşürəm çarpayıma
hansı ölkədənsə.
Dururam
Açılıb pəncərə
Günəşə,
qarışqaya,
ota,
pəncərə -
iyula,
yanvara.
Pəncərənin gözləri nə qədər böyüyür
Günəş şüaları kimi
açıldıqca yanlara.
Pəncərənin gözləri tuşuyla
Yanlara düz xətt çəkirəm fikrimlə.
Sakit okean calanır bir ucuna.
Ürəyim az qalır uçuna.
O biri xətt meridian üstə düşüb,
Olur dünyəvi bir cığır.
Yerin axırıncı nöqtəsinə gedib çıxır.
Tuturam xətləri
Atamın tutduğu yüyən kimi.
- Ey kainat.
Sən bir kəhər at,
Çapıram səni mən ləyaqətli yiyən kimi.
Çəkirəm üçbucaq xətti
geriyə,
"gəl-gəl" deyə-deyə,
Ağrısa da əllərimin qabarı.
Dünya bəri gələ-gələ

pəncərəmin qabağında qabarır.
Dolur evimə dünya.
insan,
okean səsi,
Açılır evimə
dünyanın pəncərəsi.

3. MERİDİAN ÜSTÜNDƏ OYUN

Bir kötük üstə o vaxt
Uzun ağac qoyardıq.
Hər ucunda birimiz,
Sevinclə oynayırdıq.
Meridian üstündəyəm,
Uşaqlıq hissindəyəm,
Deyirəm ki, ölkələr
Razılığa gələrlər.
Hərdən dincəlmək üçün,
İlhama gəlmək üçün,
Sevinc aşıqi olub
Coşalar, qaynayalar,
Meridian üstə çıxıb
Uşaq tək oynayalar.

4.

Gözlərim sənə heyran olub...
Baxışlarım meridian olub
Sancılıb dünyanın ən uzaq yerinə,
Baxışımda ölkələr,
Kənd,
şəhər,
Baxışım dönüb meridia;
Gah qatarla,

təyyarəylə yan-yana gedir,
Gah burulur yana.
Gah dağ olub ucalır,
Cah çırpınır okean kimi.
Niyə gəlmirsən?
Könlüm bunu necə anlar...
Duymursan,
Dinmirsən,
gəlmirsən,
Qırılıb tökülür, meridianlar...

5. OĞLUM ŞƏKİL ÇƏKİR

Dostumla bayaqdan bir qoca¹ haqda
Yenə nə bilirik deyirik bir-bir.
Oğlumun çərttdiyi rəngli karandaş
Bizim kəlmələri göydə dənəyir.

Deyirik: - Bu qoca bəlkə dünyanın
Bağlanıb könlüylə hər bucağına, -
Gah Şərqdə vuruşub,
gah Qərbdə qoca,
Yaxın düşməyibdir ölüm də ona.
O tutqun alınının hər qırışığı
Bir elə,
ölkəyə,
yurda bağlıdır.
"Dünyanı sabaha apararlardan
Biri də özüməm!" - desə haqlıdır.
Baxıram oğlumun çəkdiyi şəklə,
Qocanın alınının qırışıqları

¹E.Heminquey nəzərdə tutulur.

Dönür ekvatora,
meridiana,
Gah Şərqə yollanır,
gah Qərbə sarı.
Alnında birləşib xətlər düyünü,
Hər xəttə bağlanan, -neçə ölkədir.
Qoca az əyilib, xətləri çarpaz,
Alnını irəli verərək gedir.
Dönüb ulduz olur ulzudlar içrə,
Tökülür alnından tər puçur-puçur.
Ardınca Yer gəlir,
qalaktikalar
Dopdolu,
rəngbərəng şar kimi uçur.
Şimşəkli gözündən nur saça-saça
Çəkib kainatı aparır qoca.

1969

YERALTI DÜNYADA

Olmamışdan yer altında
O cür nəhəng metroda mən,
Heç xəbərim yoxdu qəti,
Mənalı bir şeir kimi
O sehirlə dərindən.
Yer altına girənlərlə
Endim şeirin təkinə mən,
(Başım üstə yer ilə göy)
Çox çəkinə-çəkinə mən.
Endim burda mənzil quran
Əsrlərin diyarına.
Bir hay çəkdim,
səsim çatdı

Qaranlığın divarına,
Səsim çatdı,
tez qayıtdı
geri yenə,
Keçmiş ilə bu dünyanın
sərhəddinə.
İşiq saldı
elektrik fanarımız
Od axtaran,
od tapmayan
İlk insanın həsrətinə.
Sonra alov tapan zaman
Doğmuş odlu heyrətinə.
Əsrlərin üzəriylə
Bu əcayib pillələrlə
Biz enirik.
Kaha dərin...
Çaş-baş olub əsrlər də,
Biz irəli gedə-gedə
Bəzən geri çəkilib,
Axırından başlayaraq
Yaşamağa əsrləri.
Əsr var ki, qırıq-qırıq
Əsr var ki, çilik-çilik,
Əsrlərin üzərilə
Ehtiyatı yeriyirik.

1969

DAŞ

Yarıçılpaq,
Qədim insan
Düşməninə bir daş atdı,
Qana batdı.
Daş düşmədi
Amma yerə,

Uçub getdi
Üfüqlərdən üfüqlərə.
Deməyin ki, daş yox oldu
Daş çevrilib bir ox oldu.
Oldu qılınc,
güllə,
mərmə.
Dayanmadı fikir kimi.
Atom oldu.
Meridianı qırıq-qırıq,
Arzuları zərrə-zərrə,
Okeanı para-para
Edib keçdi...
Həmin o daş
İndi yenə dayanmayıır,
uçur hara?
O, neytron, elektron –
Dönüb
nələr,
nələr olur.
Alov olur,
ölüm olur,
zəhər olur
Ey həməsrin,
Həqiqətin qan qardaşı,
Dayandıraq olmazmı, de,
Yarıçılpaq,
yarıvəhşi,
Qədim insan
atan daşı?!

MƏNİM HƏYATIM

Adi bir insanam mən,
Adidən də adiyəm.
Bir əl boyda kağıza sığmaz amma bu aləm.
Yazım: harda doğuldum,
Yazım: məktəbə girdim,
İnstitut bitirdim.
Yazım: nədir sənətim,
Yazım: anam, atam kim.
Bəs onda harda qaldı çəmənlərdə bir qoşun
O yüyürən, o duran uşaqların baharı?
Qanadını bilmədən sındırdığım bir quşun
Ürəyimdə ney tutan xəfif sızıltıları?
Hanı yanaqlarının yaşını silib asta,
Bənövşəyə, lələyə dərdli sirdaş olduğum?
Dizəcən ot içində, ya da bir budaq üstə,
Gah tək qalan bir söyud, gah da
bir daş olduğum?
Qorxuram ki, söz açıb bunu deyəm, o qala.
Eşqi könlümə bağlı bağça da var, bağ da var.
Baxın, gəlir mənimlə göy meşələr qol-qola,
Gəlir çiyin-çiyinə mənimlə qarlı dağlar.
Vardır hələ qonşumuz, qonşumuzun qonşusu,
Hələ sevimli dostlar, dostların da dostları,
Mən arzudan yaranmış bir insanın arzusu,
Mən baharın ətridir bir insanın baharı.
Mən deyəndə, bilirəm, dinir minlərlə insan,
Mən gülürəm - gülür gül, gülür nə qədər çiçək.
Hər yazımda neçə yaz, hər anımda neçə an...
Gözümdə milyon baxış, sinəmdə milyon ürək,
Təbəssümə, Günəşə, insana könül verən
Mən ölənün, qalanın həyatıdır həyatım,
Neçə kənddə, şəhərdə yatıram yer altda mən.
Daha çoxam yer üstə,

Böyükdür eşqim, adım
Budur həyatım, ömrüm!
Deyirəm ki, ürəkdən:
Adi bir insanam mən!

UŞAQ

Əlimi qaşımın üstünə qoyub,
Boylanıb baxıram uşaqlığıma:
Özüm böyütdüyüm dəcəl çəpişə,
Əlimlə saldığım cənnət bağına.
Ehey!! - qışqırıram, baxmayır uşaq,
Bir də qışqırıram, dinmir ki, dinmir.
Başa düşürəm ki, çıxmırmış səsim,
Çox zaman yuxuda olduğu kimi.

Amma, təsadüfən çevrilib uşaq,
Gözləri dolusu baxır uzaqdan,
Birdən fikir verib mən ağ saçlıya
Qaçır,
bir əsər də qalmır uşaqdan.
Nöqsanım,
qüsurum,
mən, bir də qəmim,
Yüyürüb,
yüyürüb,
düşürük həkdən.
Göydəmi, yerdəmi,
ürəyimdəmi
Kimsə qəhqəhəylə gülür ürəkdən:
-Nə fikrə getmişən, - deyir, - nə fikrə,
Bir dərdin olmasa sən də gülərsən,
Atsan yanındakı yoldaşlarını,
Sən məni o zaman tapa bilərsən...

1969

BU,GÖYÇAYDIR...

Bu, Göyçaydır, oğlanlarım,
göy dalğalı
Bax o dağlar başındakı
mavi göydən axıb gəlir.
Çox çimmişəm bu çayda mən,
sizinlə də gəlin çimim.
Tökülüşdük suya bir-bir.
Uşaq etdi sular məni.
O ki vardı batdım, çıxdım,
Övladlarım yaşındaydım, -
Onlar uşaq, mən uşaqdım.
Çimməyimiz çəkdi bizim,
Günəşin al şüaları
Göy sularda uzanana,
Aramızda rast gəlmədik
Yorulana, usanana.
Başqa bir vaxt indi çoxdan
"Daha bəsdir, ay uşaqlar", -
Söyləməyim hazır idi.
İndi mənim özümə də
Bir təpinən lazım idi.
Uşaqlar çox sevindilər,
Göz vurdular bir-birinə:
"Kəfdir bu gün, dinmə barı!"
Bilmədilər çimdikləri
Bu suya baş vuran kimi
"Batıb getdi" ataları:
Biz çimdik bir xasiyyətli,
Bir yaşlı üç qardaş kimi.
Mən dəymədim heç xətrə də,
Bəs deyincə çimdik belə.
Onlar bu saf göy sularda,
Mənsə uzaq xatirədə.

PAŞANIN İLK UÇUŞU

*H. Cavid adına 132 nömrəli məktəbin
qayğıkeş müəlliməsi Sitarə xanuma.*

Məktəbə gedirdi oğlum ilk dəfə,
Doldurdu könlümü qarıblik odu.
Düşdüm birdən-birə
uzaq illərə,
Qışqırdım oradan
səsim çatmadı.
Durdu gözlərimdə ilk müəllimim,
Oğlumdan ayırıb apardı məni,
Mən Göyçayda qaldım,
oğlum Bakıda.
Onu da çağırırdı ilk müəllimi.

Təzədən başladım birinci sinfi,
Fikrim orda qaldı,
Gözüksə burda.
Könlümü doldurdu iki həyəcan
Üst-üstə qalanan çirpıntılarda.

Deyirdim, görəsən, ilk söhbətində
Müəllim oğluma nələr deyəcək.
Görəsən, xoşuna gələcəkmidir?
O da qayğıkeşmi müəllimimtək?
Sonuncu zəng oldu,
Göyçayla birgə
Bircə an içincə Bakıya düşdüm,
Oğlumun mən belə fəravan, azad,
Mən belə fərəhli heç görməmişdim.

Günlər ötüşdükcə heyratə saldı,
Mənim ilk balamın ilk müəllimi!
O, hardan bilirmiş həyatımı bəs
Mənim ilk günümdən bu günə kimi?

Nə gözəl duyurdu mənim könlümün
Ən incə,
ən məchul nöqtələrini.
Mənim övladıma olan sevgimin
Bəzən lap həddini aşan yerini.
Nə yaxşı duyurdu, nə vaxt hirslənib,
Nə vaxt da lazımsız can dediyimi.
Bəzən "beş" verirdi hirsimə mənim,
Bəzən pisləyirdi ifrat sevgimi.

Oğlumun qırmızı beşlərindədir
O gözəl insanın müdrik ürəyi.
O tək-cə oğluma dərs demir indi,
Öyrədir mənə də necə sevməyi.

UŞAQLAR ÇİMİR

Axşamacan çimsələr
Almaq da istəməzlər
gedib bir hovur çimir.
Səhərdəndir sevincin
mavi
saf dənizində
Neçə şeytan,
Mehriban,
Kefi çağ
Uşaq çimir.
Bəzisi bir tərəfi
göyərmiş daş dalında
Andırır bir ovçunu,
Sevinc ləpəriylə
Dolduraraq ovçunu,
Dostlarının üstünə
səpsə də,
hey səpsə də,

Heç düşməyir maraقدan.
Ey, qaçırsan haraya?
Deyib, ovcu Xəzərlə
Dolu bir balacası
Gelib çatır haraya.
Bir ovçunda bir Xəzər,
Xırda uşaq Xəzəri,
Ağ dənəvər qum üstə,
Qaçırlar, Yıxılırlar.
Gah yaralı yoldaşın
başına yığılırlar.
-Ayağın sıyrılıbdır,
Elə bildikqanadı.
Gülüb qaçır uşaqlar.
Hərəsi bir qağayı -
hər əl də bir qanadı
Atılırlar sulara,
Səslər gəlir dənizdən:
- Mən gəmiyəm, gəmiyəm.
- Mən balıqçı qayığы.
- Mən balına kimiyəm.
Üfürürəm dənizi,
Gedib dəyir daşlara.
Qaçır,
aşır,
daşır a.
Uşaqlar ləpə kimi...
Uşaqlar dalğa kimi...
Bircə atom zərrəsi
Görməmiş bir sevincin
Dənizində
Bəxtiyar -
Körpə balalar çimir.

DOSTLAR

Çox da ləpirimizi
Apardı qarlar üstən
Yazdakı sellər, sular.
Könlüm nə döyüntüdən,
Nə də sizdən uzaqdır,
Moskvalı a dostlar!
Dərs günü başladımı,
Dünyanın hər yerindən
Tələbələr gəldimi,
Tver bulvarını biz
Tez-tələsik ötərik,
Yenə o vaxtkı kimi
Fikirtək səssiz gəlib,
Asta açıb qapını,
Biz girəndə içəri
Eynəkli professor
Diqqətlə göz qıysa da
görməz bu gələnləri.
Oturmaıq.
Durarıq
O vaxt "bizimki" olan
Skamyalar yanında.
Professor danışar;
Həsərimiz əriyər
Onun həyəcanında.
Xatirədən kövrəlib
Kəsər muhazirəni.
Fikrə gedər arada
Söyləyər: "Otuz nəfər
Mənə qulaq asardı
Zaman vardı, burada.
O köhnə dostlarımın
Vardı aralarında
Hətta fransız, alman.
Aldatmırsa yaddaşım,

Gəlmişdi o dostların
İkisi də Bakıdan".
Keçib nöqsanımızdan
Çox da açıb-ağartmaz.
Gülümsəyib bu vaxt biz
Söyləsək də: sağ olun,
Gəlmişik ki, burdayıq.
Çatmaz ona səsimiz.
O silkələr başını,
Tanış mühazirəni
O, yenə də oxuyar.
Qəlbimizdə alışıq
Tələbəlik həvəsi,
Könlümüzə intizar.
"Bizim skamyalarda
Oturmuş cavanlara
Görünməyib yenə də,
Köhnə, doğma sözləri
Bircə-bircə yazarıq
Onların dəftərində.
Bir kimsə duymaz bunu.
Zəng olanda çıxarıq
Görünmədən otaqdan;
Divarların yanında
Sakitcə durar, baxar
Hamıya otuz cavan.
Ötüşsə də qış, bahar,
Bura yenə gələrik,
Oxuyarıq təzədən
Yaşa dolsaq belə, biz.
Saçımıza düşsə də
İllər ötüşdükcə dən.
Qonorar çox olsa da
O vaxtkından yüz dəfə,
Çoxdan xərcələdiyimiz
Təqaüdlə yenə də
Bulka alıb yeyərik

Arbatın yanında biz.
Sonra, yataqxanada
Alovlu mübahisə
Qurtarmaz səhərəcən.
Heç günahı olmayan
Bir dahini də qəfil
"Vurarıq" ya siz, ya mən.
Dostluq qədəhi kimi
Dolu günlər, o günlər,
Yenə daşar, tökülər...
Gah futbol meydanından,
Gah şeir gecəsindən
Məğrur səsimiz gələr,
A dostlarım, dostlarım,
Bizim bu sirrimizi
Hardan biləcək dekan:
Hər il yenə oxuyur
Xatirə şöbəsində
Otuz qəlbli bir cavan.
Gələrlər bura hər gün,
Gedərlər burdan hər gün,
Gəzərlər hamısı: bir...
Hər səhər Moskvanın
Geniş küçələrində
Otuz cavan yeriyyir.

MƏNİM ÖMRÜM

Ömür tənhalıqda bada gedərdi,
Əgər olmasaydı gözəl insanlar.
Mənimdər onların sevinci, dərdi,
Mənə özüm kimi əzizdir onlar.

Bəzən rastlaşırım özümlə özüm,
Düşəndə bir yerə güzarım mənim.
Yüz gördü, min gördü, çox gördü gözüm
Bir deyil, on deyil məzarım mənim.

Torpağın altında çox darıxıram,
Torpağın üstündə nə qədər şənəm.
Gah sağa göz qoyub, sola baxıram,
Hər yerdə mən varam, hər yerdə mənəm.

Deyib: "Nə tez öldü, nə nakam öldü" –
Bəzən gül qoyuram məzarım üstə,
Deyirəm: az güldü, çox azca güldü,
Qoy gülüm, qalmasın arzusu gözdə.

Baxsan bu dünyanın ha tərəfinə,
Bir yerdə qəbrim var, on yerdə sağam.
Göy uçsa, yer qopsa ölməyəm yenə,
Hələ neçə dəfə doğulacağam.

1954

NƏĞMƏLƏRİN YUVASI

Gecə düşür...
susur bütün nəğmələr,
susur şəhər.
Oğlum Paşa,
Oğlum Azər
deyirlər:
Nəğmələr harda yatır,
Yuvaları hardadır?
Deyirəm ki: - Ay Paşa,
Deyirəm ki: - Ay Azər,
Sizin ürəyinizdə
Gecələyir nəğmələr.
Bir azdan oğlum Paşa
Bir azdan oğlum Azər
Sevindirərək məni
Yatırlar, ürəklərinin
Başına qoyub təmiz,
Balaca əllərini.

GƏL, AZƏRİM

Sənin yerin xəstəxana,
Mənimki boşluq,
Sahilsiz kədər.
Bir sənsən bu sonsuz məmləkətin yiyəsi, -
Gəl, məni gözlətmə bu qədər.
Gəl, könlümün istəyi,
Həsrətimin qənimi,
Sevinc təşnəsi,
Sevinc dilənçisi
Olmağa layiq gördün
mənimi?
Gəl, adın dodağımı
yaxıb-yandırır
Qəfil basılmış göz kimi.
Gəl, ayrılıq adlı
Ən pis xərcəng
Xəstəliyinin həkimi.
Gəl, tut gülüşünlə dünyanı:
Kədər yurdsuz, yuvasız,
Otaqsız qalsın,
Bir qarış bucaqsız qalsın.
Gəl, hər qədəminin altında
Qəlbimin yuvası
Şerimi atım.
Gəl, bıçaq altında
İnildəyən dünyam,
Ürəyim,
Varlığım,
Adım.
Gəl, yaramın üstünə
Gülüşlərini səpələ,
Təbəssümünü saç,
Sözlərini çilə.
Səndən bircə xahişi var
Atanın, gəl,

Yerə salma bu xahişini,
Gəl, ömrümün gərdişi,
Milyon ümitsizliyin hasarını
Bir "gəlirəm!" sözünlə
Yar, gəl!
Sənə vardır ürəyimdə
həmişə etibar, gəl!
Gəlibsənmi?
Səni yaxşı görmək üçün
Kədərimi bir daş kimi
Qoymuşam ayağımın altına,
Qalmışam boylana-boylana,
Gələcəksən!
Tanıyıram həkimlərini,
Tanıyıram səni
Bir dəfə də salmamısan yerə
Atanın xahişini.

1964

* * *

Uşaq deyir ki, mənə
Bir ovuc dəniz verin,
Bir stəkan Kür verin,
Araz verin,
tez verin.
Bircə qurtum su verin, -
Bir çıxımlıq dağ verin,
Uşaq üçün dünya ev,
Göy də mavi bir tavan,
Uşaq üçün hissətək
Bütövdür, safdır cahan.
Məncə, bu sadəllik
Dühayla eyni şeydi.
Bu hiss dahi elədi,
Bəlkə də Eynşteyni...

* * *

Başının üstünə bax!
- Durna qatarıdımı?
- Yoxsa heç nə görmədin?
- Uçdumu? Qurtardımı?
Gözlə görünmür onlar;
Keçir başımız üstdən
Günlər...
Saatlar...anlar...
Qarşılanmamış səhər,
Nəfəs dəyməmiş gecə
Necəsən, başın üstdən
Sözsüz, xəbərsiz keçə?

Saçlarında günlərin
Ayaq tozları qalmış,
Görən deyir gənc deyil,
Yaşa dolub qocalmış.
Nə oldu, nə tutuldun
Tərlədin puçur-puçur?
Başının üstünə bax!
Köçəri günlər uçur!
Köçəri günlər uçur!

İNSAN TƏK DEYİL

Yuxunu evdən qovub
şeyrim keçib yerinə,
Səhər yola düşübdür,
yazıb-pozuram yenə.
Günəş özü görünmür,
amma dağlar dalından
qaldırıbdır üfüqə
al-əlvan yelpəyini.

Açıram pəncərəmi,
avazıdır bir qədər
səpsərin yel beyini.
Düşünürəm; mən təkəm,
dünya hələ yatıbdır.
Otağım tənhalığın
Dəryasında batıbdır.
Yox, bu belə deyildir,
hətta mən indi belə
bağlıyam yer üzünün
hər uzaq guşəsilə.
Bağlıyam kainatın
hər planetiylə mən,
Bizi fırladan Yerin
mərimi sürətilə mən,
Ürəyim yaman vurur,
Bəlkə həkimə gedim?
Bəlkə dosta gənəşim?
Xeyr!
Çox güman indi
Gur maqnit tufanları
Başlamışdır Günəşin.
Vurur dalğası məni,
Vurur dalğası Yeri...

SANKİ...

Sanki kədər mənim yox,
Mən kədərinki idim.
Neçə gündüz edirdi
Bağrımı didim-didim.
Ürəyim söylədi ki,
sahibi ol bunun sən.
Axı, bircə sənə yox,
dostlara da toxunur.

Onların şad gününü
birdən yasa döndərir.
Gözlərə yağış səpir,
boğazlara tıxanır,
Gələcəyi, keçmişini,
iradəni, ümidi,
düşmənin nifrətini
yığdım bir qoşun etdim,
Mən onu qəlpə-qəlpə
hər gün çəpdim, azaltdım.
Mən onu nəfəsimlə
gilə-gilə əritdim,
O təslim olmayırdı
son zərrəsinə qədər.
Son zərrəsi də qəlbə
sancıldı iynə kimi.
Aldım onun əlindən,
həyatımı,
dostları,
Bir də bu gün yazdığım
Həmin yeni şeirimini.

ŞAİR

Şair Rəsul Rzanın 50 illiyi münasibətilə

Dünyada çoxdur şair,
Necə sayım onların hamısını birbəbir.
Şair var ki, ömrünü
Başlamamış bitirir.
Cansız əsəriylə bir,
Ömrünü də itirir.
Şair var ki, ümidi
Qafiyəyə, vəznədir.

Şair var ki, özünü
Başqasına bənzədir.
Amma şair də var ki,
Zamanın doğma oğlu;
İdrakın zirvəsindən,
Hissin yanğınlarından
Keçir şeirin yolu.
Əsrin ahəngi - vəzni,
Müqəyyəd qafiyəsi.
Gah qovuşan cüt ürək...
Gah da ki orkestrin
Toqquşub şaqıldayan
Qoşa zərb alətitək...
Misraları gah Ayın
Dənizə salladığı
Nur zolağitək oynaq.
Gah da ağır qatarlı
Qoşa rels kimi
Dümdüz,
Qüdrətli, güclü, parlaq,
Gah qısayol...
Məqsədə tez yetirən
kəsə yol...
Gah da ki, bu dünyanın
Sinəsinə dolanan
Ekvatorla
Meridian.
Belə şair də vardır:
Onun ömrünün yolu
Bir əbədi yazadır.
O, sözlər sərkərdəsi,
Fikirlər qəhrəmanı
Şair Rəsul Rzadır.

HABİL

O zaman -
deyəsən, vaxt qovuşanda
Şeirlə musiqi bir ucalırdı.
Bütün könüllərin sifarişiylə
Dəmcili bulaqda Habil çalırdı,

Elə bil köksündən çəkib çıxarır
Titrək kəmanəni bir xəncər kimi,
Ondakı ağrını,
qanı,
kəlamı
Töküb,
titrədirdi hər gümüş simi.
Sözlü ürəyinə əyib başını,
Hər bir adiliyə yumub gözünü
Çalır,
yırğalanır səs dəryasında.
O çalmır elə bil...
Unutmuş bizi,
Dərin bir yuxuya yuvarlanıbdir.
Hansı əsrdəsə ilişib qalıb,
Neçə əsrdir ki, xumarlanıbdir.

Əli - kəmanədir,
kəmanə - əli.
Çalır kamançanı
kəmanə özü.
Gözümdə ilk mənə dəyişir,
dönür.
Dünya düşəcəkmə sahmanə özü?

Elə bil unudub seğahı Habil.
Qırılsa musiqi, o neynəyəcək?
Habil ilan dili çıxarır, nədir,
Arzu qızmarında ilantutantək.

Ürəyi çırpınır barmaqlarında,
Onlardan tökülür simlərə nəbzi.
Özü də bilmir ki, çalır,
ya çalmır;
Nə dünyanı görür Habil, nə bizi.

Axır kəlmə-kəlmə Damcılı bulaq,
Qüvvəti Həbilin əllərindədir,
Əllərin əmriylə axır şarhaşar,
Gah da sar sözütək tökülür bir-bir.

Həbilin gözünə qonur damlalar, -
Eşqilə simlərə qonur damcılar.
Qonur, Habil isə yumur gözünü,
Qorxur ki, damlalar
Düşər, dağılar.
Segah gah uzanır bir ağn kimi,
Onu üfüqlərə sancır kəmanə.
Düşüb Yer kürəsi gah bir guşəyə,
Cah sakit fırlanır, gah yana-yana.

1969

* * *

Heç kim məni başa düşməz,
Bəlkə aydınlığımdandır.
Qafiyə düz olmasa da,
Bəlkə də yandığımdandır,

Məni dəhşət
alıbdır çox,

Zülməti korlar da görür.
Qoy hünərin varsa sənin
Hamı üçün işıq saçan
Günün qızıl gözlərinin
İçinə düz bax!

ÖLÜM, SEVİNMƏ ÇOX...

Səməd Vurğuna

Ölüm, şöhrətinmi azalardı de,
Tanışdı onsuz da cahana adın.
Sənə nə olardı, nə olardı de,
Belə bir insana əl vurmasaydın?

Gedir, şair gedir, sənətkar gedir,
Bu gedən hər gedib-gələndən deyil.
Ölüm, sevinmə çox, bu sevinc nədir?!
Bu ölən, sənə hər öləndən deyil,

O yazdı, yaratdı həyat naminə,
Onun hər bir şeiri ölümdür sənə!

1965

QIŞ GÜNÜNDƏ

Şaxta,
sazaq...
Maşın tərənmiş yerindən,
Şofer əllərini
hirsli-hirsli
yanlarına çırpır.
- Benzini az götürmüşdüm, -
deyir, - mən.

Yığınq çır-çırpı
Bir ocaq çatmaq üçün,
Ocaq alışmır
Şofer əlyazmalarına baxır
gözucu.
Çıxarıram bir-bir:
bu ballada,
bu şeir,
bu epiqram.
Kibritin titrəyən
alovu altına atıram.
Bircə şeirim qalır ki,
Heç onu yandıracağımız kimi,
çap etirməyi də,
fikirləşməmişəm.
Gözümdə qaralır aləm,
Ocaq istəyr alışsın,
İstəyr alışmasın.
İstəyr məftil kimi,
damarlarımda
bərkisin qanım.
İstəyr şaxtada yanıq,
Vermərəm o şeirimi.
Vermərəm könlümün
müqəddəs guşəsindən
bəzi şeirləri
verməyəcəyim kimi.
Qəmlənirəm bu ara,
şaxta redaktorun
yandırdığı soyuq sözündən sonra.
Bildim ki, insan
nə qədər yanıqlarmış,
O qədər yazı içində
bircə şeirim varmış.

BÜLBÜLÜN XATİRƏSİNƏ

Nə səni dindirdi ölüm,
nə bizi,
Söndürdü nəğməylə
yaşayan nəbzi.
İnsan dəryasında bir qayıq kimi
axdı tabutun.
Bu zaman cəh cəhlə ucaldı səsın,
Ucaldı,
Söylədi: - Qəmi unudun.
Hamı fikrə getdi,
səni dinlədi.
Coşub bir-birinə dedi min könül:
Hamıtək ölümə məruz Bülbülü
Oxuyub dəfn edir ölümsüz Bülbül.

SƏNƏT EŞQİ

Müəllimim Akif Süleymanova

Sən dedin könlünün sənət eşqini
Arzu aləmində diqqətlə yoxla.
Sən onu min hissini içində ara,
Qoyma küsüb gedə, uça, yox ola.
Getsə, çağırısan da qayıtmaz geri,
Deyək, lap qayıtdı, harda qalacaq?
Geri qayıdanda sənini o arzun,
Yerini başqası tutmuş olacaq.

Arzular hamısı əzizdir bizə,
Amma onların da bir şahı olur,
O səninin könlünün ən uca səsi,
Ömrünün bu günü, sabahı olur.

Sən onu tapmasan, bütün nəğmələr
Eyni bir hüsnə, ahəngdə olur.
Təbiət itirir rəngarəngliyi,
Bütün Yer kürəsi bir rəngdə olur.

Əziz müəllimim!
Sən müdir idin.
Yox, çıxmaz yadımdan
bir dərnək açdın,
Dərnəyin rəhbəri bir yanda qaldı,
Sən dərnək apardın, sən ürək açdın,

Bir axşam dedin ki, möhkəm ol, Əli!
Səninki şeyirdir,
səninki sənət!
Dedin o sözləri bir dostuma da
Nə isə... qisməti deyilmiş əlbət.
Sənin işarənlə tapdım ünvanı,
Döydüm Füzulinin qapısını mən.
Sənin o sözlərin deyilməsəydi,
Nəçiydim indi mən,
hardaydım görən?

Bəlkə də hələ də sərgərdan idim.
Tapmaq istəyirdim əsl yerimi.
Başqa bir sənətin hücrələrində
Qısılib qalmışdım bir qərib kimi.

Şeir dünyasında qərib deyiləm,
Sözüm olmasa da o qədər dərin,
Hər şeir yazanda ilk misra kimi
Durur göz önümdə sənin sözlərin.

VAN QOQUN GÜNƏŞİ

*İrvinq Stonunun "Həyat təşnəsi"
əsərini oxuyarkən...*

Səhərdən axşamacan
Gəzdi altında günün;
Gunəşi görüb, duyub.
Fırçasının gücüylə
dünyada başqa,
yeni
bir Günəş almaq üçün.
Yandırdı varlığını
Günəşin hər şüası;
qaraldı bət-bənizi.
Töküldü dalğa-dalğa
sinəsinə, başına,
Günəşin al dənizi.
Qəlbin odu bir yandan,
göyün odu bir yandan;
qorxmadı,
çəkinmədi
Van Qoq bu yanhayandan.
Baxmayıb qızmar günün
alovuna,
közünə,
yığdı bir ucu göydə,
bir ucu yerdə olan
qızılı şuaları
qabarmış sinəsinə,
ürəyinə, gözünə,
yapışdı şualardan,
Gunəşi çəkib-çəkib
yerə salmaq istədi.
Günəşin qucağında
yanıb-yanıb,
yaxılmaq,

Günəşin qucağında
bir əbədi,
vəfalı
sakin olmaq istədi.
Alışdı,
yandı Van Qoq.
Bir ucu gözlərində,
Bir ucu göydə olan,
kainatı dolduran,
yanğını ərşə dayaq
Şüalar arasında,
rənglərin əfsanəvi,
qarışıq dünyasında.
Görənlər düşündülər:
"Yazıq bezib həyatdan,
öz canına zülm edir".
Birdən
çökdü Van Qoqun
ışığı,
rəngə həris
alıcı gözlərinə
sanki qütbün zülməti.
Vurmuşdu məhəbbətin
Alovuyla onu gün,
qovuşmuşdu Van Qoqa
Bir daha ayrılmamaq,
Uzaq olmamaq üçün.
Van-Qoq səndirləyərək
əllərini uzatdı
Günəşin gecəsinə,
zülmətin göylərinə.
Günü tutub, oxşamaq,
saxlamaq arzusuyla.
Yıxıldı sonra günün
Zülmət ucalığından.
Üzünə su səpdilər,
sönərmə arzu suyla?

Günəş sönərmi suyla?
Yaman yanırdı Van Qoq,
Ürəyi hay-harayda
Bir günəş alışırdı
Köksündə köksü boyda,
Üzündə üzü boyda.
Qarsımsız dodağından
Hərdən köz kimi düşən
Sözündə sözü boyda.
Gecə yarıydı artıq...
Qurtarmışdı görüşlər,
xoş söhbətlər,
gülüşlər.
Tökülürdü Van Qoqun
Dodağından arabir
Xırda-xırda cünəşlər:
- Niyə batdın, ey Günəş?
Oduq var,
işığın yox.
Gəl, gözümə düş mənə,
Ey ağrısı, -
dərdi xoş!
Ey yanğısı vəfalı!
Ey varlığım!
Ey canım!
Ey sevimli düşmənim!

KÜRƏ YAĞIŞ YAĞIRDI...

Günəş batırdı Kürdə,
Durmuşdum sahilə mən.
Sularda körpü vardı,
Elə bil ki, qızarmış,
Kür, Günəşdən axırdı.

Bir ağaca söykənib, dayanmışam bayaqdan.
Adamammı, daşammmı, ağacammmı, bilmirəm.
Mən özümün deyiləm, nə yerdəyəm, nə göydə -
Başqa bir aləmdəyəm - qayıtmaram, gəlmərəm,
Kürə yağışyağırdı...
Suda rəngli bir yağış!
Belə yağış dünyanın heç yerində olmamış.
Açıq düzlər tərəfdə yağış yağır gümüşü.
Göylərin təbəssümü, təbiətin gülüşü.
Kürün ortasında - günün qarşısında al,
Al-qırmızı bir yağış,
al-qırmızı bir xəyal.
Samux meşələrinin kölgələrində - qara,
Qara yağış, boz yağış -
yağır aramsız yağış.
Samux meşələrinin qara kölgəliyində
Yağış görünmür gözə.
Kürün suyu orada xırda-xırda oynayır.
Sanki yağışdan deyil,
öz-özünə qaynayır.
Kürə yağırdı yağış...
Kürə yağışyağırdı...
Onun min rəngi vardı...
Yağırdı qızıl yağış, yağırdı gümüş yağış,
Qara yağış, boz yağış:
harda görüşür yağış?
İnanmadım gözümə...
Dedim, burda baxan mən,
Yoxsa bu bir yuxudur gəlib keçdi gözümdən?!
Heç bir yerdə, heç zaman,
belə bir şey olmamış,
Mən yox idim orada...
Kürə yağmamış yağış.

KÜRƏ BAXDIM

Kürə baxdım, axır yavaş-yavaş,
Artırmadan sürətini.
Plyaj fotoçuları kimi
Çəkə-çəkə hamımızın surətini.
Birdən heyrət aldı məni,
İndiyəcən elə bilirdim axı,
Kür bir tərəfə axır.
Gördüm,
yanlarda burulub
Geriyə dönən dalğalar da var.
Mənbələrindən ayrıldığma
Peşman kimi
Xeyli dala axır onlar.
Duranları da var
Nəfəs dərirmiş kimi,
Ya da,
Dostlarına "keç-keç" deyə
Nəcabət göstərirmiş kimi.
Göl də var:
Özü su, sahili su.
Elə yerləri də var ki,
Dalğalar köpük yallı;
verib əl-ələ dövrə vururlar,
gedirlər yallı.
Elə yerləri də var ki,
sanki nəşə görünməz bir şey
burula-burula
sancılır suya.
Suda yekə bir qıf yaranır,
Sanki baş vurmaq üçün
Yer açır
Günəşə,
Aya.

Baş vurdum sulara.
Duydum altda başqa axar var,
daha soyuq,
daha iti.
Artdı qəlbimin heyrəti.
Altda da başqa Kür.
İrəliyə,
geriyə axan Kür.
Oynayan Kür,
duran Kür.
Kür neçədir,
Kür nə gözəl görünür.
Könlümdə ləbələb bir heyrət.
Salam, Kürüm,
Səni olduğun kimi
Gördüm, nəhayət!

HƏMİŞƏ SƏFƏRDƏ

Qatarlar dayananda,
Təyyarələr enəndə,
Məncə, bitməyir səfər,
Səfərdəsən yenə də.
İnsan dünyaya bənzər, -
Səfərdədir əbədi.
Məncə, oturubsa da,
Bir daşın üzərində.
Mənalı bir kitabı
Varaqlayırsa əgər,
Gözəl bir səfərdədir.
Yuxulayanda hər axşam,
Yuxusu körpüdürsə
Günlə gün arasında –
Səfərdədir o adam...
Hətta məzardadırsa,
Xatirəsi dostlara

Bir təpə a maq  c n
Qüvvə verirsə a r,
O yenə səfərdədir.
M nzil  çox var hələ.
Səfərdədir,
yol gedir...

QAĞAYILAR...

N   oxdur Neft daşlarında
Qağayılar.
Qağayılar..
Qağayılar...
Bir gün onlar gördülər ki,
Dalğalarda insan da var.
 ıĝrışdılar
Qağayılar.
Şəhər saldı suda insan.
Qorxusundan
Baĝrışdılar qağayılar.
Qorxdular ki, dəniz - Vətən
Alınacaq əllərindən,
səhvlərini
Duyub birdən
Barışdılar qağayılar.
İndi isə
Yem kxana qabaĝında
G r n nd  qağayılar
Onlar  c n pəncərədən
Pay atılar.
Hər gün bura dəstə-dəstə
Ucub g l r qağayılar,
Neft il rt k d z vaxtında
Səhər-səhər
Qağayılar.
Qağayılar..
Qağayılar...

**KÜLƏK, DƏNİZ, GECƏ,
ÖLÜM VƏ SƏLİM**

(Ballada)

Şəhər təzə salınırdı;
Külək coşdu,
Dəniz coşdu,
Həddi aşdı,
Dəniz daşdı.
Hər dalğası
Ada - şəhər üzərində
parçalanan
ağır daşdı.
Ada - şəhər üzərində
dənizin daş ürəyinə
basıb,
möhkəm dayanmışdı.
Şahə qalxıb
Dalğalardan üzülürdü,
Dalğaların göy dağı da,
Göydə birdən sökülürdü,
tökülürdü,
Göylər kimi
şəhər üstə,
Az qalırdı o dağıda
Dəmir-taxta küçələri,
Küçədəki dirəyi də,
Ürəkdəki dirəyi də.
Parçalamaq istəyirdi
Ürəklərdən
Saf məhəbbət lövbərini
gənc şəhərin.
Tökülürdü şəhər üstə
qorxunc,
nəhəng şələləsi
boz Xəzərin.

Kişnəyirdi
Dəniz...
Külək...
Qışqırırdı
Bir at kimi,
on at kimi,
yüz at kimi...
Qırat kimi,
Dürat kimi.
Dəllilərin atı kimi,
Boz at kimi.
Birdən-birə xətt qırıldı,
İşıq söndü.
Şirin nə var həyat kimi?!
Gözlər daha lazım deyil,
Dəniz - "ölüm",
Külək - "ölüm",
İnsan isə - "ışığı" deyir.
Oğul gərək
Ölümün gur dalğaları,
Parçalanan sərt dağları,
Fiti,
səsi arasında
Axtarsın da,
arasın da,
Gedib çatsın
parçalanmış
bir sinirə.
Gərək neçə ölüm uda
və sinirə.
Ada - şəhər kənarında
Dörd ayaqlı kiçik otaq
Titrəyirdi soyuqlamış
zürəfətək...
Mədəsində altı cavan.
Biri qalxdı: - Gedəm gərək,
Buna çarə edəm gərək.

Biri: getmə, gərək deyil,
məhv olarsan.
- Gedəcəyəm, - ürək deyir.
Yandı fənər,
Nur zolağı
yardı qatı qaranlığı,
Qalın, kobud, cüd gecəyə
Saplanmış bir xəncər kimi
İşıq saçdı.
Əriyib bir zolaq qalmış səhər.
Beş cavan da,
Durdu, getdi
dostlarının arxasınca
qaça-qaça,
Dalğayla bir,
küləklə bir,
soyuqla bir,
Ölümləri quca-quca.
Qabaqdaydı işıq, Səlim.
Fənərinin nur zolağı
işləyirdi avar kimi, -
Yerlə göyü birləşdirən
qaranlığın dənizində,
Gah dibində, gah üzündə.
Nur zolağı bir dirəkdən
yapışdı bərk.
Budur demək.
Çıxdı Səlim,
Çıxdı Səlim,
Çıxdı dəniz.
Çıxdı külək...
Bir dirəkdə
Səlim,
İşıq,
Dəniz,
Külək...
Səlim deyir çatam gərək,

Parçalanmış məftilləri
Bir-birinə çatam gərək.
Qalxır Səlim,
Heydən düşür,
Gah dayanır,
Gah sürüşür.
Qalxır Səlim,
Dişlərilə dostalarının
Sözlərindən tuta-tuta.
Sözlər batır dalğalarda
Xırda-xırda balıq kimi,
Dirək titrək dor ağacı,
Şəhər gəmi
Qalxır Səlim.
Gücdən düşür saralaraq
Əlindəki fənər ölür,
atır Səlim.
Qaranlığın heçliyinə
batır Səlim.
Məftilləri
Axtar..
Axtar...
Axtar...
Ax...
Axır tapır Səlim.
Yaş məftili qapır Səlim.
Hər əlində bir məftil var.
Köks ötürür
Qəlbi vurur...
vurur...
vurur...
Bir ovucda ailələr,
Bir ovucda ada-şəhər...

Ovucları adam dolu,
Məktəb dolu.
Yollar dolu,

Bahar dolu.
O bağlayır pəslı,
kəbud bir məftilə
Təbəssümü təbəssümə,
Ailəni ailəyə.
Üst də dəniz,
alt da dəniz.
Yanır işıq -
Qızıl dəniz!
Parçalayır qaranlığı
Dalğaların başı üstədən
Fırıldayır uzaqlara.
Çırpır suyun üzərinə,
Deyir ki, sox gözlərinə,
Səpələnir qaranlığın
Parçaları
ora-bura,
Qalxır şəhər,
Məğlub olur
Külək,
Qorxu,
Ölüm,
Xəzər.
Səhər-səhər
Hamı axır kluba ki,
Qəhrəmanı görə bilsin,
Barı salam verə bilsin.
Oyananda Səlim səsə
Pəncərədən baxır,
deyir:
- Olub nəşə?
Səslər gəlir:
Gedirlər ki,
Qəhrəmanla görüşünlər
səhər-səhər.

Səlim qalxdı,
mən də
gedim,
baxım deyə.
O geyindi,
o yollandı
Qəhrəmanla görüşməyə.

Gəldim bu yerlərə
Və əllərimi
Boynumun ardında daraqlayaraq
Uzandım laləli otlar içində,
Gözümdə, könlümdə baharlı maraq.
O qədər baxdım ki, mavi göylərə,
Onlar duydu məni,
sinəmə endi.
Ağlağan söyüdün altından axan
Arx da "Əli" deyib astaca dindi.

Bahar gül-çiçəklə yağdı başıma,
Dinib-danışmadan boşaldım, doldum.
Uzandım beləcə...
Qovuşdum yerə,
Axırda özüm də yer boyda oldum.

Qız baxır uzağa,
uzaq yerlərə,
Nura qərq olunmuş
gur şəhərlərə,
İşığı açılı pəncərəsindən,
Şırrntək tökülən
ağ salonlara,

Sübhədək rəqs edən
şux cavanlara.
Axtarır
arayır səadətini,
Dünyada
yeganə məhəbbətini.
Qız baxır,
kövrəlir
boynunu burub.
Amma o bilmir ki, bilmir ki, qəti
Onun səadəti
yanında durub.

HAMIYA MƏKTUB

Təsadüfən yolda bu gün
üzərində ünvanı yox
məktub gördüm.
Açdım.
Baxdım.
Sətirləri
gənc bır qızın
təbəssümü işığında
yazılmışdı.
Orda arzu ətri vardı-
çiçək açıb, yaz olmuşdu.
Xətt - ürəyin xətti idi;
Sevgi yolu.
Dəli-dolu,
Bəzən əyri - duyğuların
sərt dönüşü.
Bəzənsə düz - fikrin, hissın
söz birliyi,
xoş görüşü.
Bəzən isə seçilmirdi.
Belə məktub

Bircə dəfə sevən
Qəlbə qonaq gəlir,
Bircə dəfə!
Gənclik kimi!
Ömür kimi!

MƏKTUBDAKI ADAM

Sən mənəlm haqqımda elə yazırsan,
Özüm də heyrətə düşürəm, düzü.
Sən ətrə,
sən nura qərç eləyirsən
Nə vaxtsa dediyim adi bir sözü.

Hisslər içindən kiçik bir hissi
Tapırsan bu qədər
sadəcə,
asan.
Yarımqıç olsa da o hissim hələ,
Sən onu nə yolla tamamlayırsan?

Gözümə nur verib,
qoluma qüvvət,
Tökürsən başıma yaz səhərini.
Necə calayırsan sən bu alınımın
Həyatda qırılan cizgilərini?!

İllər müti durur qarşında sənin,
Qayıdıb tökülür ömrümə birdən.
Məktubun oxunur,
qurtarır, heyif!
Sanki birdən-birə yox oluram mən.
Xeyr, yox olmuram,
adiləşirəm.

Deyirəm, bəs hanı yazdığın insan?
O vaxtdan düşmüşəm ardınca onun,
Deyirəm hardasan?
Ey! De hardasan?!

**MƏKR VƏ
MƏHƏBBƏT QALASI**

O, dağın alnındakı
məkrin
və məhəbbətin
qalasıdır,
qalası.
Ordan özünü hər gün
Əfsanə dumanında
Atır eşqin balası.
Neçə-neçə əsirdir
O, ölümlə həyatın
Arasında əsirdir.
Gəlir səyahətçilər,
Cəlir hər axşam-səhər.
Cəfakəş aşiq oğlan
Əbədiyyət tülünün
Arxasından görünür.
Deyir: - Ürəyim, oxlan!
Deyir,
Atır özünü,
Atır
Sularda batır...
Qızsa baxır qayadan,
Axı demişdi: - Atıl,
Mən də atılım, oğlan!
Bizi ayıracaqlar,
Ölütn bundan yaxşıdır...

İndi deyir özünə: Yaxşı, dayan, yaxşı dur.
Sonra...
Sonra...
Bağrına Basır məkri, Bir də ki,
Dövlətli bir taciri.
Gəlir səyahətçilər,
Gəlir hər axşam-səhər.
Böyükdən kiçiyədək -
Hər səyahətçi üçün
Əfsanə dumamnda
Oğlan atılır çaya,
Qanı qanşır suya.
Doymayıb eşqi üçün
Ölməkdən belə oğlan...
Axşam-səbər,
Hər zaman
Həmin qayadan Oğlan
Özünü atır, Batır...
Qanı suya qanşır,
Sular dönür sevgiyə!
Qayaların dibindən,
Əsrlərin qəlbindən
Sular axır şırhaşır.
Sular dönür sevgiyə!
Baxanlar pıçıldadır,
Qəm ahr gözlərini;
Məhəbbətlə yuyurlar
Sonra əl-üzlərini.

* * *

Söz dedim,
sözümü yerə saldı.
Özünü itirdim,
kitabı qaldı.
Oxudum
Xoşuma gəldi:
Əvvəlki kimi,
Alqışladım
Həyatdakını yox,
Kitabdakı həmdəmi.

AZADADAM...

Küçədə elə danışır ki,
Guya bütün insanlara
mühazirəsi var,
Yaxşı da gər səsi var;
Birin pıçılısını kəsir,
Birin fikir dolu sükutunu.
Elə bil hamının azadlığına
tutmusan
bunu.
Mərifətdən azad,
hörmətdən azad,
Hər şeydən azad,
Hər şeydən xali,
Danışır ali-ali.
Qışqırır qazı-qazı,
Nadanlığın bu sevimli,
bu hürr balası.

* * *

Tənhalıq boşluq deyil -
Səni gözləyən varsa;
Doludur ümid günəşilə,
Həsərət aпаратыyla...
Kövrək qəmin ala-toranıyla...
Doludur Braziliya stadionu kimi
Şıltaq nazla,
Dəli ümitsizliklə,
Janna d'Ark kimi qəhrəman ümidlə.
Gözləyənin yoxdursa, -
Tənhalıqın da yoxdur.
Harda dünya başlayır,
hamısını sən
bilmirsən.
Harda dünyayla birləşirsən,
onu da bilmirsən.
Yaşayırınsız -
bir-birinə bir ümid şüası
verməyən
pis qonşular kimi.
Tənhalıq istəyirəm –
Böyük, dərin,
dolu tənhalıq!

AZMAQ İSTƏRƏM

İtdim bir şəhərdə mən,
Ünvan çıxdı yadımdan.
Oldum ki, elə qərib,
hətta qorxdum adımdan.
İndi Şərq nə,
Qərb nədir,
İndi çox qəribədir,
İndi sol da sağımdır,
İtdi sağ da solumdur

Bütün şəhər evimdir,
Bütün yollar yolumdur.
Gözümdən qaçırmıram,
bir qarış səkini mən.
Tez düşən axşamı mən.
Şəhərin sakini - mən,
Şəhərin rəssamı – mən.
Dolanıram, gəzirəm,
bayaqdan hər yeri mən.
Şəhərin çox qayğıkeş,
çox mehriban meri - mən.
Gəzirəm,
seyr edirəm,
elə daşı,
torpağı,
İllərlə dəyməmişdir,
ora insan ayağı.
Gəzirəm elə məyus
dərddli xərabələri,
Ora heç kim getməmiş
düşmən qaçandan bəri.
Burda yeraltı duxan,
Altdan mal verən dükən,
Mavi ipək kölgəli
sıra-sıra xiyaban...
Yox, mənə lazım deyil,
yox, daha heç bir ünvan.
Gəzəcəyəm,
rastıma gələr -
gəlsin, -
gəlməz - heç.
Kolumb həvəsi ilə
ordən adla,
bura keç.

Bat suya,
ucal göyə,
sancıl yerin təkənə.
Atom-atom
alınıb
gərək şəhər tükənə.
Könlümü Günəş kimi
bu göyün qübbəsindən,
Mən asmaq istəyirəm.
Burda azdığım kimi
dostun sədaqətində,
yarın məhəbbətində,
düşmənin nifrətində,
ömrümün möhlətində
mən itmək istəyirəm.
Mən azmaq istəyirəm.
Marşrutsuz,
filansız
Ağlı,
qaralı neçə
adam yanında yalqız.
Kaş ki tez-tez azaydım,
o göydə,
bu yerdə də,
Azaydım mən,
azaydım,
Bu kiçicik dünyada,
bir hüdudsuz zərrədə.

O QIZA

Axtarıram mən səni,
Arayıram mər səni.
Soruşuram gözümlə ötüb keçəndən səni,
Axtarıram kitabda, arayıram həyatda,
Bilmirəm nə boydasan, nə görkəmdə, nə adda,

Sənin təhsilin nədir, sənin yaşın neçədir?
Aladırmı gözlərin, qaradırmı, necədir?
Bəlkə elə xalın var, ay ömrün rəfiqəsi,
Qoy qara xalın olsun həsrətimin nöqtəsi!
Bəlkə məndən böyüksən, bəlkə məndən kiçiksən;
Ol, kiçik ol, böyük ol, amma kamallı ol sən.
Kamallı ol ki, ömür bir şən nümayiş deyil,
Mənalı yaşamaqsa çox da asan iş deyil.
Ağıl da öz yerində, kamal da öz yerində,
Bir gözəllik də görüm mənalı gözlərində.
Kimə, nəyə baxıram təkcə səni andırır,
Ürəyimdə sözüm var, ürəyimi yandırır.
O elə bir sözdür ki, dosta, yada deyilməz,
Anadan əziz nə var, anaya da deyilməz.
Əllərimi göynədir saçlarının həsrəti,
Gəl, yiyəsiz qalıbdır könlümün məhəbbəti.
İşdir üz-üzə gəldik... Onda məndən utanma,
Ürəyindən keçəni nə gizləmə, nə danma.
Gizləmə ki, danma ki, gedər hərə bir yana;
Qoyma canım od tutub yana, ömürlük yana
Səni harda axtarım? De nəçisən? De kimsən?
Tez ol görün, tez ol gəl, axtarıram səni mən!
Gözümdə, könlümdə qəm,
Yollarına bitmişəm.
İlk baharı gözləyən cavan ağaclar kimi.
Baharı gözləyirəm... Ay qız, gəl bahar kimi.

MASKA

Yaxşı yadımdadır Peredelkino,
Klubda karnaval gecəsi vardı.
Orda maskaları maska taxmamış,
Bir şümal, bir gözəl qız paylayardı.
Bəzən görürdim ki, bir ayüzlüyə
Eybəcər bir meymun maskası düşür.
Bəzən də görürdün, elə tülkünün

Özü özü ilə bir də görüşür.
Gah da hər gün üzü maskalı olan,
Təzədən üzünə bir maska vurur.
Bəzən də birisi öz sifətini
alır,
qəzəblənir,
qıza qaytarır.
Karvanal qurtarır,
adamlar bir-bir
aldığı maskanı qaytarır qıza.
Amma bəziləri naxələf çıxır,
Qayıdır evinə üzündə maska.

"Kimdir müqəssir?"

A.Gertsen

O, elmin müqəddəs astanasından,
endi yavaş-yavaş,
küskuncə getdi.
Səsləyən olmadı onu arxadan,
gözlərdən yox olub
hardasa itdi.

İndisə yığışib hamı bir yerə,
- Bəs kimdir, bəs kimdir müqəssir? - deyir.
Amma belə yerdə deyəsən gərək;
aramızda bəs kim müqəssir deyil?

1969

Bəzən haqq qazanır insan öləndə,
Hətta unudulur ağır günahı.
Hamıya dərd olur, "cavan getməyi"
"Olduqca az görüb, az yaşamağı".
Deyirlər: "Bilsəydik ayıq olardıq.
Onu qoyardıqmi heç gözdən iraq?"

Hər bir dərdinə də çarə qıldırıq,
Nə bilək o belə az yaşayacaq..."
Eh, bu gün nə qədər xəyala daldım,
Eh, qəldim nə qədər alışdı, dindi.
Sən mənim qəbrimi biləsən deyə
Bu cavan yaşımnda ölümü indi?!

QIZIL QANAD

Dənizdə boy göstərib mahir üzgüçü kimi
Yavaş-yavaş batır gün.
Şüaları sulara açılmış nəhəng, qızıl
Qanad kimi atır gün.
Sahildəyəm. Durmuşam həmin nəhəng qanadın
Bir lələyi ucunda,
Başqa bir lələyinsə balıqçadır başında;
Durmuş əli qaşında.
Bir lələk də uzanıb sulardakı buruğa,
Sanki ona dayaqdır.
O birisi çatıbdır uzaq bir pəncərəyə,
Yanır, sanır mayakdır.
Sahildə bağlar, evlər, plyajlar sıra-sıra,
Adamlar dəstə-dəstə.
Hamını birləşdirir boy göstərib batan gün.
Hamımızı ucaldır, uçurur üfüqlərə
Bir qızıl qanad üstə.

ZƏHMƏTKƏŞ BURUQ

Nəzarətdən,
nəsihətdən, uzaq
tənha bir buruq.
İşləyir bir dağ döşündə,
axşam-səhər.

Başında dumanlar
buruq-buruq,
Bir baxış belə ona
günlərlə sancılmasa da,
olsa bəzən sancılanması da,
işləyəcək ona verilən qüvvə
qurtarana qədər,
baş verməyincə bir qəzavü-qədər.

EPIQRAMLAR

1

Deyirlər ki, Əli yazmır
ne vaxtdır,
Həm şeirdən,
həm qələmədən uzaqdır.
Biri deyir: - Daha yazmaz,
Tərgidib.
Şeir, sənət dünyasını
tərk edib.
Biri deyir: - İndi
harda var adı,
Şair üçün
ölüm bundan yaxşıdır.
Düşünürəm: - Nə yaxşı ki,
mən varam,
Onlar haqda
yeni əsər yazaram.

2

- Məni təhrif eləyir
Qəzetdə bu şarj, - dedi,
Baxdım,
özüysə hələ
bu şarja bir şarj idi.

3

Dedi: -Belinski
belə deyibdir,
Çernişevski də
bu sayaq yazıb.
Odur ki, əsərin zəifdir,
Mənə
Baxdı yazdığımı,
yuz yerdən cızıb.
Dedim ki, nə yaxşı,
böyük dahilər
Əsərim haqqında
fikir deyibdir.
İncimə, mehriban,
sevimli dostum,
Bu əsər haqqında
öz fikrin nədir?

4

Oxudum dostumun
məqaləsini,
- Nə oldu, sən belə
tutuldu? - dedi.
Dedim ki, incimə,
çoxdur sitatın,
O, sitat haqqında
sitat gətirdi.

5

Birisi su içirdi,
O birisi müdiriylə
yaxınlıqdan keçirdi.
"O birisi" müdirə dedi: - Mənim əzizim,
Arağı su tək içir,
Baxın işçimiz bizim.

6

Oğlan-

Bütün dünyanı dağıdaram mən,
Bircə sözün üçün, ey könlüm yazı.

Qız:

-Bəs harda yaşarıq, ey könlüm qışı,
Demək, səndə də var atom bombası?

7

-Həkim, boynum mənim üzülür tamam.

-Otur, yaxşı, baxım, resept yazaram.

I. Boynuna müdiri çox mindirirsən.

Odur ki, dəb həbi atmalısən sən.

II. Boynunda nə nədər öhdəliyin var,

Odur ki, dəb həbi atmalısən sən.

III. Boynuna almadın neçə yalanı,

Müdirin yerinə tumbul balanı,

Odur ki, tip həbi atmalısən sən.

TƏNƏK

Tənək əkib qonşumuz...

Qaldırıbdır yuxarı.

Aşağı eyvanlara

bənd eləyə-eləyə.

Qonşular fikrə gedir:

hər gün üstdən aşağı

baxır qonşumuz niyə?

Yarısdır gecənin,

Alt paltardadır kişi.

Gah eyvanda gəzişir,

Gah da evdən boylanır;

onun yoxmu bir işi?

O isteyir ki, kimsə
iti bıçaq əlində
yanaşanda tənəyə
qışqıra,
söyə bərkdən,
birdən hücum eləyə -
birdəfəlik bilə ki,
düşməni kimdir onun.
Gəzişir
evdə...
çöldə...
Pusur yuxusuz kişi...
Qonşularsa xumardır
dalğasında yuxunun,
sükut - daha şübhəli...
Gecə yandan keçib,
azca qalır sabaha,
Qonşular şirin yatır...
səhər açılanadək
Çəkir keşiklərini
xoflu kişiyə tənək.

* * *

Şeir gətirdi,
Həm şeirdir,
Həm də ki, qoşma, qəzəl, bayatı.
Aldım, baxdım,
nə gördüm; həftəbecər boyatı.
Kəlmələr bir-birindən
xəbər verən xəfiyyə...
Vardı dodaq-dodağa
verib gülən qafiyə.
Fikir verəndə vəznə,
yada düşürdü

köhnə atlı sinəsindəki
yar-yaraşılıq vəznə.
Bəs təqti?
O da bütün dünya şeirində təkdi.
Yorğa kəhərdir ki, var.
Bəs fikir, hiss?
Onları basmışdı his...

BİR-BİRİNDƏN XƏBƏRSİZ DAHİLƏR

Cavandılar,
O qədər də
kəmsavad deyildilər.
Bir-birlərinə tez-tez
Yapışqanlı tərif deyirdilər:
- İstedad!
- Qəşəng!
- Bəh-bəh!
- Sağlığına bir qədəh!
Ayrılırdılar.
Hərə elə o dəqiqə
vaxtlı-vaxtında
O biri haqqında
Qaşqabaqlı,
Büzülmüş dodaqla,
Yellənən başla,
Dartılmış qaşla
Deyirdilər: - Əclaflara bir bax,
Yalançı sorraflara bir bax.
Düz adamsınızsa siz,
Niyə bilə-bilə
Mənə dahi demirsiniz?
Hamısı
bir-birlərini pislərdi.
Özlərini isə
dahi hiss edərdi.

Beləliklə,
yeddi Allah,
yeddi axmaq,
Yəni on dörd miyanə
Məclisə
Hamıdan tez gələrdilər.
Yerlərini bilərdilər.
"Keçin başa" deyiləndə
Səfərbər baxışları ilə
bərk tutduqları
stula tərəf yüyürərdilər,
bir-birinə dəyərdilər.
Sağlıq deyiləndə
Yeddisi də qız kimi qızarıb,
Göyə öyrənmiş başlarını
Yerə əyərdilər,
Gözləyərdilər.
İdman tapançasının
atəşini gözləyən
yürüşçü kimi
gözləyərdilər.
Düşünərdilər:
- Seçilməsəm, ah,
batar, gedər tamam adım.
Baş qaldıranda
görərdilər ki,
Dahi olmayan oğlunun biri
dahi olmayan
tamadaı.
Nəhayət,
günlərin dahiyənə bir günündə
Bir yerə baxıb, bir göyə
Bu onun,
o bunun işini bilməsin deyə,
Bir-birinə xəbər də vermədən
Ayrıldılar,
getdilər,
Müstəqil dahilik etdilər.

GÖRDÜM HEÇ DOĞULMAMIŞ

*Ağıl yaşda deyil.
(Atalar sözü)*

100... neçə yaşı vardı –
Dedim nələri görüb.
Qoca kimləri görüb.
O, iki əsri görüb.
Dedim ki, ey qoca, siz
necə bəxtiyarsınız!
Lermontovun bizlərə
qonaq gəlməyini də
əlbət, xatırlarsınız.
Dedi: - O kımdır elə?
Atıb bir neçə ili
ömründən bu qocanın,
Gəldim bir qədər bəri,
Dedim, Tolstoyu necə?
Bəlkə də görmüsünüz
O dahi peyğəmbəri?
Ağzını açdı yenə:
cəhəng-dəmir,
diş - inci?
- Peyğəmbər tanımıram - dedi.
mən yüz beşində.
Bir az da gəldim bəri,
40-50 il azaldı,
onun ömür illəri.
Mirzə Cəlil necə bəs,
Cəfər Cabbarlı necə, -
Onları görmüsünüz?
Hansı gün,
Hansı gecə?!
Dedi: - Düzünü deyim,
yararmı: düzüm, qoşum.
Olmayıb bu isimdə
nə qohumum,
nə qonşum.

Dedim ki, bəs indiki
alimlər,
yazıçılar?
Dedi: əlbəttə, olar.
Yüz neçə il yox oldu,
qaldı, qaldı
bircə il. -
67-ci il.
Bu bir yaşlı qocadan
Soruşdum: - Bəs, ay baba,
Vyetnamdakı evlər,
yurdlar qalır xaraba?
Bu məsələyə siz...
necə baxırsınız bəs?
Qoca gözünü döyüb,
aldı dərindən nəfəs.
Altmış yeddinci il də
düşdü ömründən qəfil,
Yox oldu yüz neçə il.
Elə bil ki, tonqalın ortasına tük endi,
Ömrü kimi qoca da
gözlərində tükəndi.
Nəinki bir ağacdır, nəinki qara daşdır,
Gördüm ki, heç bu qoca
hələ doğulmamışdır.

* * *

Mənə deyirsiniz ki,
hər gün, hər səhər-axşam,
Nəğmə,
Şeir yazıram.
Anam, hər kəlməm,
sözüm
Səninkilərdi ki, var.

Könül odundur onlar.
Müəllimim, bu xətt də
Səninkidir, səninki...
Sevgilim, bu ilhamım
Səninki,
Vətəniki.
Mən nəyəm -
Sadə katib,
Önümdə kağız,
Qələm.
Sizin qüdrətinizlə
Sizə
Nəğmə deyirəm.

SEVİRƏM

Səhərdən bəridir
Telefonçu qız
Xəbərlərin canlı açarı
barmaqlarını
aramsız
Gəzdirir düymələrdə.
Gəzdirir
bir-bir...
Efir doludur.
Bəzən yad səs
Yad səsiə görüşür.
Bəzən sevinc
Kədərlə düyün düşür.
Efirdə müxtəlif dillərin
Anlaşılmaz polifoniyası.
Qucaqlaşan polyar qışı,
Cənub yazı.

Bir-birinə qarışmış
şəhərlərin,
kəndlərin
burulğanı.
Gah ürək,
gah şəhər,
gah dəniz adlı
planetlərin
Dağınq karvanı.
Qız həmişə xəbərlərin
istisindən, soyuğundan
Çırpınan barmaqlarıyla
Çalır düymələri.
Səhərdən bəri
Yol axtarır səslər
kosmosundan keçirib
Tanımadığı bir qız səsinə,
Yetirsən bir şəhərə.
Yetirsən o yerə
Efir kimi dolu qəlbini
Saf sevgisini.
Çünki oğlan
köçməlidir harasa,
O, bir cavab almamış
kənül açıb qıza.
Birdən təbəssüm
Ay kimi doğur üzündə.
Göziərindən uçur qəm.
Eşidilir cürbəcür xəbərlərlə
"Sputnik" siqnalı ilə
Dövlət əhəmiyyətli
Bir səslə yanaşı:
Sevirəm!
Sevirəm!

1964

O QIZ KİMƏ QİSMƏTDİR?

Qız xəyala dalıbdır,
Sən deyən də gözəl deyil...
Amma sifətini
Dərin fikirlər,
xoş duyğular
Elə mükəməl
Elə gözəl
işləyib ki...
Deyərsən, bu iş rəssamındır;
Ən odlu bir ilhamındır.
Cizgilər hamısı tamam
Aralarında bir boş nöqtə belə yox,
Hamısı taram.
Üzündə, alında,
Gözlərində
Təbəssümün şəffaf rəngi var;
Kamillik ahəngi var.
Gözlərində intəhasızlıq qərq olub;
Baxışları dərin, -
Gün şüası kimi uzun.
Hansı planetə qədərsə yol gedir:
Kökü ürəkdədir.
Qız baxır birbaşa ürəkdən.
Gözləri ulduzla,
günəşlə
musiqiyə, dünyayla dolu,
Bu qıza rast gələcək hansı idrak oğlu?
Əlbət, beləsi var dünyada...
Mənim də arzumdur.
Belə qıza
Layiq olmaq üçün
Heç olmasa bir
ulduz kəşf edib,

ona bu qızın
adını qoyaydı.
Yaxşı oğlan olaydı,
Yaxşı oğlan olaydı.

MEHMANXANADA

1

Mehmanxana nömrəsi...
Baxıram qarlı dağlara...
Baxışlarım yol gedir,
Mavi, saf havanı yara-yara,
Hər şeydən azadam,
Azadam uşaqlarımdan,
Azadam səsli-küylü
həyatımızdən,
Ordakı bəd itimizdən.
Bir səs gəlir:
ay yazıq,
Nəyə lazım
Kainatında heç bir şey olmayan
Bomboş bir azadlıq!

2

Bir mənəm,
bir kağızdır,
bir də tənhalıq...
Yazıram dərqli-dərqli,
yavaş-yavaş,
qırıq-qırıq.
Mənim xoşuma gəlməyəndə
öz şeirim,
başqasının necə
xoşuna gələr?

Qələm düşür əlimdən,
İlham düşür qəlbimdən,
Tutur yerini kədər.
Sözlərim sınır çilik-çilik
Ən yaxın bir dost kimi
Əl çəkmir məndən qəriblik.
Yadıma məsafələr başında
dostlar düşür.
Xəyalım onlar bilmədən
onlarla görüşür.
Bu vaxt qoca ürəyinin
döyüntüsünü xatırladan
qapı tıqqıltısı eşidilir.
Açıram,
otağa
iki oğlan gəlir:
- Salam!
- Salam!
- Mən sizi tanımıram!
- Biz tanıyıraq səni.
Bir dəfə
qatarda yol getmişik.
Xeyli söhbət etmişik.
Bu gün eşitdik ki,
buradasınız.
Qalmayasınız dedik
tək-tənha,
yalqız.
Qəriblik qaçır
cığal bir paxıl kimi.
Görüş olur nağıl kimi.
Otağımızda iki planet -
göy kimi açıq qəlbli.
Təmənnəsiz,
səmimi!

O gündən
mən
Qorxmuram qərıblıkdən;
O gündən mən,
Hansı tanımadığım
yerə getsəm,
Oluram həm bu yerə məhrəm,
həm şad-xürrəm,
həm də ötkəm.
Hətta istəyirəm ki,
uzaq bir şəhərə,
bir kəndə
yolum düşəndə,
Qarşıma çıxan
O iki cavan kimi
adam görəndə,
deyəm: "Dayan,
Gərək mən söyləyəm ki,
dostumsan?!"

* * *

Baxdım,
bulağa baxdım.
O, yox idi elə bil,
Görünmürdü havatək.
(Bəlkə elə su deyil?)
O, duruydu
o, safdı,
Ən ülvi bir arzutək.
Özü görünmürdü ki,
Dibindəki
rəngarəng
əfsanəni tez görək.

GÜL VƏ ÇÖRƏK

O vaxt gül yada düşmürdü,
Gülü çörək əvəz edirdi...
Gülü çörək məhv etmişdi...
Gülü çörək yemişdi.
İnsanlar da
çörəyi
yemək istəyirdilər,
Çörək özü də gizlənirdi.
İnsanlar da gizləyirdilər.
Oğlanla qız görüşdülər,
Ataların,
qardaşların
ayrılıq dünyasında.
Burda yad olsa da,
Onlar yeriirdilər yavaş-yavaş
Müharibə gedən
Şimalda, buz səhrasında,
Oğlan qıza bir parça çörək verdi.
200 qram.
200 qram səadət.
Amma qara,
sızaq, -
yaxşı bişməmiş,
yetişməmiş səadət.
Qız alır utana-utana,
Arxasında gizlədir yana-yana.
Gəncliyi,
könlünün ilk kövrək,
titrək
sözü kimi.
Aclığın Günəş batmamışdan
düşən,
dünyanın ən qaranlığı olan
gecəsində

Göz qamaşdırıb yanan,
Diksinib oyanan səədət gündüzü kimi.
Oğlan yenə baxır.
"Ye" demir ki, utandırar.
Qız bölür çörəyi dərdi kimi yarı.
Oğlan alır çörəyi –
bu ən qalın kitabımı,
İlk eşqinə cavabımı?
Yeyirlər yavaş-yavaş, -
qorxurlar ki, qurtara.
Yeyirlər dadına vara-vara
dünya xətirli,
arpa ətirli,
həsrət tündlükdə,
vüsəl şirinlikdə,
damla olub yeri-göyü əks edən loğmanı
ulduz-ulduz,
zərrə-zərrə yeyirlər.
Başlarını bir-birinə söykəyirlər,
Yeyirlər ordumuz qürbət tozları arasında
bir şəhəri keçənə qədər.
Hitler Reyxin binasından
Yeraltı bunkerə köçənə qədər.
Dururlar,
bir-birinə verirlər əllərini.
Əllər öpür bir-birini.
Beş ağ qanadlı bir sevinc var
Ürək kimki titrəyən ovcunda oğlanın.
Uçurlar
dumanları,
şimşəkləri,
ıldırımları
içində həyəcanın.
Səhərdən bəri burdadırlar.
Axı, bircə an keçib,
Zaman onların ömründən bircə damla
içib.

Axı, bir anın qoynunda bu qədər
oturmaq olarmı?
durmaq olarmı?
Bəlkə bu an zamandan qopub düşüb,
İstəməyib onlardan ayrılı.
Onlar gedir xəyala.
Gözləri yaşarır,
Bir anın səltənətində bütün dava illəri
tutur qərar.
Loğma dağdan aşırar,
Bu loğmasa
onları davadan aşırır.

№ 3702

Birdər titrər, çırpınar,
Üşüyər xəstə kimi.
Rəqəmlər aləmində
Bir hesab müəllimi.
1...
20...
100 neçə
Eşidər dik atlar;
Konslager düşər yada,
Qara qaşı çatılar...
Onu dostlarla birgə
Bir gün uddu zəhmli
məftil dişli düşərgə.
Adlarını aldılar,
Paltarlarıyla birgə.
Verdilər əvəzində
çirkli,
zolaqlı paltar.
Döşlərinə

1...1
3001,
7001
10001
Vurdular.
O, dərs keçdiyi zaman,
Bilmirlər ki, uşaqlar,
Hər rəqəm isti nəfəs,
Canlı alamdır ki, var.
200 - Xanməhəmməd,
Vurdular
səhər-səhər.
100 - Valya,
Qaz peçinə
Atdılar, öldürdülər.
500 - zorla anadan
Ayırıb gestaponun
məhv etdiyi o uşaq,
göz yaşında islanan
həşəm gözləri onun
300 - naməlum macar!
Verdi bir parça çörək,

Bala,7-1001
- Müəllim, bax, cavabı
Dümdüzdür, 1007-dir.
Müəllim fikrə gedir.
7 - gürcü
100-sə rus.
1007-sə onların
Birləşən qüvvəsilə
xilas olan fransız
37! - satqın!
Gestapo işçiləri
Paltarları alanda
namusu kurtkasının
ətəyinə bükərək
Vermiş bir haramzada.

-Müəllim, 1000 çıxıram...
Müəllim fikrə gedir:
Bir gecənin içində
Dostların mini getdi.
Ya az olsun,
ya da çox
300...
5...
6... 7...
Hamısı
insan,
ölüm,
əzab,
məşəqqət...
insan...
Rəqəmlər dənizindən
İndi necə çıxasan?!
Birdən şagird: - Müəllim!
3702!
Dik atılır müəllim
Gör neçə il daşımış
O, bu qurğuşun yükü
3702!
Eşidəndə
Dik atılır yenə də.
Nə gözəldir insanı
Öz adıyla çağırmaq.
Yiyəsidir adının
Buradakı hər uşaq.
3702 dərs deməyir onlara.
Başqasıdır müəllim!
Elmi, dərdi, sevinci
Onlar ilə bir bölən,
Onların adlarını
Adıtək əzər bilən
Məhəmmədin nəvəsi
Ələvsət oğlu Qara!

**COĞRAFIYA MÜƏLLİMİNİN
ŞƏHADƏT BARMAĞI HAQQINDA
BALLADA**

Tankla,
teyyarəylə
almanlar gəlir,
Müəllim xəritə qabağındadır.
Qoyub barmağını sərhəddə,
durmuş,
Bilir ki,
baxışlar barmağındadır.
O vermək istəmir sərhəddi əldən,
Bilir dağılacaq
neçə kənd,
şəhər.
Ordumuz çəkilir,
osa dayanmış.
İstəmir sərhəddən aşağı düşə.
Gözləri az qalır alışa, yana,
Barmağı az qalır divarı deşə.
Birdən Levitanın acı sözləri
Bərbəbir sancılır barmaqlarına.
Gizlədir üzünü,
baxmaq istəmir
Sinfinin lal olmuş uşaqlarına.
Bəd xəbər gözlərdə həlqələnidir,
Həqiqət odutək yağır baxışlar.
Titrəyir,
alışır,
boşalır əli.
Düşür arxasınca qanlı düşmənin.
Keçib Ukraynanı,
aşağı düşür.
Bir sorm yoxdurmu belə düşməyin?
Yox, belə olarsa,
gödək bir uşaq

Pəncəsi üstünə qalxıb şəst ilə
Böyük bir ölkəni göstərməyəcək.
Yoxsa coğrafiya məhv olacaqdır,
Müəllim bir daha dərs deməyəcək?!
Güclü bir ordunun önündə indi
Tütündən saralan bir barmaq durub,
O barmaq altında böyük, möhtəşəm
Bir diyar dayanıb, bir torpaq durub.
O barmaq üstündən keçir aramsız,
Ötür ağır tanklar,
nallı çəkmələr.
O barmaq atılır düşmənin üstə;
Bəlkə də əzilər,
qorxar,
çəkilər.
Barmağın ucunda döyünür ürək,
Sonra da sərhəddə düşüb çırpınır.
Həqiqət naminə barmaq çəkilir,
Ürəksə bombalar altında yanır.
Bu barmaq çəkilir,
ardınca onun
Hitlerin süngütək caynağı gəlir,
Sonra da bir alman müəlliminin
Gah qaixan,
gah enən barmağı gəlir.
O gün belə ötdü,
sonra müəllim
Canlı coğrafiya dərslərini keçdi.
Düşmən tərəfləri göstərən zaman,
Həmin barmağını güllələr biçdi.
Bu gün dərs deyirdi,
bozardı rəngi.
Onu çox yandırdı kəsilməmiş qolu,
O dərdli barmağı yoxdur,
göstərə
Böyük bir ölkəni,
keçdiyi yolu.

ALMAN ƏSİR

Gedir Mingəçevirə
Göyçaydan keçib
gedir
dəstə-dəstə əsirlər: -
Zolaqlı qiyafədə,
uca,
boylu-buxunlu
Aranın qızmarında
sanki tir-tir əsirlər.
Gəlib məmə yeyəndən,
pəpə yeyənə qədər –
Dünənki cəlladları
sakitcə seyr edirlər.
Əsirin biri
birdən
bir uşaq gördü,
durdu,
Əsirə nə oldu bəs?
Bir ildırımını vurdu?
Dünən bu uzundraz
cəllad olmuşdu çox da:
xəfəli göy gözləri
qalmışdı bu uşaqda.
Qıvrımsaç,
gözü mavi
uşaq durmuşdu
toxtaq.
Əsir durub baxırdı
diqqətlə,
yaxşı-yaxşı.
Tökülürdü
o cəllad gözdən insan baxışı,
mehribanlıq yağışı.
Fikrə getmişdi hamı...

Gözətçi hey səsiyəir
toz içincə uzaqdan.
Əsir aynla bilmir
gözləri mavi kinli,
bu qalib,
doğma və yad,
bu sevimli uşaqdan.

BOMBA ÜSTÜNDƏ EV

Mən Stavropol qəzetlərinin birində
oxudum: Müharibə vaxtı almanların
torpağa işləyib partlamamış bir bombası
illərlə burada qalmış, hətta bilmədən onun
üzərində ev də tikmişlər. Bomba qazıntı
zamanı təsadüfən tapılmışdır.

Bomba üstünə
Köçdü ailə, -
Şən,
Gülə-gülə.
Toy da oldu
Bomba üstündə.
Uşaq da doğuldu
Bomba üstündə.
Gəlinin ayağı altına atılan
Dəmir - bomba.
Bomba - uşağın beşiyi.
Ölüm - dayəsi.
Səadətdən qorumaq istəyib uşağı
O çəkir keşiyi.
Bomba susur evin altında,
Ailə xoşbəxt, dinc,
Müharibənin üstündə sülh,
Yasın üstündə sevinc.
Bomba susur nəfəsini çəkib içəri,

Toy, bayram günləri
Oynayanların tƏpik zƏrbƏsindən
TƏrpƏnəndə evin divarları
Bomba başını qaldırır
Partlatmaq istəyib
Qurşun qƏzƏbini
Baxır altdan yuxarı.
O, odlu bir maraqqadır, -
Dincəlmir,
marıqqadır.
Adamlar gələndə
izləyir.
Adamlar gedəndə
Baxır...
Donmuş qəlbi gecə-gündüz
Deyir:
Partla!
Gurla!
Bağır!
Dincliyə,
Rahatlığa yaddır,
Adamlar yatandan sonra yatır,
Səhər də onlarla bir oyanır,
Elə bil durub işə gedəcək.
Bomba hardan anlayaydı ki,
İnsanları bu sayaq
Güdəcək,
Güdəcək,
İnsanlar isə ancaq
Onun dəmir içalatını
ağzından çıxaracaq. –
Bomba özüldə deyilmiş,
Yoxsa göstərərmiş özünü.
Qoruyaq
Dünyamızın özülünü.

ANALAR AĞLAR

Anam,
Sapunqaraya analar gəlib ağlar.
Göz yaşında islanar
Bayatılar,
ağılar.
Köhnə döyüş meydanı
dönər qəm meydanına;
Güllələrin torpağa sərdiyi
cavanların
Analarını kədər
meydan boyu səpələr.
Həşəm olub
torpağa qarışmış oğlanların
Ruhu üstə nə qədər
Ana fəryada gələr,
Bu, onun oğlu üstə
ağlar öz oğlu bilib,
O, bunun oğlu üstə
ağlar öz oğlu bilib;
O birisi bilmədən
- Canım,
balam, -
söyləyər
Pas atmış bir mərmiyə,
Bu birisi bilmədən
Göz yaşını sel elər
Oğlunu ondan almış
Düşmən meyiti üstə:
- -Ay oğlum,
- Oğlum, - deyər.
Birisi də: - Ay bala! -
Deyib fəğan qoparar,
Boş torpağı qucaqlar.
Oğullarına dəyən

Neçə ağır qurşunu
Ürəyində əridər,
Gözlərindən axıdar.
Anam,
Sapunqarada,
Bir də ki, görmədiyim
Neçə eldə, obada
Ağlar,
Analar ağlar.

XİROSİMADA MƏKTƏBSİZ UŞAQ

İnildər bir qız Xirosimada
Bir il...
İki il...
İllər...
Bu nə tükənməz ağıdır.
O qız-
Bir həşəm sevincli,
Topdağıtmaz qranit kədərli,
Söndürülməz alov qəzəbli
Ananın
Gözlərinin qarasıdır, ağıdır.
O, xəyala dalınca
Parçalanmış könlü uçur
Məktəbli uşaqların dalınca.
Könlü gah düşür
Daşlar üstə
Əldən sürüşmüş
Çantatək.
Qayıdır geri kövrək,
Küsür,
Qalır canda tək.
Eşidir zəngi birdən

Yenə uçur məktəbə,
Açılır jurnaldakı
Birinci səhifə.
Niyə cavan müəllim yenə də
Yol verdi səhvə?!
Ağlağan könlün adı
Jurnalda yoxdur yenə,
İşlər düşməyir yönə.
Neçə il bir sinifdə qalır
Qızın ürəyi,
Ürəklərin kövrəyi.
Neçə il bir sinifdə,
Bir arzuda,
Bir yaşda.
Bu il o, yaşd deyil
Keçən ilki yaşda.
Bu il doğulan uşaq
Gəlib onu keçəcək.
O isə bir pərişan
Didərgin.
Müəllimsiz
Və sevgisiz,
İstəyin salxaq, sınıq
Qanadında dünyadan nakam-nakam
köçəcək,
Könül, neçə il olar
Arzu ləpədyəni?
Kim unudar
Bu qızın istəyini?
İllər, aylar bu qızdan uzaq keçir,
Yan keçir.
Partla!
Alış! Yan! Keçir!
Qız ümidlə, qız qəmlə
Az qalır partlayası,
Ümidsizliklə dolu
Tamam dolu sükutun qoynunda

Nə danışar, nə dinər.
Gah ucalar ümidin orbitindən keçib,
Gah da ümitsizliyin,
Qəmin təkinə enər.
Ona dərman verərlər,
Dərman xəstələnər.
Sənin loğmanın olam,
Mənim məktəbsiz balam.

UŞAQLIQ, GƏNCLİK, QOCALIQ

Xeyr, uşaqlığımı atdım nə göy çəməndə,
Nə dağda oynayanda, nə Göy çayda çiməndə.
Qəlbimdə isti bir yer verdim ayrıca ona,
Çıxdım dolama yollar, çıxırlar ayncına.
Yerişimin sürəti,
Sevincimin şimşəyi
Odur.
O olmasaydı, kim durardı obaşdan,
Könlümün qapısını
Döyərdi
va
Deyərdi: - Səhər açıldı, yatma,
Dur, yüyürmək, oynayıb-gülmək düşdü yadıma.
Məni çulğalar boran,
Əgər bir saat, bir an
Ayrılısam gəncliyimin yüyənsiz tufanından.
Cünlərim keçər,
köçər
Çırpıntısız bir ömrün
Boz dumanı,
İlgimi
Xanə-xərabi içrə.
Yuvam olar
Zamanın
Baş yolundan kənarda

Bir soyuq, xəfə hücrə.
Qocalıqdan da qorxma!
Qorxmuram!
Karıxmıram!
Qoy gəlməsin, gələndə bizə diş qıcadırsa,
Gəlsin kamal timsalı müdrik bir qocadırsa.
Evimə qonaq deyil, ailə üzvü gəlsin.
Uşaqlıq, gənclik və o!
Səsləri bir yüksəlsin:
Ömrümüzün yolları ötüb keçməz qarışıq.
Ayrılmaz uç qardaşlıq!

QAYTAR ANA BORCUNU

Bir gözəl, bir sevimli oğul böyütdü ana.
O bəd, uğursuz günü - ərinin öldüyünü
Birdirmədi heç ona.
Kədəri dalğa-dalğa doldusa da ürəyə,
Lakin nə saç yolaraq verdi əsən küləyə,
Nə şivən etdi ana,
Ürəyində ağlayıb, gülmək öyrətdi ona.
Dözərək davanın da dərдинə, bəlasına,
Öz boğazından kəsib yedirdi balasına.
Bir oğul böyütdü ki, gur çatmaqş, gensinə,
Bir oğul böyütdü ki, oğul deyirəm sənə:
Atlını atdan salıb küləklərlə ötüşür,
Baxışından qızların ürəyinə od düşür.
Bir oğul böyütdü ki, oğul məktəb bitirdi,
Oğul instituta qızıl medalla girdi.
Ana fikirləşdi ki, "Gör neçə aya getdi?!"
Ana yuxularında tez-tez Bakıya getdi.
Ana məktub yazdı ki, "Yanıltma gümanımı,
Pul nədir, pul deyirsən, göndərərəm canımı".
Nə zaman ki oğlunun getdiyi dörd il oldu,
Məktubları kəsildi, gəlmədi tətillə oldu,

Ananı fikir aldı, ananın əsdi dizi,
Ana müqəssir etdi tramvayı, dənizi.
O yenə dözdü, durdu... O, yolmadı saçını,
Səslədi qonşuları Əsmər, Çiçək bacını.
Yenə də azalmadı ürəkdən bala dərdi.
Onlar oğul vermədi, onlar təsəlli verdi.
Məktub məktub dalınca axdı, Bakıya axdı,
Ana da məktublarnın dalınca baxdı, baxdı...
Məktublarsa Bakını dolandı, gəzdi, gəldi,
Məktublar əzik-üzük, məktublar bezdi gəldi,
Ana yenə də baxdı gah dolama yollara,
Gah da oğul boynuna həsrət qalan qollara.
Ana oğul böyütdü, gür çatmaqş, gensinə,
Ana oğul böyütdü, özgəyə qismət oldu.
Ana fikirləşdi ki, mən neyləmişəm sənə?
Bu nə oğulluq oldu, bu nə məhəbbət oldu?
Oğul böyütdümü o, büzmədodaq bir qıza?
Oğul böyütdümü o, min işvəyə, min naza?
Ana bilsəydi əgər böyütməzdı oğlunu,
Yox, bunu yandım dedim, yenə atmazdı onu.
Bir gözəl, bir sevimli oğul böyütdü ana,
Ürəyində ağlayıb, gülmək öyrətdi ona.
Oğul! Nədir etdiyin bəs bu haqq-say üçün?
Qaytar onun ömrünə neçə gecə, neçə gün!
Qaytar onun saçının qaralığını geri.
Qaytar o dilindəki şirin-şirin sözləri!
O sözü, o söhbəti, gülüşü anan verib,
Ana dodaqlarından bala dodaqlarına.
İndi ondan gen gəzən oğul ayaqlarına
Yerişi anan verib.
Qaytarsan o sözləri, sözsüz bir lal olarsan,
Qaytarsan o yerişi, yerindəcə qalarsan.
Qaytarsan o gülüşü hırıldamazsan daha,
Qaytar, qaytar onları, qaytar, qoyma sabaha!
Sən ki dərd verdin, oğul, sənə gülüş verənə,

Oğul demərəm sənə!
Deyirəm ki, o boyu, buxunu qaytar geri!
Deyirəm ki, varını, yoxunu qaytar geri!
Qaytar onun borcunu,
Gülüşünü, adını, sözünü qaytar geri!
Qaytar onun borcunu,
O borc sənin özünsən, özünü qaytar geri!

* * *

Barışma kədərlə,
Hər şeyə biganə olarsan.
Barışma sevinclə,
Sərməst qalarsan.
Mübarizəylə barış.
Axtarış lazımdır,
Axtarış!
Fikirləş bir,
Şekspir var,
Şekspir!

Gecə uşaqlar yatır...
Mən, tənqidçilərin
cığallıq, ya da nadürüstlük silabı –
"dumanı", yəni siqaret tüstüsü
İçində
işləyirəm.
Sinəmdən söz çıxır,
Sinəmə tüstü gedir,
Mehriban-mehriban
Bir-birinə yol verə-verə.
Birdən görürəm;
otağı tüstü bürüyüb
deyirəm uşaqlara tüstü oldu.
İstəyirəm tüstünü sinəmdən

buraxmayım,
amma bacarmıram.
Tüstü sözlərlə bir çıxır sinəmdən.
Tüstülü sözlər,
"Duman"lı sözlər.
Söz - uşağımın səadəti,
Tüstü-düşməni.
İkisi də canbir qəlbə.
Birini atsan,
Demək, ikisini atmısan.
Çıxıb eyvanda
şaxtada yazacağam.

* * *

Qapını daldan bağlayıb
Şeir yazıram.
Misralar hasarının
arxasında,
Fikirlər arasında,
Qapı tez-tez döyülür.
Yenə bu oğlanlarımdan başqa,
heç kim deyildir.
Açıq otaqlar orda qalıb,
onlar bura girmək
istəyirlər,
Sanki məni izləyirlər,
Birdən gəlir başıma
belə bir fikir:
Yaxşı ki, meylləri
açıq qapıya deyildir.
Mən açmasam hirsələnib bir qədər,
Sındırın bağlı qapımı,
Oğlanlarım -
Orxan!
Paşa!
Azər!

* * *

Söz axtardım, tapmadım,
Misram qopub töküldü
Özüksüz divar kimi.
Girdim söz dünyasına.
Çox gəzdim, çox aradım
Kəşfiyyatçılar kimi,
Nəhayət, onu tapdım.
Yerinə düşdüyündən
Bu söz nə qədər gözəl,
Əzəmətli və nəhəng!
Yorulmuşdum...
Uzandım
Bu sözün yamacına
Başımı söykəyərək.

MÜŞFIQƏ

Yadımdadır, deyərdilər,
Bu dünyada -
Müşfiq adlı
çox gözəl bir
şair olub.
Hərəkəti,
məhəbbəti,
həqiqəti
şeir olub.
Şeir olub
göylər kimi,
yerlər kimi
aydın
açıq.
Hər kəlməsi,
gəncliyinin
vüqarına bir yaraşır.

O ləbələb dolu idi
şeir ilə,
sənət ilə;
Ölümdən də qorxmaz olan
qüdrət ilə.
Bu gün onun həyatında
bir bahardır.
Bu dünyada Müşfiq vardı,
Bu dünyada yenə vardır.

* * *

İşıqlar hər yerdə çoxdan keçibdir,
Bir sənin işığın sönməmiş, şair!
Çovğunlar rəqsində itmiş bir adam
Sənin yandırdığın işığa gəlir.
Bilmir ki, ulduzsan,
ya bir xəyalsən.
Amandır,
amandır,
yan- deyir sənə.
Sənin misraların yoludur onun.
Bu yoldan çıxmadan gəlir evinə.
Misran qırılmasın!
Könlün sönməsin!
Axı, pənahısan azmış bir kəsin.

QARLI QIŞ AXŞAMINDA

Tiflisə axşam düşür...
Ağır-ağır
qar yağır.
Fənərli fayton keçir
Orda-burda arabilir.

Səbuhi asta-asta
İşdən evinə gedir.
Paqonlu çiyində qar,
Bir də qəm yükü Şərqin.
O, qoynunda yeriyir
Ağır düşüncələrin.
"Nə yaratdım?"
"Nə etdim?"
Yenə deyir o bu gün.
Vurur hər axşamkıtək
Ömrə qısa bir yekun.
Şərqin dərdi ağırdır;
Şərqin çiyində dağlar...
Bu dərd Günəşin olsa
Günəş özü dağlar.
Zülmün qılıncı iti,
Həm də haçabaşlıdır.
Çarla şahda nə fərq var;
Adlar başqa-başqadır.
Puşkinlərin döşünə
Medal əvəzinə çar
Güllələr vurduranda,
Gavan Lermontovları
Sürgünə qovduranda,
Ərşə dayaq olanda
Verdiyi zülmü şahın,
Yolu görünməyəndə
Üfüqlərdə sabahın,
Nə eləsin sənətkar?
Onun qələm adlanan
Bircə silahı vardır.
Qəzəblənir Səbuhi,
Yeyin-yeyin yeriyir.
Fikrən nəsə yaradır,
Sanki qar üstə düşən
Ləpir deyil,
xəyalən,

Ayaqlayıb keçdiyi
Zərli paqonlarıdır.

- "Nə etdim?"
Nə yaratdım?"
Yenə deyir o bu gün.
Vurur hər axşamkıtək
Ömrə qısa bir yekun.
Ədəbiyyat da gərək
Mənasını dəyişsin.
"Ahü-fəğan" yox olsun
Söz zamanla döyüxsün.
Sızıltıyla ağlayan
"Şeydayi-bülbül" nədir?
Qəzəllərdə yıpranan
Ətirsiz və qoxusuz
Qalaq-qalaq gül nədir?
Qəzəlخانlar ordusu –
Əl atsa da "qılınca",
Vuruşacaq Səbuhi
Son nəfəsi qalınca.
Səbuhi addımlayır,
Ürəyində qəzəblə,
Hiddət ilə gülərək,
Tapdayıb qarı bərk-bərk.
Ləpirlər düşür qara
Ayağı altda qalmış
Köhnə şeirin gərəksiz
Xəzan yarpaqlarıtkək.

Gedir Səbuhi, gedir...
Şərqi mövhumatını,
Şərqi təriqətini,
Münəccim və müəzzin
Şərqi əzə-əzə,
Dərdlərə dözə-dözə,
Gedir Mirzə Fətəli..

Hələbin,
Hindistanın,
Marağanın,
Təbrizin
Dərdinə yana-yana.
İstəyir ki, bütün Şərq
Qalxa,
Dura,
Oyana.
Yeriyir... hər ləpiri
Zülmə dəyən zərbədir.
İstibdad dünyasını
Silkələyib tərpədir.
Gedir Səbuhi, gedir.
Qar kəsibdir...
Ayazdır...
Qar oturubdur yenə.
Ay çıxır, nuru düşür
Küçələrə,
Evlərə.
O sevinir bu nura,
Havanın saflığına.
Ağaclar arasından
İndi gedib içində
Yazıb-yaradacağı
Evi görünür ona.
Sanki ayaqlarını
İndi qar üstə deyil,
Qoyur ağ üfüqlərə.
İdrakı, gözü, könlü
Qərq olur şəfəqlərə.
O sevinir...
Tələsir...
Uşaqtək yumruqlayır
Köksünü tez-tez ürək
O tələsir...

Bir azdan
Qarlı pillələr üstə
Görünür ləpirləri
Karvanqıran yolutək.

HEYKƏL VƏ İNSAN

O, günlərlə,
aylarla
işlədi.
Demədi ki, əlim,
qolum yoruldu.
Çünki sənətkar idi,
Daşdan insan yonurdu.
Qopardıqca heykəlin
üzündən qəlpə-qəlpə
artıq ifadələri,
kobudluğu,
lazımsız kədəri;
Bıçağının ucuyla
heykəlin üzünə
məğrurluq,
əzəmət
Həkk elədikcə
zərrə-zərrə
Dəyişirdi öz üzünü də,
Öz gözü də.
Sığallanırdı alınmdakı qırışıqlar.
Cizgilər tarım çəkilib
tamamlanırdı.
Baxışları
sənət alovuyla yanırdı.
Qəribə idi:
O, heykəli,
heykəl onu gözəlləşdirirdi.

Heykəl insana döndükcə
İnsan sevincindən
Heykələ döndü.
Gördü onun yanında
onu yaradan
Bir heykəltəraş var.
Sonra hər ikisi dost kimi
Şəhəri gəzməyə çıxdılar.

SÖZ HAQQINDA

1

Neçə gündür yazmamışam,
Sözlər qaçıb dağa-düzə.
Baxımsızlıq olan zaman
Söz özü də baxmır sözə.

2

Ən möhkəm körpü sözdür,
Sal dənizin üstündən.
Çirkab çayı –
Paxıllıq dalğalı
Qeybətın üstündən,
Küdurətin üstündən.
Çək onu eldən-elə,
Ölkədən-ölkəyə,
Ondan millətlər keçsin.
Məmləkətlər keçsin.
Saxlar,
uçulmaz,
dağılmaz
Günəş könüllü söz,
Məhəbbət özüllü söz.

* * *

Yox, mənə deməyin
"çox yazma,
dincəl,
Elə düşərsən ki, gəlməz səsin də".
"Şeir də, sənət də məhv olub getsin".
"Deyərsən son ağrın,
Son nəfəsində".

Xeyr, termometrim - bu qələməmdir,
Yandırsın qoy onu hissələrin odu.
Şairi yaşadır hər şeydən əvvəl
Mənə ənginliyi, söz kislorodu.

* * *

Nöqsanlar...
Günahlar...
Ağır qüsurlar...
Bəzən əvəzimə
onlar yazırlar.
Eh, onlar
əlimdən alıb qələmi
Yazırlar,
Yazırlar bir şair kimi.
Mənim mövzularım bir yanda qalır,
Onlar tamam başqa söhbətlər salır,
Hamısında da
ağrı,
kədər,
hıçqırıq.
Gərək şeir yazam nöqsandan artıq, -
Onların şeirilə baş-başa gələ,
Onlarla meydanda vuruşa bilə.

SALYERİ

Motsarta yox,
deyərdim:
özünə verdi zəhərini.
O vaxtdan heç kim çalmır
onun bircə əsərini.
Demək, heç nəyi yoxmuş.
Həyatı bir qızdırmalının
Gördüyü yuxuymuş
"Namərd qardaşlıq məzarında"
basdırdılar yazdıqlarını.
Dahiliyin
Şahlıq taxtına
yozduqlarını.
Dirildib Motsartı
Demək istər:
- Ver mənə
öz halalca zəhərimi.
Dinləmək istəyirəm
Heç olmasa bir əsərimi,
Zəhərimi ver mənə,
Öz puluma aldığım zəhərimi.
Tök dostunun piyaləsinə yox,
lap boğazına.
Yaşasın yazdıqları
Heç olmasa,
müdhiş ölüm bahasına.
Qurtar yer altından canını.
Susan görüm
Sənin musiqinin
məni boğan,
batıran,
Boy verməyən okeanını.
Motsart bacarsa deyər:

- O zəhəri
mən heç bir zaman
tökmərəm boş boğazına
ki, notlar əsərimin
məzarı olsun
bir nacinsin
ölümü bahasına.
Gözüm yoxdur
sən yaşayan dünyada.
İstəmirəm gözəlliyini
ordakı qışın, yazın.
Qara torpaq
mənə daha xoşdur.
Təki həsrətlisi olduğum
əsərlərim yaşasın.

ŞƏHİDLİYİN ZİRVƏSİ

*"Zahidin bir barmağın kəssən, dönüb həqdən qaçar,
Gör bu gerçək aşıqi sərpa soyarlar, ağrımaz!"*

İmadəddin Nəsimi

I

Altı yüz ildir idrak
çırpınır pələng kirmi,
Nərə çəkir,
ağlayır,
tapa bilmir ki,
bilmir -
o bir sirr-xudanı.
Təpədən dırnağadək
soyalar bir adamı;
Necə ola dinməsin,
Böyük əqidəsindən
Bir misralıq enməsin.

Gözündən bir nöqtə yaş
sinəsinə düşməsin.
Qaşları çatılmasın
bir xırda vergül qədər,
Diri-diri soyulsun,
əqidədən keçməsin.
Altı yüz ildir bəşər
ağrılardan inildər.
Altı yüz ildir bəşər
düşünər,
çatmaz yenə
Məşəqqətli ölümün
Nəsimi zirvəsinə.
Altı yüz ildir,
altı,
Nəsimini soyurlar,
Qanlı yaralarına
Hələ duz da qoyurlar.
“UF” da demir
Nəsimi.
Əmmaməlilər baxır
Dəli suçlular kimi.
Təpədən dırnağadək
soyurlar,
özləri qorxur neçin?
Göylərə göz dikirlər.
.
Şəhidi gorməməkçin,
İlahi də görünmür!
Onun qorxusu nədi?
Niyə azad eləmiş
hər ağrıdan şəhidi?
Şəkki-şübhə başını
qaldırdı,
dedi,
"Ay aman,

Tanrı dəhşətə gəlmiş,
qaçmış yaratdığından!"
Təpədən dırnağadək
Əqidə olan kəsi
Dırnaqdan t p y d k
soydu xəncər tiyəsi,
Şəhid, odur,
N  dindi,
g z ya ı t kd  n  də,
O oldu yer də,
göy də
İlahi də,
b nd  də.
Amalıyla ađrısı
birləşib
daha güclü
bir qanadla
Tanrı tutası yerə
uçub, o b l nd oldu.
K fr edən də çox oldu,
duyub bilən də oldu.

II

Yarım l md n  tr 
azmı ađlayan olmuş,
Azmı könlü,
beyinə
qorxu qur unu dolmuş?
Xırda yarasının da
ađrısını
dođmaca balasıyla
b l nl r.
Ölümün gəlişini
eşidəndə  l nl r,
Bir qəzəbli baxı ım
ucunda tir-tir əsən

Adam görsən, Nəsimi,
əlbət, heç nə deməzsən
Ləkələməzsən əsla
Yazmaq istedadını,
ölmək istedadını,
Dinməzsən ucalardan,
Enməzsən ucalardan.

EPİLOQ

O, altı yüz il qabaq
Dərisindən çıxaraq
Göylərə baxa-baxa,
Dözüb hər məşəqqətə,
Getdi əbədiyyətə,
Al qanı axa-axa,
Yeridi, gücü artdı.
Tarixləri qızartdı.

1969

* * *

Sinəm sızıldayır masadan ötrü
Könlüm – neçə sözün qəbristanlığı.
Mənmi gerilədim, zamanı ötdü?
Ey fikrim, xəyalım,
rakettək şığı,
İndi meridianı ömrün arşını,
İndi ölçüsümü sevincin gülüş?
Dərindən dərk elə, yaxşı başa düş,
Zamanla şeirin son yarısını.

SÖZLƏR

Gecə yansı yenə gəlmisiniz
Yurdsuz-yuvasız,
Tökülüb yan-yana yatasınız
Kağız döşəldər üstə davasız-şavasız.
Yox, qardaşım sözlər!
Dostum sözlər!
Bəsdir daha dözdüm, sözlər.
Nə vaxt bas sizinle
verib çiyin-çiyinə
Hücum edəcəyik mənaların çiyinə!
Eh, sözlər.
Bilirsinizmi, məni nə səslər?!
Gəlin qalanın uc-uca,
Dolayım sizi Yer kürəsinin belinə
Götürüm çiynimə.

* * *

Qələmdəki mürəkkəb
məni yandırır.
Qəlbimdə qalan söz kimi,
Qələmitn boşalaydı,
Ürəyim boşalaydı.
Döyün, könül, döyün, könül,
Sözün düşdü döyün, könül!..

AUT

Dərslər sona yetir...
O dəqiqə
Tökülür keçmişə mühazirələr.
İndi başlanacaq yenə voleybol,

Torun ətrafında mühasirələr.
Topu dolduraraq ağızla bir-bir,
Deyəsən, hamının artır nəfəsi.
Axı, ucalacaq o gözəl qızın,
"Nə oldu? Tez olun! Başlayaq!" səsi.

Hamı istəyir ki, onunla ola,
Hamı bir-birini yaman aldadır.
O gülür: - Çox oldu oyunçuların,
Axı, komandada say ki altıdır.
Əlacsız qalır o...
Utanır bir az.
Demir bu yarayar,
ya o yarayar.
Mehriban əlinin sərt əmri ilə
Bizi bircə anda bölür yarıya.

- Yaxşı komandaya düşdünüz, - deyə,
Məni ovundurur xoş tərifində.
Ekvator çəkilir araya tordan,
Qalırım dinməzəcə yad tərəfində.

Həsret alovlanır neçə baxışda,
Ürək korun-korun yanır,
göynəyir.
O qız oynadıqca tarım çəkilir,
Gözündən ərkanə məzəmmət yağır.
Qız topu vuranda
bilinməz qəti,
Kiminçin göndərdi,
ünvanı nədir.
Baxışlar şaxıyır, gözlər alışır,
Hər oğlan düşünür: yəqin mənədir.
Bir gün hamı gördü o, pis oynayır,
Nə olub bu qıza, nədir səbəbi?
Doğrusu, hamımız düşdük həvəsdən,
Hamı məyus oldu, hamı əsəbi.

Hamı yerindəydi...
Aşağı kursdan
Bir oğlan getmişdi başqa şəhərə.
Demişdi gördüyü bir dostuna ki,
O, bir də qayıdıb gəlməz bu yerə.
O qızdan bir aydın cavab almadım,
Mən buna heç zaman dözə bilmərəm.
Kimi sevdiyini bildirməz niyə?
Həmin meydançaya bir də gəlmərəm.
İndi qız oynayır, məyus, mükəddər,
Əlinə top keçdi,
vurur kənara
Bəzən fikrə gedir,
durur,
düşünür.
Top gəlir,
O vurur uzaq yollara.
Atrı haradasa gedən qatara,
Hardasa yol gedən bir təyyarəyə.
Vurur xam torpağa,
Kəndə, şəhərə,
Oğlan topu alıb qaytarsın deyə.
Heç kim də xətrinə dəyməyir onun.
O, bundan utanıb fikirli durur.
O, bir vaxt oynardı nə qədər gözəl,
O, indi topları auta vurur...

DALĞALARDA İKİ QANAD

Suyu azalmış,
böyük bir çaydan keçirdilər;
Gah tullanırdılar
Cunbulu qollar üstündən,
Gah da ovuclayıb içirdilər.
Qızçıqaz qorxurdu ki,
Bilməz, içər, bu tərtemiz

Uşaq arxların
birini birdən-birə.
Axı, o da yol gedir,
Çata bilməz, axı,
istədiyi yerə.
Ata-bala sevinci
Könüldə tufan qoparanda,
Onları sel kimi götürüb
aparanda
Boz-bulanıq sifətli
bir dağ seli
Sahilini gur dalğaları ilə alıb,
Dağların döşündə yeni sahillər salıb,
Elə gəlirdi ki,
Uğultusu,
gurultusu
Elə yüksəlirdi ki,
İnanmazdın ki, su gəlir,
Deyərdin ki, zəlzələlər ordusu gəlir.
Qız elə bildi ki, bu, kinodur,
Ata dondu qaldı.
Qızı qucağına aldı,
Bərk-bərk bağrına basdı.
Sahilə yüyürə-yüyürə
Gözlərini yumub selə qulaq asdı.
Sel elə gəlirdi ki,
Dalğalar bir-birinin başı üstündən
İrəli, geri
Elə tökülürdü ki,
elə tökülürdü ki...
Sel çatanda ata-balaya,
Ata istədi ki,
qızını yerə qoyub,
Qollarını çırmayıb
Cuma selə.
Elə bunu istəyirdi ki,
Sel onunla yaman görüşdü.

Əvvəlcə qurşaqdan girişdi,
Sonra döşündən keçib
yapışdı boğazından.
Ata,
sel qarışmış
yaşlı gözlərini
Çəkməyib
məsələni daha qanan,
Amma hələ də atasına inanan
Gözəl qızından,
qəşəng qızından, qara qızından,
Onun tombul ayaqları
Döyürdü seli.
Atasının üzünü silirdi bir əli.
Sel getdikcə
qalxdı,
qabardı.
Atanın başını,
qızın ondan yapışan
əllərini də apardı.
Ata son nəfəsiylə
suların zülmətində
öpürdü ayaqlarından qızının.
Su içində yanan ürəyi
təşnəsiydi
təşnəsi
bir arzunun:
Heç bir su axmayaydı,
Yandırılıb-yaxmayaydı.
Bu bəlalı başından
Yuxarı qalxmıyaydı.
Köməyə gələn adamlar
O ki var yüyürdülər,
Dalğalar qoynunda çırpınan,
batıb gedən
iki qanad gördülər.

QONŞUDA BİR QIZ AĞLAR...

Qonşuda bir qız ağlar,
Qonşular çəkər ahlar...
Yüz adamın içində
O körpə yalqız ağlar.
Getdi bacı gətirsin
ana xəstəxanadan...
Bacı bir yana dursun,
Xəbər verin anadan.
Cərrah...
bıçaq...
nələr...
Gələr?
Xeyr.
Qız ağlar.
Bütün dünyadan küsüb
kündə
üzü divara
Ağlar,
Aramsız ağlar.
Adamlar arasında
Ağlar,
Adamsız ağlar.
Göz yaşı
yaz yağışı.
- Ağlama...
Bəsdü... yaxşı,
Üzöldün...
öldün...
Bu gün...
Anan gələcək, anan –
Ata göz çəkmir ondan.
Ata - uşağa dönmüş,
Körpə bala ahıldır,
Onu "ağlama" sözü
Daha dərddi ağladır.

Dərdi bilir qonşular,
Axıb gəlir qonşular...
Doğma uşaqlarına,
Özlərinə,
həyata
Bütün sevgilərini
gətirir və ağlayan
bu körpəyə yetirir...
Qız kirimir...
Toxtamır.
Bütün dünyada heç kim
anasına oxşamır...
Sıxıb qucaqlayıbdır
Ana ətriylə dolu,
Göz yaşlarıyla xal-xal,
göz-göz olan balışı,
Titrəyir
çiyini...
başı...
Durur...
əsir..
Və
Açır... Şkafi...
Çoxlu-çoxlu
Baxır təzə paltoya,
Ana burda da yoxdu...
Təzə tufli götürür,
oxşayır...
xeyli susur...
Susub birdən qışqırır...
Sonra küncdə
balışı
qucaqlayıb
hıçqırır.
Ağlamaqdan yorulur...
Qalxır,

Baxır,
Ağır
və sakit,
yorğun,
çarəsiz
Milyonillik kədərlə,
İndi artıq sualsız,
təmənnəsiz,
mənasız,
İntəhasız nəzərlə.
İndi qəm də yorulub,
İndi qız da yorulub.
Hələ dava daldadır.
Körpə qəmi,
Qəm onu
Döyüşlər arasında,
Fasilədə
Aldadır...
Ata tənha...
O, tənha...
Birləşib cüt tənhalıq.
Daha qüdrətli olub,
Daha möhnətli olub...
Növbəylə qalırıq biz...
onlarda... nə mənası...
Getmir qızın həsrəti,
Gəlmir qızın anası.
Qonşuda bir qız ağlar,
Gəlib düşər yadıma
Müharibə...
Ölüm... qan...
Axşarn... səhər...
hər zaman
Qonşuda bir qız ağlar,
Qız ağlar,
Yalqız ağlar...

ÖLÜMDƏN PİS

Ölümdən - xəyanət pis,
Ölümdən - rəzalət pis!
Bəzən necə gözəlsən,
Ölüm, sən ey səadət!

M.HADİYƏ

Həqiqət it şəklindəsə -
yalan
ceyran şəklində,
Olma iti
madonnatək
sevəcəyim şəkkində...

* * *

Yaxşıya pis desələr,
pisə yaxşı desələr,
Bunu görcək, qəzəblənib,
yaxşılar da
pis olmaq istəsələr...
Nə deyim sənə,
Vay o günə,
o günə!

ÇİÇƏKLƏR İCLASDA

Çiçəklər iclasa birinci gəldi;
Onların ətirdən sözləri vardı.
Onlar çıxışını hamıdan əvvəl
Başlayıb,
hamıdan sonra qurtardı.

Onların sözünü dinləməyərək,
Əlini düşünə döyənlər vardı.
Onlarsa zəriflik əzəmətiylə
İclası sonadək gözəl apardı.

Onların saf qəlbi,
ruhu, qüdrəti
Mənim ürəyimdə qaldı əbədi.

QAYIT

Həsərin araya atdı dağ, dərə,
Sönən işıq oldun, batan səs oldun.
Qayıt, mənim gülüm, qayıt bu yerə,
Ey mənim istəyim, nə gəlməz oldun!

Ümidlər, arzular pəran-pərəndir,
Qəlbə təsəllidir xatirələrim.
Bir halımı soruş, könlümü dindir;
Axsamlar yadıma düşür səhərim.

Qayıt, mənim gülüm, yerbəyer elə
Dərdli səhərləri, gecələri sən.
Çaşıb başqa yolla keçirəm elə,
Düz öz qaydasınca küçələri sən.

Qayıt, yerinə qoy Ayı, Günəşi, -
Yenə olduğutək görüm həyatı
Qayıt, gözüm nuru, könlüm atəşi,
Qayıt, sahmana sal bu kainatı!

ÇƏTİN GÖRÜŞ

Mənə elə gəlir ki,
Bir həftə,
Bir ay,
Bir il,
On il,
On beş il
Deyil,
Qərinəydi,
Əsrdi
Mən sənə həsrət idim.
Dünyaya gəldim,
Dedim:
- Bəs, o niyə gəlmədi?
Yoxsa, mənim sevgilim
Gəldiyimi bilmədi.
Dünya - görüş yerimiz,
Gözlə, könül,
Gözlə sən.
Gənclik - görüş vaxtımız,
Bir gün gələr,
Gözləsən.
Saatlar altda durdum,
Səhər, axşam biqərar.
Gözlərimdə intizar.
Beş dəqiqə gözləyib
Görüşdən bezən oldu.
"Ey vəfasız" da, - deyib
Yardan əl üzən oldu.
Gözlədim səni beş il,
Gözlədim səni on il.
Səndən gözəllər oldu,
Könül dedi: - O deyil.
Yox, səni gözləmədim,
Dayanıb bir yerdə mən,

Aradım səni hər vaxt,
Bir gün gördüm gəlirsən.
Dedim: - Bu sən sənsənmi, sən.
Dedin ki, “yox”
Dedim: -Hə...
Sənin bir rəfiqəyə
Söylədim ki,
Qoy desin:
Sən mənim gözlədiyim,
Sən mənim axtardığım,
İlk sevgilimsən mənim.
Sən sevgilimsən mənim.
Ey sevgilim, sevgilim.
Bu da mənəm, o oğlan,
Çəkməz bir ay, iki ay
Tamyarsan,
Duyarsan.
Sən duydun,
Sən tanıdın.
Ürəyimin, bağrımın
Başına basdım səni.
Boynuma da doladım,
Qalın hörüklərini,
Soruşdum da: - Sevgilim,
Hardaydın indiyəcən?
Gözləyirdim axı mən.
Güldü ala gözlərin,
Dedi
Hər yerdə, hər vaxt
Gəldim görüş yerinə,
Amma adam çox idi,
Görmək çətindi
Çətin.
İndi ki yanıdayam,
Daha nə dərdin sənini?!
Gülüb qol-qola girdik
Teatramı gedirdik?

Kinoyamı gedirdik?
Bir yerdə,
Teatra,
Kinoya
Getmək
Bizə
Xoş gəlsə də nə qədər,
Daha xoşdur
Düşünmək: gülə-gülə
Belə şən,
Sevgilim, səninlə mən
Gedəcəyik qol-qola,
Ömrün sonuna qədər.

* * *

Elzaya

Baxışın üzümdədir
hər zaman şəfəq kimi.
Məhəbbətin sinəmdə
hər vaxt var ürək kimi.
Sözlərin bir-bir axır
sinəmə ulduz kimi.
Təbəssümün evimdə
qaranlıq gecədəki
şimşəklər kimi çaxır.
Qovur çölün düzünə
sükutu şirin səsin.
Gülüşün otağında
bir işıq şəlaləsi.
Oğlanların - sevincin
ayıq keşikçiləri.
Gözlərində açılır
ömrümüzün səhəri.
Hərərəti
o incə,
o həssas əllərinin

əlimdədir,
qüvvədir!
Sanıram ki, bu axşam
Sənə bax, bu şeirimi
Öz əlinlə yazmışam...

Ürəyim sən deyən çox cavan deyil,
Nə qədər dərđini daşıyıbdır o.
O qədər sürətlə vurub ki, sənsiz,
Bəlkə də lap yüz il yaşayıbdır o!

Xeyli vardır,
bir sözün qoşa hecası kimi,
ayrılmazdır qəlbimiz.
Vüsəlin tünd ətirli,
bahar səltənətində
Xoşbəxt ömr edirik biz.
Həyat adiləşibmi
sevincin çoxluğundan...

İKİ SEVGİ

Gözəl qız, sən saf susan,
İki qəlb arzususan.
Mənsə səni sevirəm
Susuzluğun od vurub göz kimi yandırdığı
dodaq su sevən kimi.
O isə səni sevir,
rahatca bardaş qurub,
- Kabab üstədən sərin su pis olmaz - deyən kimi.
Gözəl qız, sən işıqsan,

Yurduma yaraşıqsan.
Mənsə səni sevirəm
iynənin ucu boyda
İşığa həsrət qalan göz işıq sevən kimi.
O isə səni sevir,
Bir şən mağarda, toyda,
İşıqlardan yaranmış yaraşıq sevən kimi.
Danış, ucalsın səsin,
Qısılmam nəfəsin.
Mən ki səni sevirəm,
Bakıdan, Daşkəsəndən
Gələn bir səda kimi,
Səs kimi,
Qüdrət kimi.
O isə səni sevir,
Gizli deyil ki, səndən,
Bir otaq küncündəki qəmli sükunət kimi.
Bu mən, bu o, bu da sən,
De görək, nə deyirsən!
Arama yaxşı fikir ver bu iki məhəbbətə.
Daha heç nə demirəm.
Nöqtə, nöqtə və nöqtə.

1953

* * *

Nə vaxt görüşmüşük?
Harda? Nə zaman?
Doğrusu, elə bil yadından çıxıb.
Təbəssüm səhəri doğdu üzündən,
Dayandın ehmalca əlimi sıxıb.

Sözlərin qırıldı, töküldü bir-bir;
Çırpdı divarlara, daşlara külək.
Kəlmələr dağıldı sahil boyunca
Yorulmuş bir gülün ləçəkləri tək.
Əynində sevincdən biçilmiş ağ don,

Gözündə çaşqınlıq ala-toram.
Əllərin qonmağa bir yer tapmadı,
Sındırdın az qala barmaqlarını.

Sonra da gözlərin sirli söhbəti:

- Sevirsən?
- Sevirəm.
- Hər zaman?
- Hər an!

Sonra da dillərin şirin yalanı:

- Sevmirsən?
- Sevmirəm?

İndi o vaxtdan

Saatlar,

həftələr, illər ötüşür.

Amma o ilk görüş yaşayır hələ.

Qocalmır, zamana yanıqlar verib,
Yaşayır hər yeni görüşümüzlə.

İlk görüş yox olsa, yox olub gedər,

Dönər bir heçliyə görüşlərimiz...

Görüşlər hamısı vərdişə dönər,

Bəlkə bir saatda qocalarıq biz.

Hər yeni görüşlə ilk görüş gəlir,

Bütün görüşlərə nur səpir bir-bir.

İlk görüş həmişə arxada deyil,

İlk görüş bəzən də gələcəkdir.

* * *

Qərubsədim uzaqlarda,

Könlüm-gözüm səni andı.

Ayrıldığım nə müddətdi,

Bir əsrdi, yoxsa andı?..

Mən vəfalı gördüm, gülüm,
Özün kimi həsrətini,
Yad etdinmi sən də bu vaxt
Sənə şeir həsr edəni?
Sorağının sorağıyla
Dağ-dərəli yollar dolu,
Ayrılığın sözləri tək
Yağır yağış, yağır dolu.
Tutub sözün, səsin, adın
Uca dağı, gen dərəni.
Əllərinlə döyür külək
Səhərəcən pəncərəni.

* * *

Keçirdim qəlbimi
yüz-yüz gözəlin
Heyran baxışının odu içindən.
Mən onu keçirdim
neçələrinin
Sözü,
Gözəlliyi, adı içindən.
Mən onu vermədim, verə bilməzdim,
Çünki, sənin üçün saxlamalıydım.
O qış baxışının,
çovğun sözünün
Odları içində
yoxlamalıydım.
Saxlamalıydım ki, mən onu sonra,

Verəm gözlərinin
cəfalarına.
Saxlamalıydım ki,
rahat olmaya;
Çırpına,
alışa,
odlana,
yana.
Saxlamalıydım ki,
gecəbəgündüz
Sən ona dərd verə,
ezab verəsən.
Həsrət aləminin
dolaylarında
yol göstərsən.
Mən onu saxladım,
sənindir dedim,
Sevib saxlamadım
amma onu sən.
Bir gün mükafatsız,
səssiz,
səmirsiz
Getdi gözlərinin
məmləkətindən.

* * *

Ayrılıq zamanında
anladım ki, bir sözüük,
Onun gül adın kimi
ikicə hecası var.
Biri sənsən, bir mən.
Görüşməsək, o sözdən,
Hansı bir mənə qalar?..

Ala gözüm gülümsündü,
Alovlandım alovundan.
Sandım ki, göy Günəş doğdu
Mavi rəngə girdi cahan.

Ala gözün soyuq baxdı,
Necə deyim bu dərdi mən.
Soyuq mavi baxışından
Elə bil ki, göyərdim mən.

Gecə də,
cündüz də
fikrimdə sənsən,
Mən kimin fikrində yaşayım, söylə?
De hansı bir ürək qəbul eləyər
Məni sən ünvanlı
dərddə, gileylə.
Hansı bir ürəyə yan alsara əgər,
Dərdimin adından biləcək yadam.
Biləcək,
gəlməyəsi,
köçəri quşam,
Uzağam, soyuğam,
dərdəm,
fəryadam.
Əgər olsa, olsa,
qonaq eləyər
Rəhm edib gözümün məhzunluğuna.
Mənsə səhər durub gizli qaçaram,
Utanıb, əlvida demərəm ona!

Kədər başdan-başa sinəmi tutmuş,
Nəfəs almağa da yer saxlamamış.
Fəsililər astaca üstündən keçər,
Əriməz ordasa boranlı bir qış.

Bircə qış fəslini qəbul eyləyə,
Bir-biri üstünə yığılar qışlar,
Sinəmdə hökm edər
ikiqat, üçqat
Sıx yağan
dölular,
qarlar,
yağışlar.
Bir insan nəfəsi əridə bilər
Sinəmin hakimi bu ağır qış.
Amma o gözdə də bir qış götürəm –
Tökər qış üstünə
qarı,
yağışı.

1966

Neyləyə, məsələ bitir, deyəsən,
Bizdən icazəsiz ayrılır yollar.
Hər yol qərq olubdur qaranlıqlara,
Hər yol ayrıcında bəlkə işıq var?
Hər yol gözlərinin yanından keçir,
Bəlkə işıqlandı təbəssümündən?
Eh, neçə gündür ki, yol yorğunuyam
Həmin təbəssümün işığında mən.
Bəlkə o işıqda görəcəyəm ki,
Tale, əleyhimə gülən hakimdir.
Bəlkə də güləcək talelə birgə,
Həmin təbəssüm ki, mənə həkimdir.

* * *

Özü duyaydı ki, ürəyimdədir,
Yanaydı verdiyi hicran içində.
Qalaydı özünün əsəri olan
Bir kədər dalğalı ümman içində.
Olaydı qəlbimin ağrılarında,
Yanaydı qəlbimin intizarında;
Çox deyil, bir az.
Görəydi orada yaşamaq olmaz.
Deyəydi bəsdir,
Bir rahat guşə ver orada mənə.
De qəsdinmi var ki, yer ayırmısan
Ağrıda,
acıda, yarada mənə?!

Sənsiz nə çətin imiş
gecə ilə bacarmaq.
Nə şıltaqmış, nə tərsmiş
intizarın, həsrətin.
Nə məni qoyur yatım,
nə də özü yuxlayır.
Nə də rahat buraxır,
sənə şeir həsr edir.
Gecə yarından keçir,
mən yatmaq istəyirəm.
Görürəm həsrətinin
fikri tamam ayırıdır.
Ona laylay deyirəm...
dildən-əldən düşüncə.
Məni yuxu aparır,
Əziyyət vermək üçün
birdən məni ayıldır.

Bəlkə də bezmisən,
bəlkə bu, düzdür.
Qorxuram həsrətin həqiqətindən.
Məni məhrum elə haqlısansa sən,
Ömrümün ən əziz səadətindən.
Bəşər çoxdan bilir, mən niyə deyim,
Vüsal əziz olur hicran zamanı,
Bilirəm, duyuram dağıdacaqsan
Könlümün zədəli ehtimalını.
Nə könlün ağlayır,
nə rəhmin gəlir,
Bəlkə də dünyadan bir insan gedir.
Bu, ölümlə
həyat çarpışmasıdır:
İkisi çarpışır,
imtahan gedir.
Mənə çox
yad idi bu sızıltılar,
İndi hakimidir onlar könlümün.
Dağıt başdan-başa yaşanılmamış
Üstünü, altını
axmaq ömrümün.

Məgər ürəyimin bu zamanında
Sən məni heç atıb getməlisənmi?
Mənim kədərimə, dərdimə bir an
Yad baxıb, əlvida etməlisənmi?

Nə olar, hər şeyi deyə bilmirəm,
Görünür, bunları həyat deyəcək.
Eh, tək sən sağ ol, bu soyuq tale
Məndən istəsə, bir can istəyəcək.

1966

* * *

Mən belə bilsəydim könlümün dəli,
Sərsəri vaxtında atardım səni.
Dəlini aldatmaq çətin ki deyil,
Deyərdim, gəl ataq bu nazənini.
İndi yaşa dolub, bəlkə bir qədər
Ağlı dar,
aldatmaq onu çətindir.
Hər şeyi başlamaq asan bir işdir,
Görünür, daha çox sonu çətindir.

* * *

Nə bu dərd gərəkdir uşaqlar üçün,
Nə də aramızda bu narazılıq.
Biz dərdin,
kədərin özündən belə,
Onlara səadət yaratmalıyıq.
Onlar uşaqdırlar, nə veclərinə,
Görüşdük harada,
Nə zaman niyə?!
Nə üçün bir səhər mən aşıq oldum
Könlümü yandıran bir gözəlliyə?
Ayrılıq onlara bir məzuniyyət,
Gedərəm,
dönərəm
yenə də geri.
Amma məzuniyyət qurtarmayanda
Çəkilməz yollardan həsrət gözləri.
Çəkər məzuniyyət,
qırılar ya da,
Haqlayar sizləri soyuq bir xəbər,
Ya da ki onların toyuna bir gün

Toya çağrılmamış bir qoca gələr.
Baxıb tanıyarsan,
gözünə o vaxt
İndidən dəyərsə xırda bir əsər.
Bəlkə də qəlbinə yaylıq hənirli
Çox xəfif,
çox zəif bir külək əsər.
Bir kəs də bilmədən oğurlayaram
Bir az uşaqların səadətindən.
Sonra yavaş-yavaş çıxıb gedərəm
Çox uzaq, çox uzaq qonaq kimi mən...

* * *

Otağı doldurub yenə tənhalıq,
Bir udum havaya yer qoymamışdır.
Saatın cansızın tıqqıltıları
Könlümə tökülən soyuq yağışdır.
O gözəl gələrsə,
Gülərsə bir gün,
Otağı günəşlə, sevinclə bəzər.
Dərdə,
Manejdəki şıltaqlığı üçün
Sahibdən gizlənən pələngə bənzər.

* * *

Bir vaxt gec olacaq,
peşimançılıq
Hücuma keçəcək hər ikimizə.
Bir səadət kimi görünəcəkdir
Onda bu söz-söhbət, bu mübahisə.
Onda deyəcəyik: bir görüşəydik,
Yenə başlayaydı mübahisələr.
Yenə hər ikimiz haqlı olaydıq,

Susa bilməyəydik səhərə qədər.
Mən səni danlayıb haqsız edəydim,
Haqsız eləyəydin sən də ki, məni.
Onda çox güman ki, ayrılmamaqçün
Sübhədək kəsməzdik mübahisəni.

Sənin baxışını
yığdım gözümə.
O xoş ətrini də
səpdim evimə.
Sözün də qarımın
ağzında durdu,
O bir hasar oldu
hər gələn qəmə.

* * *

Nə xoşbəxt imişəm bir zaman, Allah,
Xəbərim olmayıb bu səadətdən.
Nə xoşbəxt imişəm,
nə xoşbəxt,
xoşbəxt!
Bu gün eşitmişəm bunu həsrətdən.
Niyə yazmamışam o zaman, Allah,
Əlimə qələm də gəlməyir indi.
De, niyə aradan küləklər əsir?
Aramız, de, niyə belə sərindir?
İçdiyim o su da səadət imiş,
İşə getməyim də, qayıtmağım da.
Ona baxmağım da xoşbəxtlik imiş,
Onu yuxusundan ayılmağım da.
Dünya başdan-başa səadət imiş,
Mənsə bu dünyanın qoynundayammış,

Dünya fırlanmış sevinc gücülə,
Bəs indi nə olub belə dayanmış?
Göylər səadətın çətiri imiş,
Torpaq da səadət məhvəri imiş.
Gecələr toranlı vüsal məskəni,
Hər səhər,
ruhumun səhəri imiş.
Dilin quruyaydı sənin, ay həsrət,
Sən bu gün könlümü tarımar etdin.
Ya bunu vaxtında deyəydin mənə,
Ya da ki lal olub heç dinməyəydin.
Dünya başdan-başa səadət imiş,
Görəsən, heç bir də olarmı yenə?
Dünya başdan-başa nə imiş dedin?
Dünya başdan-başa nə imiş, de nə?!

GÜNƏBAXAN

Qol saldım
məndən uzun bir günəbaxanın boynuna.
Durdu başım üstündə
çətir kimi.
Sürtdüm çöpur sifətinə,
uzun belinə əlimi, dayandım
Elə bil aran yayı rəngində
qızıl bir yuxudan oyandım.
Duydum ki,
axır barmaqlarım arasından
Günəşin istisi,
işığı, -
aşağı...
Duydum ki,
qalxır yerin ətri,
soyuğu,
buxarı,
yuxarı.

Günəbaxanın sifətindən qalxıb,
enib,
nöqtə-nöqtə,
Barmaqiarım isindi,
soyudu,
Onlar oldu beş qitə.
Göy boyda oldu
günəbaxanın başı,
Yer boyda ayağı...
qaldım arada
Ağır yüklü
bir pəhləvan sayağı
Barmağımdan göy axdı,
Yer qalxır...
Ürəyimdə
dərnlklə yüksəkllyin
bir-birinə təkani.
Bir az əvvəl
qələm tutan əlimdə -
kainatın sükanı.

TOLSTOYVARI

(1-ci variantda)

O çəkdi tilovu
balığı tutdu.
Açıb tez-tələsik
sahilə atdı.
Yuyanda əlini
baxıb arxaya
Sürüşdü, qsfletən
yıxıldı suya.
Atılıb-düşürdü
balıq quruda.

Batırdı,
çıxırdı
balıqçı suda.
Balıq deyirdi ki:
-Çək, məni batır.
Balıqçı deyirdi:
- Əlimmi çatır?
Tut mənim burnumdan,
at qumlar üstə!
-Balıqçı, sən məndən
başqa şey istə...

GÖYDƏMİR AT

Eh, at idi göydəmir,
dərisi nur saçırdı
Qabıqdan təzə çıxmış
xallı gürzə rəngitək,
Yerişinin ahəngi,
gəl-gəl deyən,
kükrəyən
tələtümlü cəngitək.
Başını yerə əyər,
sonra dik qaldırardı,
Elə bir yerlə göyü
birləşdirib,
onların ikisində də birdən
çapmaq arzusu vardı.
Bir gün gəldi göydəmir
şəst ilə,
yeyin-yeyin,
yedəyində jockeyin.
Saxlayırlar atların
yanında göydəmiri,
Başını silkələyib,
cilovunu gəmirir.

Dırnağını torpağa
vura-vura yoxlayır;
Bilir nəşə olacaq,
jokeysə sirr saxlayır.
Baş nazik,
sinə ensiz,
baldır qayış,
göz iri.
Çapın!
Sıçrayır atlar,
Kim ötəcəkdir görün.
Qara atını,
boz atını,
yoxsa uzunbel kürən?
Xeyli geridə qalır
əvvəl-əvvəl göydəmir.
Jokey şallaq da vurmur,
"anam qurban" da demir,
Göydəmirin başını buraxır,
göydəmidir,
yerdəmidir
göydəmir?
O, uzun, şumlu yolu
qabaq ayaqlarıyla
sinəsindən keçirib,
dal ayaqlarıylasa
tullayır uzaqlara, -
yanma hakimlərin,
Atır başqa atları,
Birdən qalxan küləyi,
ay aman,
göydəmir
göydə gedir.
Bircə anda unudur,
azarkeşlər mərcini,
düşəcəyi xərcini.

Gəl, ey gözüm-
qışqırır, -
"tez ol, canım göydəmir".
Göydə gedir
göydəmir.
İndi hammınkıdır,
göydəmir günəş kimi.
Hamı ilhama gəlib,
Hamı pəncəsi üstə:
Sanki hamı dartınıb,
üzəngidə yüksəlib.
Elə bil göydəmirin
yüyəni var-
hamının
düyümlənmiş əlində;
Neçə yüz adam çapır
göydəmirin belində.
Adamlar birdən susur,
köks ötürür dərindən;
Kimi gözünü yumur,
kimi yavaş oturur.
Göydəmirə nə oldu?
Kim vurdu göydəmiri?
Başını dik qaldırıb,
cilovunu gəmirir.
Sürəti çox azaldı,
nədir buna səbəb, nə?
Dişiyə, dırnağıyla
yolu çəkir döşünə.
Çər dəyər göydəmirə,
yox, onun bağı çatlar,
Göydəmirimi ötdü
tozanaqda bozarmış,
Hirsdən gözü qızarmış,
arxada qalmış atlar?
Yerlə getmək istəmir,
Şahə qalxır göydəmir,

Şahə qalxıb atlanır,
Düşmüş heydən, nəfəsdən.
Tullanıb başı üstədən
məsafənin,
atların,
sükutun,
səsin-küyün,
Birbaşa hakimlərin
yanına düşmək üçün.
Nəsə, kimsə boynunu
qanırdıqca qanırır.
Göydəmir çapır, yanır,
gözünə vurur qanı.

1969

* * *

Nə üçünsə yadıma
Bir bulaq düşdü bu dəm.
Mən bir bulaq görmüşəm.
Əslində görməmişəm,
Çox baxdım dibindəki
Əlvan daşa, yosuna.
Dostum dedi: - Nə batdın
yenə şeir yasına?
İç... yu da əl-üzünü...
Gözəl sudur bu su, yu.
Donub qalmışdım ancaq.
Elə şəffafdır bulaq,
Görünməyirdi suyu.
Hər dürlü, hər qanadlı
Qəlbi yarıtmalıyıq.
Bu saf suya bənzəyən
Hava yaratmalıyıq!

ÖLÜMDƏN SONRA

Kiçik bir dərdim vardı,
Dünya da gözümdə qəmxanəydi.
Bir az ondan ağır gələn
Dedim bunun yanında nəydi.
Bundan sonra hər dərdim olanda
Deyirəm qəmgin olma.
Özünə, özümə güləcəksən
Bir başqa qəm gələndə,
Bəs, oləndə?..

1969

* * *

Ürəyim çox yaman sanıdı.
Dedim ölüm sevgi kimi ürəyimə
Gizli-gizli necə qonub.
Yoxsa boşluq olub orda,
Yoxsa orda sevgi sönüb.
Yox,
sönməyib!..
O sönərmi?
O vuruşur ölümlə
vəfalı dostum kimi.

1969

...XATİRƏSİNƏ

O, dünyada yox imiş.
Gördüyüm kəs yuxuymuş.
Nə siqaret çəkərmiş,
Hey sümürə-sümürə,
Nədə
baş qaldırarmış
xırda bir səs-səmirə.

Oturmazmış
burada,
bu divarın yanında.
Görünməzmiş
dərdimiz
onun həyəcanında.
Özü olmadığından
olmayıb bir arzusu.
Nə biz olmuşuq,
nə o,
Ağ bir yalan imiş bu.
Ağlama, könlüm,
kiri...
Gözündə yaş qalmayıb,
Bu adda,
bu nişanda,
O gözəl gənc
cahanda
Olmayıb,
olmayıb,
olmayıb.

1969

* * *

Gecə yağış yağdı...
səhərə qədər...
Başını salmışdı zanbaqlar gölə.
Onları qoruyur bu vaxt su sudan,
Amma güllər, otlar, başqa çiçəklər
Yağışın altında mərd durmuşdular.
Gün doğdu... hər yerdə parladı bahar.
Zanbaqlar başını suyun altında
Şirin bir yuxudan çəkdiyi zaman,
Amma güllər, otlar, başqa çiçəklər
Qaldırdı başını zərbə altından.

Sənə hücum çəkir qəm qoşunları
Hamısı köhnəli, həm də təzəli.
Tapılsa hər dərdə milyonca məlhəm,
Yenə sağalmağa yoxdur təsəlli.
Hər dərd bir planet,
bir qalaktika,
Tap dünyadan böyük zərrələrini.
Amma ki çoxları öldürür,
boğur
Qəm planetinin sirlərini.
Duy, mənim ürəyim,
duy insanları
Kədər dünyasını duy incə-incə.
Hər dərdi qərq elə yaz başı daşan
Sel kimi
bir dəli, bir Kür sevincə.

1969

* * *

Od tutub yandı içim,
Bir bulaq su ver içim:
Ölüm bilir
"O dünyada işlənən"
bir dili.
Yadıma salır o
əlindən qaçdığım bildiri.
İnamı nə elm,
nə dindi...
O, indı
fıkrını
daha sərt bildirir,
bildirsin.
Günahkar eləyir
dostunu bildirçin.

Oxuyur qəlbimin
sərhəddi yanında
bu "ölüm - bildirçin".
Deyirəm, qan dəyib,
qan dəyib dişinə.
Deyirəm: dur dinşə.
Ölüm,
qan dolu
o gözlə
dur,
gözlə.
Heç zaman
əlində qalmadı
bu yaxam.
Sən ancaq o zaman
qəlbimi tutarsan
ki, baxıb görərsən
mən yoxam.
Say beşə, onacan,
Onacan
Gərək mən, mən səni sarıyam.
Görməzsən rəngimi,
Bilməzsən,
qarayam,
sarıyam,
qonuram.
Deyərsən kədərli:
Eh, mən ki
ölüməm.
Ölümün üstünə
qonuram.
Qonuram üstünə
özümün,
adımın.
Səsini eşidib,
dostlarla
atdığım addımın,
Deyərsən
işindən heç başım çıxmayır

bu... adamm...
Ölüm bu sözləri
nə duydu,
nə qandı...
Özünü öldürüb aldıandı:
Torpağa hey sızan,
hey hopan
al qandı:
Bu qan da axırdı...
Danışır əlləri...
sinəsi,
gözləri.
Gözlərdə
sözləri közərir.
Dostların
sözləri
yaraya sancılır:
Danışır
ağrılı,
sancılı
yarası...
Qarışıb al qana
torpağa süzülüb,
ürəkdən tökülən
sözlərin bəlkə də yarısı.
Dostları təəssüflə,
Dərmanlı tənziflə
Saxlamaq istəyir,
yaradan süzülən
qırmızı sözləri,
Qəlbinə sevgini söyləyir;
Bu axan al qanda
həyatda sev eşqi,
düşməndə sev kini.
Mərdliklə sən elə seviş ki,
Onunla sən elə
qayna ki,
qarış ki,
Ölümlə aranda

O bircə qarışki,
qalacaq,
Özünə yanma sən,
belə bir mərdə yan,
Mərd dayan!
Əmr ver qəlbinə,
Söylə, ey sən uşaq dərd, dayan,
Analar qəlbində dərdə yan...

1969

**PALATADA SAXLANMIŞ
ŞEİRLƏRDƏN**

Ey mənim yerimdə
yatan qardaşım,
bəzi məsləhətə ixtiyarım var.
Dəmir yaddaşında bu çarpayının
qalar o çəkdiyim sonsuz ağrılar.
Can vermək təcrübəm,
sancı vuruşum,
Qızdırma yangınım,
üşütmə qışım,
İcazə verir ki,
ağır halına
bircə qədəm atım,
azca qarışım.
Qorxu!
Ürəyinə yol tapsa qorxu,
insan da ölməyə başlar o gündən.
Qorxu - kəşfiyyatçı,
xəbər verəcək
Ölümə o, sənin hər illətindən.
O yol açacaqdır,
ölüm gələcək,
Gəlib hazırına
nazir olacaq,
Səni içəridən
alacaq onlar,

yanacaq sinəndə
sönməz bir ocaq.
Dərmana fikir ver,
iynəyə də bax,
qarışıb onlara
qorxu da keçər.
Qorxudan qorunmaq
qüdrətin olsa,
Ölüm baş götürüb,
dünyadan köçər.

1969

AĞRIYA BİR-İKİ SÖZ

Ağrı, yaxın gəlmə,
girmə araya.
Get,
yoxdur ölümdən çəkinəcəyim.
Həyatı qorxmadan necə alıbsa
Elə də verəcək mənim ürəyim.
Dəyişmə rəngləri,
qaraltma günü,
Olümün gözünün içinə baxım.
Kimdi vəkil edən səni, bilmirəm.
Çəkil, get, avara,
üzlü qonağım!..
Doğrusu, ölüm də yadımdan çıxıb –
Soxulub girmisən aramıza sən.
De, bu nə hay-küydür?
De, qoruyursan
Mənimi ölümdən,
onumu məndən?
Qoy görüm kişinin sifətini bir.
Qoy baxım,
anlayım kimdir düşmənim.
Görüm ölümü də olduğu kimi,
Düzlüyün vurğunu - könlümdür mənim.

1969

* * *

Ölüm xəstəxanada
Zəhləmi tökdü mənim.
Əvvəl çırpındı qəlbim,
Üşüdü də bədənim.
Uzanıram... "tıq!"... qapı...
Durub gəzirəm, - "taraq".
Lap qır-saqqıza dönüb,
İş-gücü buraxaraq.
Hey gəldi, getdi, baxdım
Ona gülümsəyərək,
Öyrəndim ilantutan
İlana alışantək.
Həftə keçdi, gəlmədi.
Qapı-bacaya baxdım.
Doğrusu, dostum üçün
Bir qədər də darıxdım.
Dedim, bircə gələydi,
Gəlib görəydi məni.
Köçünü birdəfəlik
Bu yerlərdən sürəydi,
Yuxuda gördüm onu:
Boylandı sola, sağa,
Girdi ən axırdakı
Ah-uf gələn otağa.
Durub getdim...
Zəhərli
Dili lap bal dadırdı,
Bir sadələvh, bir gözəl
Gəlini aldadırdı.

1969

VƏSİYYƏT

Yeri oldu-olmadı
həkim ki
girdi xəstənin qılığına,
Nəsə pıçıldadı
dostalarından
birinin qulağına -

Onda həkim,
Salam-aleykim!
Hardan gəldi çıxdı
ölüm - bu qoca kaftar.
Yaman kəmfürsətdir,
Görmür ki,
əlimdə nə qədər işim var?
Heç kim inanmır ki,
Öləcək..
Elə mən də..
Amma ölüm
oğlanlarımın
kədərlı təbəssümüylə
gülümsəyəndə,
Onların, hələ dünyanı
tamam yığa bilməmiş
gözləriylə baxanda
onlarla bir oyanıb da,
Bir oynayanda,
Hər işdə onlardan
geri qalmayanda,
Sadiq köpək kimi girəni,
çıxanı yoxlayıb
qapının yanından ayrılmayanda,
İnandım öləcəyimə...
Demədim heç kimə.
Tabutuma oğlanlarımı
yaxın qoymayın!
Təbəssümlərini qoyarlar ora,
Qoymayın onları
həyətdən bir adam çağıra,
Oyuncaqlarını,
oyunlarını gətirib
qoyarlar tabutuma,
Birdən-birə
qocalarlar.
Mənsə aparıram
sizə lazım olmayan
nəyim var.

Amma qoyub gedirəm
nöqsanlarımı.
Onlar narahat yaşadar
oğlanlarımı,
Tabutuma
Bir az kağız qoyun,
bir dənə də qələm.
Hayıf, bu yaşda heç nə,
heç nə deməmişəm.
Dostlar
bir şeir desinlər,
İşdi imkan olsa
bir dənə də mahnı
çaldırsınlar.
Şeyrlə mahnının möcüzəsilə
Ayılmağa
çox dəli bir ümidim var.
Ölüm çəkmiş olsa üzümə
sarı bir kədər,
Əvvəlki təbəssümümü
salın yada
düşünüb bır qədər.
Gecələr
yazmaq,
oxumaq eşqi gələndə
Paşanın,
Azerin,
Orxanın,
Asın təbəssümümü
divar lapması kimi
başı üstdən
Uç canımın,
üç
igid oğlanımın
Paşamın,
Azərimin,
Orxanımın.

İLK SİMFONİYA

1

Təpələrin başından,
Qayaların qaşından
Keçib gedən bir cığır
Göylərə sanki çıxır.
Uşaq gedir baş açıq,
Əlində bir yaş çubuq
Qara gözlü bu uşaq
Gedir mızıldayaraq,
Gedir mal qabağına,
Görənlər gültür ona...
Uşaq yıxıldı birdən,
Uşaq gördü gələn var,
Uşaq sıçradı yerdən:
"Yoxsa baxıb gülən var?!"
Göz yaşını gizlədib,
Toza batan qoluyla,
Şax dayanıb, düz gedib,
Yenə də öz yoluyla
Durdu, birdən ağladı,
Amma gözəl təbiət,
Uşağı təskin etdi,
Uşağı qucaqladı.
Uşağı alcaq heyrət,
Dərdini qoydu getdi...
Dağ başında günə bax,
Aşağıda yağışdır.
Dağın günəyi yaydır,
Dağın qüzeyi qışdır.
Göz zilləyib baxanda
Görünməyən saf sular!
Dərin dərə, əyri yol!

O ahular, ahular!
Quzeydə az deyildir
Topa-topa qar hələ.
Kollarm altında da
Orda, burda var hələ.
Uşaq, gözdə intizar,
Yeriməyə başlayır.
Dağ döşündə qalan qar
Əriməyə başlayır.
Yarpaqların ucundan
Damcılar axdı bu an,
Axdı, yerə tələsdi;
Damcı yarpağa düşdü;
Yarpaq oynadı əsdi,
Damcı torpağa düşdü.
Damcı qaçdı damcıdan,
Damcı onu haqladı,
Damcı onu bircə an
Sanki göydə saxladı.
Sonra ikisi də bir,
Axıb gəldi aşağı.
Uşaqsa donmuş, nədir,
Heyrət alıb uşağı.
Damcılar axdı, getdi,
Süzüldü daşdan-daşa.
Uşaq da baxdı, getdi
Bu xırda çayla qoşa.
Uşaq gedirdi çoxdan
Düşmüşdü əl-ayaqdan.
Naxır isə gəlirdi.
Elə bu dəm uzaqdan,
Bir nəğmə yüksəlirdi,
Haradansa o taydan
Nəğməyə səs verdilər,
Dağları dindirdilər.
Səs gəlmədi bu taydan,
Elə səs də gəldi ki,

İkinci səs də batdı.
O elə yüksəldi ki,
Sanki üfünə çatdı.
Başqa səs də ucaldı,
Nəğməni aldı, getdi.
Qayalar fikrə daldı,
Quş qanad saldı getdi.
Bu nəğmə qanadlanıb,
Dağdan dağa atlanıb,
gah getdi, gah qayıtdı,
Gah bulandı, pis oldu,
Damcı-damcı yığılan,
Uşağa yoldaş olan,
Bu çay kimi, nəhayət,
Durulub təmiz oldu,
Nəğmə axdı, çay axdı,
Nəğmədə vusal, həsrət,
Çayda ulduz, Ay axdı.
Uşaq, gözündə heyrət,
Əksini çayda gördü,
Arzusunu nəğmədə;
Çox istədi ucadan
Bu arzunu nəql edə.
Səs verdi o taydakı
Ən uzaq, gözəl səsə,
Oxuduqca oxudu,
Düşdü min bir həvəsə.
Amma səsi çatmadı,
Uzaq dağlar başına.
Bayaqkı səs batmadı,
Aldı kəndi başına.
Uşaq necə dözərdi,
Uşaq yaman xar oldu.
Onun bu sirli dərdi
Nəğmədə xallar oldu.
Evə dönəndə uşaq,
Həyətdəydi boz inək,

Bir səs gəlidi: "Ay axmaq,
De, haradaydın görək?"
Bu onun xalasıydı,
Uşaq, yetim uşaqdı.
Sözdən ağlayasıydı,
Xala uşağa baxdı:
-Soyuq dəyər, ay balam,
Gəl, çörək ye, ay ilham.

* * *

Bir gün xalayla uşaq
Bakıya gəlidi qonaq.
Qərİbsəyib arabir
Uşaq oxudu pəsdən.
Qonşular gəlidi bir-bir,
Ayrılmadı bu səsdən.
Bir gün, bir axşamcağı,
Gəlidi başqa qonaq da.
Xala süzüb qonağı,
Saldı kimisə yada.
Xala çoxunu andı,
Xala birdən tanıdı:
Dəcəl uşaqdı o da,
Bu ki Eyvazdır, Eyvaz,
Hələ xalaya bir az
Çatır qohumluğu da.
Tanış olub güldülər,
Üzrlər, vədlər, nələr...
Bu vaxt həyətdə uşaq
Oxuyurdu astadan.
Kişi susub bu zaman,
Birdən dedi: - Ora bax!
-O ki bizim gədədir!
-Bura çağır oğlunu...
...Bala, bayaqkı nədir?
Oxu görək bir onu...

Olmasa da uşağın
Yaxşı səsi, zil səsi,
Amma çox maraqlıdır
Oxuduğu nəgməsi.
Uşaqsa anlamadı
Kişi ona nə dedi,
Kişinin fikri nəydi,
-Bayaq həyətdə, bəs, sən,
Oxumurdunmu pəsdən?
Sən bəstəkarsan, oqlan!
Bunu lağlağı bildi,
İlham incidi ondan:
-Bəstəkar sən özünsən!
-Nə olar, mən ölüm, mən.
Güldü pərt olan xala:
-Nə dediki, ay bala?!
Yamanca kəc uşaqsan,
Kişi güldü mehriban:
-Musiqi şünasam mən,
Nə üçün inciyirsən?
Bayaq oxuduğunu
Haradan öyrənmişən?
-Hamı oxuyur onu,
Sonra oxuyuram mən.
-Bayaq oxuduğuntək,
Oxu, ay oqlum, görək.
Uşaq indi başqa cür
Xallar vurdu, oxudu.
-Bacı, oğlun oğuldur,
Musiqi təbi vardır.
Sənətkar olacaq bu,
Oğlunuz bəxtiyardır.
Bacı, inanın mənə,
Musiqi məktəbinə
Göndəriniz uşağı.
Musiqi məktəbi ki,
Rayonumuzda vardır.

Könlüm dilə gəldi ki,
Bu uşaq bəstəkardır.
Gələrkən də Bakıya
Köməyi məndən, - deyə,
Kişi bunu arvada
Məsləhət gördü getdi.
Ünvanmı arada
Xalaya verdi getdi.

2

Musiqi məktəbini İlham əla bitirdi,
Xala satdı kənddəki həyatını, evini.
Özü Bakıya köçdü, İlhamı da gətirdi,
Bacısının gətirdi bu əziz-xələfini.
Xala: - Yola gəl - dedi, - gedək, - dedi, - ay bala,
Professor kişinin qohumunun yanına.
Qışqıracaqdı İlham qəzəbindən az qala:
-Getmərim, and içirəm xalamın da canına.
Heç kimə yalvarmam, imtahan da verərim.
Konservatoriyaya öz gücümə girərəm.

Konservatoriyada bəyəndilər İlhamın
Hələ kənddə yazdığı "Bir damcı" əsərini.
İlham birdən diksinib həmin o dost adamın
Tanıyanda mehriban, mənalı gözlərini,
Maraqla bir də baxdı, bir də, iki də baxdı;
Kişi qocalmışdı çox, yox tanımayacaqdı.
-Yaxşı əsərdir, - deyə, qoca qərq oldu fikrə,
Başını əydi yana, gözünü dikdi yerə.
İlham uşaq olduğu nə vaxtdır, nə zamandır;
İndi boylu-buxunlu, qarayanız cavandır.
Qaşında bir çapıq var - dəcəllik yadigarı,
Vüqarlıdır, itidir azca sərt baxışları.
Qoca açdı, danışdı fikrini, xəyalını,
Barmağıyla tərpedib gümüşü saqqalını,

-Mən, - dedi, - nə vaxtdısa, yadımda da qalmayıb,
Bilmirəm heç belə şey olub, ya da olmayıb,
Bir uşaq görmüş idim, bir az dəcəl, birtəhər,
Gözlərinə oxşayır gözləriniz bir qədər.
Az deyil xalq içində yaxşı oxuyan, çalan,
Eh, kim bilir ki, indi haradadır o oğlan.

Gülə-gülə o axşam
Evə qayıtdı İlham.
Qocadan danışanda, uğundu getdi xala:
-Bildim gizlədəcəksən, yaman tərssən, ay bala!

3

Yay günüdür, çox istidir,
Sahil boyu adama bax!
Neçə-neçə
Maşın gəlir, maşın gedir,
Haray salıb keçə-keçə,
Özünü gur dalğalarını
Qucağına atan da var.
Üzünə bir qəzet salıb,
Qum üstündə yatan da var.
Dalğa qalxır uzaqlarda;
Gah qabarıb, köpüklənir,
Gah da yatıb birdən enir.
Su gəldikcə üzü bəri,
Dənizdəki yaş qayalar
Elə bil ki, üzüb gedir,
Gedib, gedib birdən vurur
Dalğalara baş qayalar.
Dalğa gedib bir də dönür,
İndi daha gur görünür.
Gəlir dalğa, gəlir qaya,
Cör necə baş-başa dəyir.
Öz dilində nəsə deyir,

Coşur dalğa,
Aşır dalğa,
Uçur dalğa, birdən göyə,
Səpələnir parça-parça,
gilə-gilə.
Yenə gedir, yenə gəlir
gülə-gülə...
Fikirliydi o, bu gün də,
Uzanmışdı qum üstündə.
Çatılmışdı qara qaşı,
Qucaqlayıb bir sal daşı;
Seyr edirdi ağ papaqlı,
Göy sinəli, ağ ayaqlı,
Qalxıb-enən dalğaları...
Eh, bu nədir, yenə bu nə?
Birdən onun üzərinə,
Elə bil ki, yağış yağır.
Osa qalxır ağır-ağır...
Sola baxır, sağa baxır.
Yoxdu yaxın, tanış bir kəs,
Səpən kimdi bu suyu bəs?
Eh, bu nədir, eh, bu nədir?
Sular bir də səpələnir?
Bir qız baxıb birdən gülür:
Yanağından od tökülür.
Bu, qonşudur, bu, qonşudur,
Nə yaxşı ki, elə odur.
O keçən il kiçik idi,
Gör necə də tez böyüdü.
-Bu tezliklə hara, Nigar?
-Eh, nə qədər çimmək olar?
"İlham, niyə indiyəcən,
Görməmişən Nigarı sən!"
Birdən baxdı, o qız hanı?
O şeytan qız,
Mehriban qız,
İlham qaldı yalqız, hanı?

O qız getdi, nə tez getdi,
Ən sevimli bir an kimi.
Dalğalandı ağ ətəyi,
Uzaqlarda gözdən itdi,
Bir parça ağ duman kimi.

* * *

Bir gün yenə
Həmin yerə,
Birdən-birə,
İkisi də bir zamanda,
Birdən gəlib dayananda,
O bu yanda, bu o yanda
Birdən-birə dəyişdi
Halları,
əhvalları...
Susub, susub bir qədər,
Gözlərində intizar,
Onlar salam verdilər,
Onlar salam aldılar.
İlhamın salamını
Özü eşitdi ancaq.
Özünü danladı ki,
"Bir buna bax, buna bax,
Bir soz de barı, bir söz!"
Dedi: - Hava sərindir,
"Bunlar ki, köhnə sözdür,
O günkü sözlərindir".
Gedirdilər? Hara bəs?
Harayadır yolları?
Bir-birindən aralı,
Gedirdilər, mehriban...
Xeyli zaman keçirdi,
Gəlib aralarından
Qoca, cavan keçirdi.

Qız görmür oğlanları,
Qızları görmür oğlan,
Keçsələr də yanından.
Nə göy vardır, nə yer var,
Nə də cərgə ağaclar.
Bütün dünyada yalnız,
Bir İlhamdır, bir o qız.
Hərdən pıçıldaşırlar,
Söz tapıb danışirlar.
Bir-birindən utanıb,
Qızarırlar, çasırlar,
Çasırlar, qımışırlar.
Nədən danışdığını
Nə o bilir, nədə bu.
Bu nədir, birdən-birə
Göydən səpələndi su?
Bu ki yağışdır, yağış,
Bu ki çoxdan yağırımış...
Hamı qaçır, tələsir,
Tələsir, ora-bura:
Eh, nə yağış onlara!
Onlar evə gələndə
Su içində gəldilər.
Danlandılar bir qədər.
Bir-birindən uzaqda,
Hərəsi bir otaqda
Qımışdılar, güldülər.
Xəyallar dünyasında!
Nə mənalar gördülər,
Bu günün mənasında.

* * *

O günlər, atlı günlər,
Sevinc qanadlı günlər,
Başdan-başa məhəbbət,
Vüsal, intizar, həsrət,

Dadlı-büsətli günlər,
Hardadırlar?..
Üçüncü kursa da keçdi İlham
Ah, bir axşam, o axşam,
Toy oldu, büsat oldu,
Evində İlhamgilin.
Mübarək qədəmilə
Gəldi, nə gəldi gəlin!
Ömür bayrama döndü,
Sevinc ilhama döndü.
O, bir az yorulanda
önündə pianonun
Xəlvət gəlir arxadan,
Nigar gülür, mehriban,
Oturarlar üz-üzə,
Dayanırlar bir saat,
İki saat göz-gözə,
Nigar tutur İlhamın
Biləyindən, əlindən.
Deyir: - Bu mənimkidir,
Öz əlini tanı sən.
Növboylə gah bu yumdu,
Cah da o, gözlərini.
Həyatı seyr etdilər,
Bir-birinin yerinə.
Dindi ikisi birdən:
- Ya sən baxdın, ya da mən,
Mənası nə, fərqi nə...
İlham alınma sarı
Qaldıranda əlini,
Ağ, yumşaq əllərilə
Evin təzə gəlini
Ovxaladı, oxşadı
İlhamının alnını.
İlham da tez anladı
Onun hər xəyalını.
Nələr deyəcəyini

Oxuyaraq gözündən,
Öpdü dodağındakı
deyilməmiş sözündən.
Gözəl Nigar necə şən,
Gözəl Nigar sevincdən
Kövrələrək ağladı,
Yar yarı qucaqladı.
İki ürək döyündü
Onların sinəsində,
İki ürəyi oldu
Bu vaxt ikisinin də.
"İlham, İlham, ay İlham,
Belə qurbanın ollam.
Durum yemək verimmi,
Durum çay gətirimmi?"
Nigar çıxıb birtəhər
İlhamın əllərindən,
Birdən durur yerindən
İlhamın zarafatca
Saçından çəkir Nigar,
Qaçır qonşu otağa.
Durur İlham ayağa,
Nigarı axtarmağa.
Nigar sıçrayır qəfil,
Şkafın arxasından.
Bu mənəm, Nigar deyil,
Dəymə, dəymə, ay İlham.
Bir şey etdim elə bil.
Qurban olub, di burax,
Bıy, buna bax, buna bax.
Küsürlər, barışırlar.
Barışıb qımışırlar.
Birdən gülürlər yenə,
Vurulurlar yüz kərə
Cavanlar bir-birinə.

4

Xala yenə büzüşüb yatır qonşu otaqda,
Nigarı da divanda yuxu aparmış yenə.
Nigar qəmli, pərişan, sol əli də yanaqda.
Dağılmış qara saçlar qollarına, köksünə.
Yazdı, dikəldi İlham, bir də çaldı, dinlədi,
Ürəyinə yatmadı, ürək yenə inlədi.
Əzdi, atdı varağı, seyr elədi Nigarı.
"Azad kimi yaz, - dedi, - yazmışam, amma pisdirl!
Nigar necə sadədil, Nigar necə təmizdir!"
Xala səhər divanda yatan gördü onları.

5

Professor çağırmışdı İlhamı bu gün
Nə haqdasa danışmaq üçün.
Yeridikə düşünürdü: "Nə idi yazdım,
Ürəyimi dinləməyib yolumu azdım.
Xeyr! Nəğmə pis də deyil, amma elə bil
Baş vurmadı ürəyimin dərinliyinə,
Gəldi-gedər hisslərdən söz açdı mənə".
O, qapını döydü yavaş, gəlmədi bir səs,
O, qapını bir də döyüb girdi içəri.
Professor, axı, dönüb baxmayırsan da bəs,
Hey çevirir önündəki boz vərəqləri!
İlham bir də salam verdi, qoca dikəldi.
-Siz kimsiniz? - deyib durdu, yaxına gəldi.
-Siz özünüz demisiniz...
- Mənmi, nə zaman?
Qoca seyrək ağ saçını yatırdı dala.
Saqqalına əl uzadıb getdi xəyala:
-Fikrinizi açıq deyin, ay cavan oğlan! -
Bu qocanın laübalı aləmi vardı,
Dediyini, gördüyünü tez unudardı.

Eynəyini taxdı. - Aha, bizim tələbə?
Salam, canım, əşi, bunu bayaqdan de də.
Buyur, otur. Yaddaşım da yaddaş deyil ki...
Otur, otur, İlham bala, yaxşıca bil ki,
Səhv etmişən, nə yazmışsan, a zalım oğlu.
Məgər sənin yolundurmu Azadın yolu?
Eşitmişəm dotsluğun da onunla vardır.
Bil ki, canım, Azad dayaz bir bəstəkardır.
Dünən Nigar çalan zaman təzə nəğməni,
Elə bü ki, dönə-dönə söydülər məni.
O "Bir damcı" yazmışdın ha, əsl yol odur,
O, məhəbbət alovudur, xalqın ruhudur.
Damcı-damcı bu dəryanı yığasan gərək,
Ondan sonra könül dolub, coşar dəryatək.
İlham bala, bu qüvvətlə səsin ucalsın,
Bütün dünya dinləyici salonun olsun.
Budur arzu, budur dilək, budur ideal.
İlhamını bu yurddan al, bu diyardan al.
Sözün varmı, əgər yoxsa, gedə bilərsən.
Uşaqsanmı, daha sənə nə söyləyim mən?!

6

...Bu gələn kimdi gəldi,
Bu axşam İlhamgilə?
O, niyə belə güldü?
O, niyə baxdı belə?
İlhamınmı dostudur,
Məşhur olan, tək olan
Həmin bəstəkarmıdır?
Bu gələn nə gözəldir:
O, ucadır, o, qıvraq.
Bu nə qoldur, nə əldir,
Uzun barmağına bax!
Baxışları xumardır,
Hey süzülür, hey axır.

Onun nə fikri vardır?
Nigara nə çox baxır?
Gəzir onun baxışı
Nigarın buxağında,
Belində, ayağında.
Nigar bir az oturub
Keçdi qonşu otağa.
O dözmədi Azadla
Üz-üzə oturmağa.
Amma bildi ki, əri
Sancacaqdı Azadı.
O, harada, nə zaman
Qəlbində söz saxladı?!
-Eh, a dostum, ay İlham,
Qalmasın gözündə kam!
Bu gözəllər, gözəllər,
Könlümü candan elər.
Demə, nə dərdim mənim.
Dərdim, bu gözəllərin
Sayı qədərdir mənim.
Bunlar - yaxşı bil ki, sən,
Olduğutək görünən,
Həqiqətdir, həyatdır.
Demə, cəfəngiyatdır.
Varmı sözümdə yalan?
-İstəsə, hər hissini
Boğub parçalar insan.
-Ehtiras ümman olur,
Qurbanı insan olur.
-Ehtiras insanındır,
Yoxsa insan onundur?
-Bir az toxta, bir az dur,
Beyninə qan vurmasın!
Ehtirasın - okean,
Aşıb-daşdığı zaman
Qoy səni batırmasın.
-Yaxşı hazırcavabsan,

Asan gəlməsin, asan
Ömür sənə, gün sənə.
-Böyük filosofa bax,
Səmimi ol, ay axmaq,
Nə deyir könül sənə?
-Son zaman sən,
Bilirsən,
Pis yazırsan,
Azad can!
-Eşit ki, çox yazmışam.
Yazdıqlarım var mənim,
Nə eləsəm, ay İlham,
İxtiyarım var mənim.
Sağ ol, a dost, çox sağ ol,
On beş il oxu, öyrən,
Axırda da axmaq ol.
Anlamıram səni mən.
Azad gülümsəyərək,
Uzun, şövə saçını
Apardı bir əliylə
Boynunun ardınadək.
Dodağının ucunda
Gülümsədi, qımışdı.
O, İlhama baxmadan
Uzun-uzun danışdı,
İlham dedi: - Eşit, sən,
Dön bu yollardan, evlən,
Yığış evə, yaz, yarat!
Bu kefdə, bu damaqda,
Səni qoyarmı həyat!
Son zamanlar,
Nəyin var!
Görən deyir pis yazır
Sənin dostun bəstəkar!
Yazdığı da zəifdir
Köhnə əsərlərindən.
Azad birdən sıçrayır,

Oturduğu yerindən:
-Dünənki uşağa bax!
Bir dur şəhərə çıxaq,
İki adam dindirək,
Kimi tanıyır görək.
Başın işləyirmi heç
Barı, qanacağın var?
Ustadına baxma kəc,
Gözlərinə qan damar.
-Deməsəm həqiqəti,
Yeyər məni vicdanım,
Yaxşı başa düş, canım,
Əvvəl vardın, Azadcan,
Bəstəkardın, Azadcan.
Azad, mənə inan sən,
Altını çəkəcəksən.
Bir zaman verdiyini,
Alır bir zaman həyat.
Bir evlən, bir yaz, yarat:
Adın mənim adımdır, -
Evlən...
-Evlən!
Gözəllər hamısı arvadımdır...
-Yox, Azad.
-Bəli, İlham.
Mən buna qol qoymaram.
Evlənəyəm, o yandan
Çıxar daha sevimli,
Başqa sevgili canan.
Bir də boşadın, aldın;
Niyə pis olsun adın?
-Sənə nə deyim... Ancaq
Axrın pis olacaq.
Bu vaxt çöldə bir uşaq
Azadın mahnısını
Fıstırıqla çalırdı.
Azad güldü: - Ora bax,

Nəğmə gah alçalırdı,
Nəğmə gah ucalırdı...
Nəğmə deyirdi: "Durun,
Hey gülüşün, gülüşün,
Durun, atılın, düşün!
Nə sevgi, nə məhəbbət!
Nə desələr yalandır.
Bir öpüşdür səadət,
İnsana bu qalandır".
-İlham, sözün varmı, de,
Azad bəstəkarmı, de!
-Xeyr, heç də bu hələ,
Qalibiyət deyildir.
Musiqi oynaq olur,
Yadda saxlamaq olur,
Amma...
-Nə amma, balam,
Nə yazmısan, ay İlham!
-Mən heç nə... Amma sənin,
De, hansı bir nəğmənin
Elə mənası var ki,
İnsan həyrətdə qalsın.
Azad, hər nəğmənin məni
Qoy haldan-hala salsın.
-Gəl, öyrətmə sən məni,
Bəs onda Ştraus? -
Məğlub olurmusunuz?
-Ah, o valslar, o valslar,
Rəngbərəng bir həyatdır,
Günəşi var, ayı var,
Bir böyük kainatdır.
Dostuq, istədiyimdən
Dediyimi dedim mən.
Sabah bir iclasda da
Açıq deyə bilərəm.
-Vallah, gedərsən bada,
Mən də baxıb gülərəm.

-Azad, sənin sənətin
Səsləyir eyş-işrətə,
Yaddır saf məhəbbətə,
Çətin duyursan, çətin.
Çıxarıb doğru yoldan
Şirin təriflər səni,
Edib birtəhər səni.
Aldan, nə deyim, aldan,
De, bu otaqda, a dost,
Neçə cür səs eşitdin?
-Nə üçün sual etdin?
A könlü dar sərsəri,
Səsmi? Bütün səsləri!..
Həm saatın, həm sənin,
O evdəki Nigarın,
Nigarın xışxışıla,
Açdığı vərəqlərin...
Əl çəkərsənmi bizdən?
-Qaldı ki, öz səsin bəs,
Qaldı ki, könlümüzdən,
Gələn səda, gələn səs.
Sən dediyin səsləri
Hamı eşidə bilər.
Sənətkar üçün isə,
Sükutdan da səs gələr.
Hanı təzə boylanan
Çiçəklərin sədasi?
Ürəyə ilk iz salan
Diləklərin sədasi.
Sənsə nə düşdü yada
Tezəcə bəstələyirsən,
Müvəqqəti olsa da,
Bizi üstələyirsən.
İlhamı düşməni görüb,
Azad çıxdı otaqdan.

Xəyal, fikir götürüb
Evdə onu bayaqdan.
"Azmdır istedadım,
Hər vaxt baş olmuş adım.
Bəs indi? De, bu uşaq,
Birincimi olacaq?
Gözəl Nigar, o Nigar
Nə yaxından baxırdı,
Nə mehriban baxırdı.
O tanıyır, o duyur
Məni bəstəkar kimi.
Bir Nigar olarmı heç
Bu gözəl Nigar kimi?
Onu qucaqlar Azad,
İlhamı dağlar Azad,
Onda bilər ki, İlham,
Sevimli bəstəkaram".

Azad göy paltosunu
Geyib çıxdı şəhərə.
Tuş etdi şöhrət onu
Sevdaı gözəllərə.
Boy uca, qamət gözəl,
Vüqarlıdır görkəmi,
Hələ saçları da var
Onun Rac Kapur kimi.
O, vüqarla yeridi,
Yenə də baxdı göyə,
"Gözəl Azərbaycanın
Dahisi mənəm", - deyə.
Azad görüb yaxında
Tanış qıza göz etdi.

Gəzib sahil bağında
Onunla evə getdi.
Heyrət elədi yaman
Xumar adlı bu qıza,
-Nigar, - dediyi zaman...

7

Gedən İlhamdır, getdi.
Gələn Azaddır, gəldi.
O, niyə belə etdi?
O, niyə belə güldü?
Danışdı qəmli-qəmli
Bədbəxt doğulduğundan,
Gözəllərin əlindən
Yanıqlı olduğundan:
-İlham isə, doğrudan,
Doğrudan, bəxtiyardır;
Onun belə mehriban,
Gözəl Nigarı vardır.
Qəlbimi odlandırır,
Musiqini duyan qız.
Məncə, indi ən gözəl
Skripkaçısınız.
Paqanini kimi siz
Könlü inlədirsiniz.
Mənim yazdığım sizə
Xoş gəlirmi heç?
-Üzə
Desəm də qoy deyim mən
Sizin musiqinizdən,
Başqa ilham alıram.
Hər konsertdə çalırım.
-O İlham niyə sevmir?
Ona da bildirin bir.
Qız olsanız da, bir qız,

Yaxşı sənətkarsınız.
Axtarıram, gəzirəm
Sənintək Nigarı mən.
Varlığımdan bezirəm
Görməyəndə yarı mən.
Nigar dedi ki: - Eh, siz,
Niyə qəm yeyirsiniz?
Bir gözəl yoldaşım var.
İstəsəniz, o qıza
Deyib anlatmaq olar.
-O, sizə oxşayırmı?
Aladırmı gözləri?
Şirindir mi sözləri?
Ağlı, kamalı varmı?
Musiqini duyurmu?
Çalır mı, oxuyur mu?
Ucadır mı qaməti?
Çoxdur mu sədaqəti?
Sevərəmmi onu mən?
Susursunuz... Axı, siz...
-Bu iş ürək işidir,
Bəlkə də sevmədiniz.
Amma o sevər sizi,
Gözləyər gecə yarı,
Gözləyər səhər sizi...
-Yox, elədirsə əgər,
Sevərəmmi onu mən?
Mən istərəm bir qızın
Alışım həsrətindən.
Deyin nəyə gərəkdir.
Asan, ucuz bir vüsal?
Sorğusuz sevəcəkdir,
Azad, onu buyur, al.
Qəm olsun, bu yolda qəm.
Həsrətə dönsün aləm.
Sonradan bilsin o qız,
Nəkarəyəm, kiməm mən.

Məhəbbət yollarında
Ölərəm, dönmərəm mən.
Sevdiyim sevməyibdir
Heç zaman, heç vaxt məni.
Anam doğmayaydı kaş,
Doğunca bədbəxt məni.
Mən gedirəm, sağ olun.
Bu evə dayaq olun...

8

Sönmüş arzuların, ehtirasların
Külləri altında qalan bir közü
Közərtədi Azadın alovlu gözü.
Yadına gör nələr düşdü Nigarın:
Kəfdə, qonaqlıqda qanşıq salıb,
Qaralan axşamı, doğan səhəri.
Adi nəfəsi də ədayla alıb,
Ömrü başa vuran ailələri.
Bir də ki, ilk sözü, ilk idealı:
Hamıdan şöhrətli, hamıdan
qəşəng
Hər zaman,
Hər yerdə,
Hər hünərdə tək
Gözəl bir oğlanı sevmək xəyalı.
Üzüb rəqslərin ümmanlarında,
Nə qədər üzsə də heç doymadığı,
Konservatoriya oğlanlarında
Ürək qoymadığı, can qoymadığı.
Amma o yanda da dostların, elin,
Onlarla bir yerdə keçən hər ilin
Gözəl romanların -
Qəhrəmanların
Mənalı təsiri...
Olub əsiri

Füzuli, Lermontov şeirlərinin...
Əli çənəsində düşündü dərin.
Birisi qüdrətli, o biri təmiz –
İki hiss
Yaşadı qəlbində mübahisəsiz:
Bir gün coşdu amma, tufan
qopardı,
Aldı qucağına Nigarı onlar,
Hərəsi bir yana çəkib apardı.
Çaşdı bu tufanda fırlanan
Nigar.
Basıb sinəsinə skripkanı,
Əydi bir qədər də başını yana,
Çaldı Azad yazan bir şən havanı,
İlham qulaq verdi kədərlə ona.

9

Nigarın gözlərində Azad ucaldı, getdi.
Nigarın ürəyinə Azad xal saldı, getdi.
Gecəyan...
Ay gəlib pəncərənin yanına...
Nigar yata bilməyir,
Od tökülüb canına...
"Azad özü qəşəngdir,
Xasiyyəti ipəkdir.
O, indi evdə təkdir,
Eh, bu gözdə, bu qaşda
İlham olaydı, İlham.
İlhama qurban ollam,
Nə deyirəm, ay aman.
Çıx, ey fikir, bəd fikir,
Qara fikir başımdan.
Əgər ərimdən əvvl,
Ərimdən uca, gözəl

Azad görsəydi məni,
Sevdiyini bildirib,
Sevindirsəydi məni,
Bu, başqa söz, başqa iş!
Demək, xoşum gələrmiş?
Nə dedim, nə düşündüm,
Nə pis etdim, ay ana!
Sadiq idim, bəs, ona?
Bəs, könlümün ən əziz
Yarıydı İlham mənim,
Dünyada dünyam mənim.
Yoxsa, aldanıram mən
Rəngarənglik eşqinə?
Öl, deyərdim, deyimmi?
Ölüm də azdır mənə!
Bu necə bir duyğudur?
Bu necə ehtirasdır?
Məni kəssələr de az,
Doğrasalar da azdır.
Azad, uzaq ol, uzaq!
Niyə gözəl yaratmış,
Səni gözəl təbiət?
Bu, yaxşılıq deyildir,
Cinayətdir, cinayət!
Qoymayın yaxın gələ,
Bizə gələ Azadı.
Qoyma, İlham, o gülə,
Qoyma, gülə Azadı.
Azadım sənsən mənim,
Necə?
Azadım? Aman!
Alovlandı bədənim,
Ağrı qopdu başımdan.
Haradasan, ay İlham,
Sənin qurbanın ollam".
Nigar çarpayısında
Ayrı yatıb ərindən,

Ayrıla bilməyirdi,
Dərdindən, kədərindən.
O durdu yavaş-yavaş...
Qucaqladı İlhamı.
-Ay İlham, yatmısanmı?
-Sənə nə olmuş, Nigar?
Nigar, Nigar, de nə var?
-Bilirsənmi, ay İlham,
Üşüyürəm, qorxuram.
-Gəl, ay Nigar, gəl bəri,
Bu axmaq fikirləri
Bir yol başından çıxart.
Evdə deyilsən ki, tək..
-Məncə, sənsən ən qəşəng.
O, qəlbində ağladı,
İlhamı qucaqladı.
İlham onun gur, qara
Saçlarına oldu qərq.
- Xəstələnibsən, nədi?
Nigarın çılpaq
Dümağ
Titrəyən tərli çiyini
Ay nurunda titrədi.
Nigar çox istədi ki,
İstədi ki, anmasın,
Düşünməsin Azadı;
Necə oda yanmasın,
Olmadı ki, olmadı.

10

Üz-üzə oturan rəfiqələrdir,
Biri gözəl Nigar, biri Qəmərdir.
Nigarın saçı gur, yanağı aldır,
Qəmər bir pərişan, solğun xəyaldır.

Nigar Azad deyib, Azaddan çalır,
Qəmər qəmli-qəmli xəyala dalır.
Söyləyir: - Rayona gedəndən bəri,
Olubdur bir nəğmə dilim əzbəri:
O, kimə xoş cəlməz, söylə bir kimə?
Sən eşitməmişən?
Mənə tanışdır.
-Məncə, belə nəğmə az yaranmışdır.
Onu dinləyəndə adam düşünür,
Həyat başdan-başa mənaya dönür.
Amma Azadınkı birtəhəddir ey...
Bir az gurultulu nəğmələrdir ey...
-Çaldığım pisdirmi? Bilirsən,
Qəmər,
İstəsən rəfiqən tanış eləyər
Bunu yazan ilə...
- Gərək deyildir.
Mənim gözümdəsə İlham gözəldir.
Bir dəfə görmüşəm, təvazökardır,
Gözündə bir dərin düşüncə vardır.
-Ay qız, buna bax ey, buna bax ey bir,
Ay qız, o ki mənim, mənim ərimdir.
-Bir teleqrama da dəymədik, ay qız?
Ay toyu yoldaşsız edən vəfasız?
Deməkki, bəs belə...
İlham bu zaman
Fikirli-fikirli girir qapıdan.
Qəmər tez-tələsik ayağa qalxır,
-Hələlik, - söyləyib otaqdan çıxır.
-Ay bacı, nə oldu? Ay bacı,
hara?..
-İlham, o vurulub sən bəstəkara,
Deyir yaxşı yazır...
-Doğrudan? Bəs sən?
-Mən də çox sevirəm, düşmə həvəsdən.
-Bilirsən, bu axşam müşavirədir,
Mən də lap hazırım...

-Məqsədin nədir?
-Məqsədim odur ki, harayla, hayla,
O ucuz, o dayaz patetikayla...
-Yaxşı ey... Bəsdir ey... Bilirəm ki, sən,
Hay-haray deyəndə Azad deyirsən.
Bəs müşavirənin mövzusu nədir?
-Xalqın nəğməsindən istifadədir.
-Bilirsən, Azadın dalında dağ var,
Sən cavan, Azadsa məşhur bəstəkar...
Kəsər bircə sözlə səsinə sən,
Bilinməz sorağı bircə nəğmənin.
-Qoy olsun! Susmaram nə qədər sağam...
-Yox, səni, mən səni qoymayacağam.

11

-Söz indi İlhamə verilir, - deyə
Salona boylandı sədri iclasın.
İlham susdu niyə, dinmədi niyə?
Bəlkə də gəlməyib, xəstə olmasın!
İşıqda parlayır sədrin daz başı,
Yenə də diqqətlə baxır salona,
Böyüyür gözləri, çatılır qaş;,
Azaddır "gəlməyib" söyləyən ona.
Azaddır! Rəyasət kürsüsündədir.
Çatmadır qaşları,
Gurdur saçları.
Gah sədri gözaltı süzür arabir,
Gah da üz çevirir salona sarı.
İlham axırıncı sıralardadır
Gözəl Nigarıyla çiyin-çiyinə.
Nigar: - Qalxma, - deyir, - ağlın
hardadır?!
Sən Allah, sən canın, qulaq as mənə!
İlhamsa dartınıb qalxır ayağa,
Çıxır pencəyinin ətəyi əldən.

Boylanır qabağa, gedir qabağa:
-Ay yoldaş, ay sədr, buradayam mən!
Bu yaxın kürsüyə çatana qədər
Titrəyir dizləri, yorulur İlham:
"Çox yollar keçmişəm bu ana qədər,
Amma indikitək yorulmamışam".
Özünü çatdırıb kürsüyə İlham,
Su içdi əvvəlcə, gülənlər oldu.
-Yoldaşlar, bu saat başlayacağam...
O, xeyli sussa da, danışdı birdən.
Azadın haqqında deyəndə İlham
Azad baş əsdirdi, söz atdı yerdən:
-Ay canım, bilirsən heç nədir muğam?
İlham çaşdı yenə, qızardı yenə,
Yenə sükut etdi başı aşağı.
Baxarkən Azadın göy gözlərinə
İtirdi özünü uşaq sayacağı.
İlham su içəndə söz atdı Azad:
-Az iç, maestro, böyük istedad!
Su çoxdur onsuz da sözündə sənin,
Su yoxdur, hayıf ki, üzündə sənin.
İlham o gözlərdə istehza görəcək,
Qəlbinə dalbadal köz yapışdı, köz,
Dedi: - Mədəni ol, səbr elə görək,
Soruş sədrdən ki, kiminkidir söz.
... Yoldaşlar, dediyim muğamat ki var,
Göy kimi, yer kimi dərin, dərin.
Amma muğamatdan bəzən bəstəkar
Köçürür sadəcə çox nəğmələrin.
Muğam elə dərin bir dəryadır ki,
Muğamdan min dəfə söz salmaq olar.
O elə qəribə bir mənədir ki,
Onunla dünyaya səs salmaq olar.
Kimi bu dəryanın üzündən keçir,
Kimi də baş vurur incilər seçir.
Çırpınır illərlə inci seçənlər.
Amma bu dəryanı üzdən keçənlər

Köpüklə doldurub ağzını üzdən,
Deyir ki, ən gözəl sənətkaram mən.
Üzünü Azada çevirdi İlham:
- Bəli, bilməyirik nədir o muğam.
Siz onun kəfini xörək yerinə,
Dinləyicilərə yedirirsiniz.
Taxta sinənizdə ürək yerinə,
Lira nişanını gəzdirirsiniz.
Niyə deməyək ki, üzünə açıq,
Sənin yazdıqların dərinmi, dərin?
Sənətkar qəlbilə danışmalıyıq;
Meydanı çox dardır o nəğmələrin.
Aparmır uzağa onlar insanı,
Dar gündə, bəd gündə tutmur əlindən,
Hanı Üzeyirin dediyi, hanı?
Nələr eşitmişik onun dilindən?!
Nəhayət, sözünü qurtardı İlham,
Yerini axtarıb tapdı birtəhər.
Nigar acıq etdi: - Razi olmuram,
Ala gözlərində dondu bir kədər.
Kürsünün dalında göründü Azad,
Hər cümlə başında "yoldaşlar!"
- dedi, -
Onda nə savad var, nə də istedad,
Qoymuş adını da bəstəkar, - dedi.
Qoca professor söz aldı yerdən,
Dərin sükut çökdü salona birdən.
Qoca eynəyini taxtı gözünə:
-İlhamın sözündə həqiqət vardır.
Azad, qoy deyim ki, sənin üzünə,
İlham az yazsa da, bir sənətkardır.
-Sən qoca kişisən, get evində yat. -
Professor soruşdu: - Nə dedin, Azad? -
Qocanın sifəti ağardı birdən:
-Sənin atan yerdə bir kişiyəm mən.
Titrədi qocanın əli, ayağı,
Ömründə belə söz eşitməmişdi.

Çırpındı ürəyi, əsdi dodağı,
Əlləri titrəyib yanına düşdü:
- Çox sağ ol!.. - Toxtayıb danışdı yenə,
Bir qızartı çökdü solğun üzünə...
Azadın nə qədər dostları varmış,
Yamanca vurdular İlhamı yerə
Nigarsa qərq oldu düşüncələrə:
"Azad nə hörmətli bir bəstəkarmış!
Paxıllıq etmirmi İlham Azada?
O böyük şöhrətə, o böyük ada?!
O professor da qocalmış daha.
Sabaha baxasan gərək, sabaha.
Bəs, Qəmər? Deyirdi o axşam Qəmər
Gözəldir İlhamın yazdığı əsər.
Eh, Qəmər adicə müəllimədir,
Onun musiqidən qandığı nədir?
Azadın sədası tutmuş hər yanı,
Gəzir başdan-başa Azərbaycanı.
Bir də ki, mənim də qənaətim var,
Onun sənətinə məhəbbətim var".

12

Uçub gəlir dənizdən
Gərib ağ qanadını
Dalğalara bir səhər.
Yel vurduqca tərpənər,
Birər-birər
Ləpələr
Sahilə zər səpələr.
Dalğarın biri qızıl,
Biri boz, biri ağdır,
Dəniz zolaq-zolaqdır,
Dəniz pillə-pillədir.
Külək pəncərələrdə
Pərdələri yellədir.

Günəş sanki batıbmiş
Dalğalarda bu gecə,
Yenə çıxır, közərir,
Alışacaq indicə
O yanır,
O ucalır.
Üfüqlərdən sahilə
Yanar bir körpü salır:
İşıqlanır. Elə bil
Buruqlar addım-addım
Yeriyir üzü bəri.
Yırğalanıb ayılır
Dünəndən lövbər atmış
Ağır-ağır gəmilər.
Açılır Bakımızın
Əzəmətli səhəri,
Doğma səhər, xoş səhər...
Azadın son zamanlar
Yazdığı bir nəğməni
Yadına saldı Nigar.
"Aşiqinin, ay gözəl,
Qəsd eləmə canına.
Səhər açılanda gəl
Pəncərənin yanına!"
Buna görəmi Nigar
Pəncərənin yanında
Gəlib dayandı bu gün;
Açdı qara saçları,
Tökdü çiyinə çin-çin.
Daramaq istəyirdi
Daraq əlində qaldı;
Gördüyü bir mənzərə
Onu heyrətə saldı.
Odur, bağda oturmuş
Bir skamyada Azad.
Elə bil ki, Azaddan
Üz döndərib kainat.

Aradan keçdi bir gün,
Azad yenə ordadır.
Nigar pəncərələrdən
Boylandı, baxdı hər gün,
Azad yenə ordadır.
Bir səhər
Belə keçir,
Bu beş gün, on gün olar.
Azadı burda hər gün,
Gördü hər səhər Nigar.
Bir gün əlində zənbil
Gedirdi asta-asta,
Baxmayırdı Azada,
Görməyirdi elə bil.
Yeridi ona sarı,
Yeridi birdən Azad.
Güldü Nigara onun
Gözlərində şöhrət, ad.
Cazlı,
Tanslı,
Ah, necə,
Ehtiraslı bir həyat,
Tamam başqa kainat,
Görüşdülər,
Keçdilər.
Dönüb baxanda dala,
Nigar öldü az qala!
Ürək payımal oldu.
Yanaq yandı, al oldu,
Təkcə kiçik bir çarıq
Qaralırdı üzündə.
Yaş göründü gözündə,
Sallandı kirpiyindən,
Elə bil o damlatək
Ürəyi də düşəcək.
Çünki Azad da dönüb sözlü, suallı baxdı,
Yoxsa çağıracaqdı?

Günlər belə ötmədi,
Azad çıxıb getmədi.
Nigarını görməmiş,
Şlyapanı götürüb,
Yerə əyib başını
Ona salam verməmiş.
Azad bu bağa gəldi
Səhər günəşlə birgə.
İndi gəl bu ürəkdən,
Bu sönməyən diləkdən
Sırr gizlə, can əsirgə.

13

Geniş səhnə... Ortada dümağ geyinmiş Nigar,
Burun-burum burulmuş çiyinlərində saçlar.
Qoynunda skripka, baş əyilibdir yana,
Gözlər yarı yumulmuş, süzgün baxır salona.
Lojadakı adamın baxışları itidir.
Nigar ona baxmayı, axı fikri qətidir.
Nəğmənin ahəngisə qoyur ki, dursun onu,
Əyir onun boynunu,
Yana əyir, o yana.
Nigar baxır yenə də bu nəğməni yazana.
Azadımsa baxışı deyir; "Sevirəm səni!"
Yaxasından ağ donun yandırır ağ sinəni.
Çıxışını qurtarıb evə gedəndə Nigar,
Gördü tində adam var, Azad idi bu adam.
-Salam, Nigarcan, salam!
Tutdu onun əlindən: - Nə qədər ki, mən varam,
Bu ələ minnətdaram.
Sizin icazənizlə öpərdim bu əli mən...
Hərərətli, sorucu, uzun sürən öpüşdən
Nigar əlini çəkib düzələndə yoluna
Azad bir an içində girdi onun qoluna.
-Bir səbr elə, dayan sən,

De mənə nə istəsən,
Mən rəziləm, alçağam
Yeri gələrsə əgər,
Sən istəsən
Bil ki, mən
Yenə alçalacağam.
Sənsiz, demə, varam mən,
Axı, sənətkaram mən.
Bir-birindən aralı biz nəyik ki, ay Nigar,
Gərək duya, anlaya sənətkarı sənətkar.
Hər gün sahildə axşam,
Səni axtaracağam
Bağın girəcəyində.
Barı, bir insaf olsun, ay Nigar, ürəyində!
Saat doqquz tamamdan
Düz saat ona kimi
Oradayam hər zaman,
Lap qocalana kimi.
Vaxtın olarsa nə vaxt,
Keçsə bir il, iki il,
On il keçsə gec deyil.
Gözləyərəm, a xoşbəxt,
Yerim dəniz qırağı,
Nigar, xəbər al məni!
Bir gün, bir axşamçağı
Nigar, yada sal məni!
De, buna nə sözün var?
Gözləyirəm, gəl, Nigar!
Bağın girəcəyində...
Barı, bir insaf olsun,
Ay Nigar, ürəyində.
Nigar titrək əliylə
Qapamışdı üzünü.
Göz yaşı gilə-gilə
Axırdı, tokülürdü
Yumru yanaqlarından
İlham üçün aldığı

Not varağına bir-bir
Tıppa-tıp...
Azad gedir,
Onun ayaq səsləri
Birdən kəsildi nədən?
Eşidildi təzədən.
Kəsildi.
Eşidildi.
Nigar bircə söz tapıb
Ona deyəmi bildi?

14

Nigar oturmuş yenə
Pəncərənin yanında.
Əli çənəsindədir,
Həsreti var canında.
"Bu idimi ailə?
Bu idimi məhəbbət?
Bu idimi xoş vusal?
Həsret gözəldir, həsrət!
Mələl istərəm, mələl.
Gəncliyin qurtardımı
İntizarı, görüşü?
Xoş günlərim vardımı,
Bu nə işdi, nə işdi?
Adiləşdi bu həyat!
Ah, necə adiləşdi!
Görünməşəydi Azad!
Siz nə bəxtiyarsınız,
Ey azad rəfiqələr.
Od tutdu bağrım, ay qız,
Yanıram axşam-səhər".

Gün batdı, axşam oldu,
Bu gələn, İlham oldu.
Bir dəstə gül gətirdi.
Nigarına,
Yarına,
İlk baharına verdi.
Dedi: - Necə qəşəngdir!
-Eh, nəyimə gərəkdir.
-Sən ki gülü sevirən.
-Sevmirəm, sevmirəm mən!
Öz güllərim solubdur,
Gör, bir necə olubdur.
İlham baxdı:
- Doğrudan,
Solub dibçəkdə güllər.
Ay Nigar can, Nigar can,
Heç bu da işdir məgər...
Güllərə bax, güllərə
Quruyub nahaq yerə.
Həsrətindən solubdur,
Sapsarı saralıbdır.
Nə olmuşdur, de, sənə
Sırr sözünü desənə?
-Sən mənim İlhamımsan.
Mənim mehribanımsan.
İstərəm pis olasan,
Nə qeydimə qalasan,
Nə oxşayasan məni,
Sevmə məni, sən məni.
Sənə yaraşmır Nigar.
-Nigar, dəlisən, nədən?
Danış görüm bir nə var.
Nigar istəyirdi ki,
Doğrudan, pis olsun ər,

Ona acı söz desin,
İncitsin axşam-səhər.
Onun da olsun haqqı
Başqasını sevməyə.
İlhamsa məhribandır,
Nigar ona nə deyər?
İlham gəldi yaxına,
Diqqətlə baxdı ona,
Qucaqlayıb oturdu
Yanıdakı divana,
Bir daha baxdı ona.
Əyib onun başını
Öpdü, qoydu köksünə:
-Nigar, o nəydi dedin?
Nigar, nə olmuş sənə?
Nigar, danış, Nigar, din!

16

Gün niyə batdı yenə?
Ah, niyə düşdü axşam?
Yenə - dənizz seyrinə
Gedək, - söylədi İlham.
-Yox, getmirəm, getmirəm.
İxtiyar mənimkisə
Dənizi seyr etməirəm.
-Sən o deyilsən... Nəsə...
İlham çıxıb gəzdi tək,
Nigar evdə bezdi tək,
Sahil ona - gəl! - dedi.
O, yox! - deyib ağladı.
O, dənizə açılan,
Pəncərəni bağladı.
Bağlı pəncərədən də
Göründü sahil ona.
-Tez ol, - dedi, - gəl, - ona, -

Azad gedir, qayıdır,
Azad gəlir yenidən,
İnsafın olsun, ay qız,
Ürəyi daşsan ki, sən!

17

Bir duyan varmı onu?
Kim anlaya, kim bilə?
Nigar ömrü uzunu
Çıxmasınmı sahilə?
Nigar da öz-özünə
Baxıb güzgüdə bir gün
And içdi, dad çəkdi ki,
"Sahilə gəzmək üçün,
Gəzmək üçün gedirəm.
Elə-belə gedirəm.
Yoxsa bir məqsədım var?
Bilə-bilə gedirəm?"
O, arxası düyməli
Yaşıl donunu geydi.
Bu ən yaxşısıdır ki,
Nə üçün onu geydi?
Ürəyində həyəcan
Evdən çıxdığı zaman
Səs gəldi dörd tərəfdən.
- Ana, - dedi, - ay ana,
Mən hara gedirəm, bəs?
Kimin səsidir bu səs,
Kimdir, mənə nə deyir?
Sahilin işıqları
Niyə belə titrəyir?
Yox, bu başqa səs idi,
Lap nəfəsim kəsildi.
Lap boğazım qurudu,
Bir içim su, bir az su.

Su içdi bircə qurtum.
İçib düzəldi yola.
Bir az gedib dayandı,
Daldı fikrə, xəyala.
Bu vaxt uca buruqdan
Paraşütlə bir oğlan
Uçub gəldi aşağı.
Hiss elədi ki, Nigar
Ucalardan alçağa
Enir bu oğlan kimi.
Nigar indi havada,
Nigar indi göydədir.
Qapqaradır hava da,
Yer haradır, göy nədir?
Yaralı bir quş kimi
Qanad çalır nə vaxtdır,
Dənizəmi,
Yerəmi,
Hara yıxılacaqdır?
Nigar yeriyib asta,
Baxmadı da Azada.
"Axı, dəniz seyrinə
Elə-belə gəlibdir,
Bilə-bilə gəlibdir?"
Azad gəldi yaxına,
Salam da verdi ona.
Yeridilər fikirli,
Yeridilər aralı.
Ürəyi gəldi dilə:
Söylədi: - Ey vəfasız,
İlhamla bir vaxt belə
Gəzərdin, ay qız, ay qız?
Ah, nə üçün bu Azad
Çəkdi qolundan onu?
Etdi yolundan onu?
Onlar keçdiyi zaman
Dəniz qırağındakı

Sulanmış asfalt yolu
Sıçrayıb balıq kimi
Azadın əllərindən
Çıxdı Nigarın qolu.
Adamların içindən
Birdən ona çox tanış,
Yaxın adam göründü.
"Bax, bu odur, özüdür,
Nigar, İlham göründü".
Əllərini apardı
Alovlanmış üzünə,
Bilmədi qatar-qatar
Maşın gəlir üstünə.
Azad qaçdı kənara,
- Səni basar maşınlar,
Tez ol, - dedi Nigara.
Dondu yerində Nigar.
Gələn maşınlar qəfil
Haray salıb dayandı.
Bütün dünya elə bil,
Yuxusundan oyandı.
Uzanlarda hardasa,
Qıyya çəkdi bir gəmi.
Sədalar zilə gəldi,
Dindi orkestr kimi.
Səs бүрүdü aləmi,
Səsə düşdü hər nə var,
Dondu yerində Nigar.
Həsəd çəkdi karlara,
Həsəd çəkdi korlara.
Düşünmək istəmədi
Adı nədir, nəçidir...
Burda niyə dayanmış,
Niyə burdan keçirdi.
Neçə cür çıxış yolu
Dolandı xəyalında.
İstədi ki, gizlənə

Redikülün dalında,
Əlindəki əzilmiş
Xırda gülün dalında.
İstədi ki, məhv olub,
Nə danışa, dinə o.
Dönə daşa, torpağa,
Bir heçliyə dönə o!
Dindar deyildisə də,
Dedi: - Allah, ay Allah,
Mənə də bax, ay Allah.
Allah, bu mən deyiləm,
Vallah, bu mən deyiləm.
İlham, bu mən deyiləm.
Anam, bu mən deyiləm.
Sonra səhv edərsiniz!
Mən məhv edərsiniz!
Doğrusunu deyirəm,
Məni deyiləm, deyiləm.
Niyə inanmırsınız?
Burda duran bu pis qız
Bir axmağın biridir.
Ölüm - onun muzdudur,
Qəbir - onun yeridir.
Mən deyiləm, bu - odur.
Baxma, baxma, ay İlham!..
Mənmi niyə baxıram?
Mən ki burda deyiləm.
Doğrusunu deyirəm,
Mən deyiləm, deyiləm.
Bu əl kimin əlidir?
Kim yapışdı, bu qızın
Biləyindən, qolundan?
Axı, bu başqa qızıdır,
Nə istəyirlər ondan?..
...Açan zaman gözünü,

Azadın otağında,
Güzgünün qabağında
Gördü Nigar özünü...
Adam-adama bənzər,
O adam əriydimi?
O gözlər, odlu gözlər
Onun gözləriydimi?
Azad bir an içində
Aldı onu qoynuna.
İsti, odlu, dalğalı
Bir həyəcan içində,
- Xeyr, - söylədi ona, -
Gördüyün adam, - dedi, -
Deyildir İlham, - dedi, -
Can, - dedi, - yarım, - dedi,
Ey yoxluğum, varlığım,
Qəmim, bəxtiyarlığım,
Mənim Nigarım, - dedi.
Aradan xeyli keçdi,
Sükut çökdü otağa...
Nigar qalxdı ayağa.
Nigar istədi Azad
Onun könlünü alsın.
Qoy yenə də kainat
Gözlərində ucalsın.
Bunlar bir yana qalsın.
Nigarı dindirmədi,
Bir sual da vermədi,
Sanki onu görmədi.
Könlü nələr demədi
Nigara nələr, nələr...
Dedi: - Halın necədir,
A şirin dilli dilbər?
Dedi, dedi Nigara.
O, ağzından gələni.

Bura hara, sən hara?
Yaman sevir o səni!
Nigar saraldı, soldu,
Köks ötürdü dərindən.
Könül uçdu yerindən.
Üşürgələndi Nigar.
Sevda zirvələrindən
Bu əcayib, qəribə
Otağa endi Nigar,
Seyr eylədi otağı,
Yaydımı, yoxsa qışdır?
Təqvimin də varağı
Çoxdan cırılmamışdır.
Qırılmış qanadıdır
Elə bil ki, həyatın
Böyük gümüş kəfkiri
İşləməyən saatın.
Gözəllik, rəngbərənglik
Onu aldatmasaydı...
O, qapıdan çıxanda,
Qorxa-qorxa baxanda,
Könlü necə qan oldu.
Elə bil bütün şəhər,
Bütün gələn-gedənlər
Onu tanıyan oldu.
Könlü dərd ilə yüklü,
Hamıdan üz gizlədi.
Balacalı, böyüklü
Hamı onu izlədi.
Evə çatdı, nə çatdı,
Gördü qapı açıqdır.
Saçlarına əl atdı:
Bəlkə də pırtlaşıqdır?
Rediküldən çıxarıb
Balaca güzgüsünü,

Çaşdı tələsdiyindən
Onun dalına baxdı.
Görməyəndə özünü
Sanki yıxılacaqdı.
Belə ağır bir fikir:
Mən varammı, yoxammı?
Ah, bu nədir, bu nədir?.,

18

Azad ilə Nigarı,
Görən adam, o adam,
Yoxsa İlhamdır, İlham!
Axı dinib-danışmır,
Nigara bir söz demir.
Nigardan da bircə söz,
Bircə kəlmə gözləmir.
Anlamışdır elə bil,
Nigar o Nigar deyil.
Amma birdən: - Ay Nigar,
Nə var, - dedi, - Ay Nigar.
Dərd eləmə, əzizim,
Vaxt gələcək ki, bizim,
Musiqi aləmində,
Xidmətimiz,
Yerimiz,
Əsərimiz olacaq.
Bir gülümsə, sən Allah,
Gülümsəmir, buna bax...
Qoy çalım pianoda
Yazdığım sonatani.
O ilk məhəbbət haqda,
Söz haqda, söhbət haqda.
Yar haqda,
Nigar haqda.

Musiqi qurtardı...Dinmədi Nigar,
Əlləri qoynunda baxdı küçəyə.
Dedi: "Hardaqaldı, harda o çağlar...
İlhamın qədrini bilmədim niyə?
Məni bu dərdlərə salan düşmənim
Azaddır, Azadın musiqisidir.
Daş olsun, kül olsun başıma mənim,
Ay aman, bu nə hal, bu əhval nədir?
Nədir həyatımın indi mənası,
Həyatım nə qədər nasiranədir!
De, o stul nədir, de, o rəf nədir?
Baş-başa vurulmuş üç şam taxtası.
Nədir bu küçələr, nədir bu yollar
Evə getmək üçün, gəlmək üçündür.
Orda nə vüsəl var, nə də intizar,
Nə də ki, ağlamaq, gülmək üçündür,
Otağa bir sükut çökdü o axşam,
Nə Nigar dilləndi, nə də ki İlham..."

19

Bir gün Bəstəkarlar İttifaqında
Qəfilcə rast cəldi Azada Nigar.
"Keçən gün, qara gün, gəl, düşmə yada".
-Nigar, söylə görüm nə yenilik var?
Bu zaman arxadan İlham gəlirdi,
-Nigar, bu İlhamın inanmır məna,
Özünü hər zaman dahi bilirdi...
Ordan evlərinə yuyürdü Nigar,
Yolda skripka düşdü, bilmədi.
Götürüb tələsik bircə dəst paltar,
Çıxıb gedən oldu, daha gəlmədi.
Dolandı həftələr, dolandı günlər,
Ay da başa çatdı, Nigar gəlmədi.
Günəş axşam batıb, göründü səhər,
Hər gedən qayıtdı, Nigar gəlmədi.

İnsafı harda qaldı,
Özü harda, gəlmədi,
Niyə Nigar gəlmədi?
Pəncərəni tutdu toz,
Tutdu qubar, gəlmədi:
Gündüz Günəş, axşam
Ay, Pəncərə qarşısında
Dayandı, fikrə daldı.
Açılmadı pəncərə,
Bu Nigar harda qaldı?

Yavaş-yavaş fikirli,
Ötdü Günəş, ötdü Ay;
Batdı Günəş, batdı Ay.
Dibçəkdəki çiçəklər
Saraldılar, gəlmədi.
Qaraldılar, gəlmədi...
Pişik çıxıb otaqdan
Pilləkənin başında
Yola baxır bayaqdan.
Xalanı fikir aldı,
Gözləri yolda qaldı.
İlhamın dağ dərdini
Gözəl Nigar bilmədi,
Gəlmədi ki, gəlmədi!

20

İlham demədiyi adam qalmadı,
Nigardan heç yerdə soraq olmadı.
Amma necə gəldi, gəldi bir səhər,
Gəldi tanışları həmin o Qəmər.
Söylədi İlhama olub-keçəni:
- Nigar, yazıq Nigar tez inanandı,
O, mürtəd Azadın oduna yandı...
(Dünən bir məktubla yad edib məni)

İlham xalaya baxdı,
Əydi başını xala.
İlham çıxdı otaqdan.
- Hara gedirsən, bala?

* * *

O görmədi ki, maşın
Süzüb gəlir uzaqdan.
Maşın birdən səslənib
Silkələndi, süründü.
Birdən dayandı, birdən.
Asfaltın üstə qara,
Əyri izlər göründü.
Tüstü çıxdı daldakı
Təzə, qoşa təkərdən.
İlham baxdı, dinmədi.
Şofer: - Dəlidir, - dedi,
Əl eləyib, maşını
Sürdü getdi uzağa.
İlham bir az dayandı,
Yollandı yaxın bağa,
Oturdu sahildəki,
Sınıq bir skamyada.
Ah, keçən gün, keçəri gün,
Sən niyə düşdün yada?!
Qonaq gəldi bircə an,
Ey ötən günlər, aylar.
Günəş, tərsinə fırlan,
Axın geriyə, çaylar!
Cavanlaşın, adamlar,
Bəlkə dönə o bahar.
Xəzri əsdi, nə əsdi,
Xəzri hara tələsdi?
Çiçəkləri, gülləri
Ələk-vələk elədi:

Nəyi aradı külək?
Coşdu haray çəkərək.
Döydü pəncərələri,
Külək,
şişirdi, açdı,
Qaldırdı pərdələri,
Parçaladı Xəzəri;
Birdən şahə qaldırıb
Dindirdi dalğaları,
Endirdi dalğaları.
Nigarı axtardımı,
Coşan xəzri Nigarı?
Kıparisin, palmanın
Əyildi budaqları,
Çevrildi yarpaqları.
Neçə yarpaq da düşdü
Düşdü bir-bir, iki-bir,
Xışıltıyla sürüşdü...
Yarpaq oynadı keçdi,
Qalxdı təzədən göyə...
Çırpındı ki, elə bil
Doğma budağa düşsün.
Onu vurduqca külək,
İstərdimi qərib tək,
Uçsun uzağa düşsün...
Ağaclar da baş əydi
Uzaqlarda kiməsə
Qəmli adamlar kimi.
Aldı İlhamı sahil
Qucağına
Dözülməz,
Küləkli, soyuq, acı,
Qəmli
intizar kimi...
Bu göylərə nə oldu?
Dünyanın bu başında,
Dünyanın o başında.

Gurhagur gumldadı.
Yağış gücləndi, coşdu,
Şırhaşır şırıldadı.
Çoxu çatıb qaşım,
Çətirin açdı, qaçdı,
Nədir bunun mənası?
Yağışın titrək toru
Dəniz işıqlarını göstərdi
Xeyli tutqun,
Göstərdi xeyli uzaq.
İlham işığa baxdı,
Gözü qaraldı ancaq.
Nargində, Bayıldakı,
Haradasa közərib,
Yanan xırda bir işıq
Görünməz oldu artıq.

* * *

Evə gəldi... bir kağız...
Görən kimdəndir kağız?
Nigarın xəttidir bu,
Bu ki onun məktubu...
"Salam, könlü qan olan,
Məndən nigaran olan!
Vəfasızam,
Pis qızam,
Uzaqlarda yalnızam.
Gündüzüm qəm, gecəm qəm,
Yaşayıram hardasa,
Heç özüm də bilmirəm.
Yəqin deyirsən ölmüş!
Ölməmişəm mən ölmüş!
Canımı almaq üçün
Əcəli tap, əmr elə.
Mən bir heçəm, barı sən

Səadətlə ömr elə".
O titrədi...
O keçdi pianonun dalına.
Endirdi yumruğunu
İki dəfə alınına.
Pəncərəyə göz dikib
Durdu, çox belə durdu.
Əllərini qaldırıb
Birdən başının üstə,
O dil bilən dillərə
Bütün gücüylə vurdu.
Tez də qalxdı ayağa,
Göz gəzdirdi otağa;
Bu, Nigarın saati,
Bu, Nigarın qolbağı,
Bura oturduğu yer,
Bura axır zamanlar
Köksünü qucaqlayıb
Boynunu burduğu yer!..
Kimə desin bu dərdi?
Dostlar da yaylaqdadır,
Hərəsi bir bağdadır,
Onlara zəng edərdi,
Bu necə bir qəmdi ki,
Tutmuş bütün otağı,
Tutmuş bütün şəhəri,
Bütün bağçanı, bağı.
Hara gedir nə xeyri,
Orda da qəm, yenə qəm.
Sən ki bir şəhər oldun
Ah, nə deyim sənə, qəm.
İlham getdi kurorta,
Getdi Leninqrada.
Getdi ata yurduna,
Qəm göründü yurd ona.
Getdi, yenə də qəmli,
Yenə də möhnətlidir.

Qəmdən qaçmaq olarmı?
Xeyr! O, təyyarədən,
Qatardan sürətlidir.
Gəldi Bakıya İlham,
Dedi, - İlham, ay İlham,
Yoxsa zəif adamam?
Boğa bilməyəcəyəm,
Kədərimi, hissimi?
Düşəcəyəm çöllərə
Zəif bir insan kimi?

21

Dil boğaza qoymadı, beş gün, altı gün xala:
-Bir get, ay oğul bala,
Get, o qocaya de ki, qohumunam mən sənin.
Nə vaxtdır ki, gəlməyir səsi də bir nəğmənin.
-Yox, xala, işləməkdən kor olsa da gözlərim,
Qoy özüm öz gücümlə öz gücümü göstərim.
-Allah görüm sabaha çıxartmasın Azadı.
-Yox, ay xala, olmadı.
Həkim de lazım olsa göndərəyəm ki, ona
Qoy ölməyib sağ olsun, qoy sona baxsın, sona.
-Özün bilən yaxşıdır, gözünə qurban olum.
-Sənin də, bax, bu gözəl sözünə qurban olum.
-Biy, Allah eləməsin, nə deyirsən, ay İlham,
Qaşının çapığına yüz dəfə qurban ollam.

* * *

Gecə yarısı... Ay batıb... Sərin hava təmizdir,
Hamı yatıb... Yatmayan sənətkarla dənizdir.
Yenə qalın qaşları çatılıbdır İlhamın.
Qaşındakı o çapıq yenə də görünməyir.
Gözünə yuxu getmir yan otaqda xalanın,
Xəlvət açıb qapını çay gətirir arabir...
İlham yazır, yaradır "Damcılar" əsərini.

İlham susur, oxuyur, gen açır əllərini.
...Damcı damcıya çatdı,
Damcı dərya yaratdı,
Damcı coşdu, çağladı, Kür oldu, Araz oldu.
Damcı yenə susmadı, damcı dedi: - Az oldu.
O çağırdı dostluğa dənizləri, gölləri,
Uzaq səltənətləri, obaları, elləri.
O söz açdı, söz dedi bəşər səadətindən:
Dəryaya dərya axdı ellər məhəbbətindən.
Volqa-Kürə, Kür-Nilə, Nil-Araza qarışdı,
Damcı okeana çatdı, okean aşdı-daşdı.
Birləşdilər, axdılar, dənizlər, okeanlar.
Qucaqlaşdılar onlar,
Aşıb-daşdılar onlar.

22

Filarmoniyada az deyil adam,
Onun simfoniyası çalınacaqdır...
Durub xalasıyla arxada İlham
Sağına, soluna baxır nə vaxtdır.
Olardı bir zaman Nigar yanında;
Ağrılar, acılar gəzir canında.
Qoca professor qabaq sırada,
Boylanıb arxaya baxır arada.
- Gəl, gedək, axtarır, - söylədi xala, -
O, səni axtarır, səni ay bala!
Qocanın yanına gələndə onlar,
Xala açıb dedi qəlbində nə var.
Qoca fikrə gldi: - Yamanca tərssən,
Amma təəssüf də eləmirəm mən.
Bunu əzəldən də bilsəydim əgər,
Yaxşılıq edərdim elə bu qədər.
Mənə hər talantlı adam qohumdur,
Mən də bir qocayam, əqidəm budur,
Eşitdin səsimi müzakirədə?
Əsər gözləyirik səndən yenə də.

Qoca heyran-heyran baxdıqca ona,
Gözündən süzülüb damcı-damcı yaş,
Gümüş zolaq saldı ağ saqqalına.
- Gözəldir əsərin, gözəl, a qardaş.
Tutur orkestrdə yerini həərə,
Köklənir qaboylar, skripkalar.
Sanki bu dəqiqə gələcək Nigar.
Dirijor baş əyir ikinci kərə,
Çubuğu qaldırır, endirir qəfil.
Simfoniya elə bil
Qabardı, aşdı, daşdı.
Yayıldı radiodan,
Dağlar başından aşdı,
Şəhərləri dolaşdı.
Səda saldı hər yana,
Yetişdi Gürcüstana,
Çatdı Nigara bu səs,
O neyləsin indi, bəs?
Ömrə yaxşı bax dedi.
Qəbahətdir, ay Nigar,
Özünü asmaq dedi.
Qayıt, - dedi, - bu saat
Bu mənalı həyata,
Bu rəngarəng, narahat,
Dalğalı kainata.
Nigar sevdi bu səsi,
Könlünə damcı-damcı
Axdı həyat həvəsi.
Azad isə evində
Yaman mükəddər oldu,
Qəzəbindən boğuldu.
Əliylə tez-tez atdı
Uzun saçını dala.
Gah gəldi, gah dayandı,
Gah da getdi xəyala.
Bağladı radionu...
Qonşulardan gəldi səs,

Qonşudan xahiş etdi,
Kəsdilər radionu.
Götürdü heyrət onu:
"İndi hardan gəldi səs?"
O neyləsin indi, bəs?
Musiqi getməyirdi
Azadın yaddaşından,
Ürəyindən, başından...
Simfoniyanın şöhrəti
Tutdu Azərbaycanı,
Tutdu bütün dünyanı.
O, indi anladı ki,
Ondan yaxşısı varmış,
Azaddan dəfələrlə
Yaxşı yazmaq olarmış.
Azad iki əlilə
Saçlarından yapışdı.
Niyə belə istidir?
Niyə belə soyuqdur?
Həm yaydır, həm də qışıdır.
Niyə bir kimsə yoxdur?
Bu simfoniya da susmur
Onun qulaqlarında,
Onun otaqlarında...
O əyildi, düzəldi,
Qucaqladı köksünü,
O ilk dəfə görürdü
Olduğutək özünü.
Dedi: - Bu mənəmmi, mən?
O istədi ayrılıb
Uzaq ola özündən,
Uzaq ola gözündən.
Yaman qəribə işdir!
Ömrü boyu özünü
Bir an düşünməmişdir.
Özünü dahi bilib,
Böyük yaradan bilib,

Ən böyük insan bilib.
Amma həqiqi Azad
Qalıbdır bir qıraqda,
Yaşamışdır uzaqda.
İndi o dahi hanı?
O, bu gün hara qaçdı?
Hansı dağlara qaçdı?
Anladı ki, özünü
Görməmiş illər boyu,
Azad budurmu, de, bu?
Anladı ki, o özü
Çıxıbdır öz yadından.
Alovlanır, yanır o,
Həyəcanın odundan.
Öz-özünü tanımır.
"Ah, bu nə hal, bu nə qəm,
Dəyişikmi düşmüşəm?
Verin məni özümə.
Kəsin bu simfoniyanı,
Alov yağır üstümə!
Azad mən deyiləmmi?
O məni oğlu kimi
Oğurlayıbdır tamam,
Adını qoymuş İlham!"
Simfoniya susmayır,
Simfoniya çağlayırdı.
Elə bu vaxt uzaqda
Yerə dikib gözünü,
Qucaqlayıb dizini
Bir gözəl ağlayırdı...

Bakı, 1956

ÜÇÜNCÜ ATLI

(Lermontovun Şamaxı səfəri)

"...Sevirəm Qafqazı mən"

M.Y.Lermontov

1

Keçən zamanların bir payız günü,
Dumanlar almışdı dağlar üstünü.
Əkinlər yanında, yol ayrıcında,
Bir qovaq altında, dağ yamacında
Boylanıb dumanlı dağlar başına,
Söykəyib əlini yəhər qaşına
Üç kəhər ürgədən üç atlı düşdü.
Göz qoyub ətrafa onların biri,
Könlündə söz deyib ellə görüşdü.
- Buranı deyirəm səhərdən bəri.
Gəlin odun yığaq...
Qaralırdı qaş.
Bir tərəfi quru, bir tərəfi yaş
Odun topladılar, ocaq çatdılar,
Oturub dincəldi burda atlılar,
İkisi rus idi, birisi çərkəz,
Onların başçısı bir qaradınməz,
Kürən zabıt idi, baxışında kin.
Adı İsmayıldı ikincisinin.
Çöldə ölümlərlə baş-başa yatmış,
Düşməni, qorxunu bir yerə qatmış
Bu çərkəz oğlunun hünərli yolu.
Üçüncü gah qəmli, gah dəli-dolu,
Gah da gözlərində küskün bir xəyal,
Gəncdi, yarımkürklü, yaxalığı al,
Çiyində bir uzun qara yapıncı,
Belində qotazlı çərkəz qılıncı.

* * *

Çatlaçat alışır ərçan odunu...
Yağla xal-xal etdi sızlayan kabab
Onun qığılcımlı, qızıl odunu.
Bu, Kaxetiyadan alınmış şərab,
Bu məclis, bu gülüş, bu söhbət nədir?!
O gəncin ürəyi təbiətlədir.
Durub odun qoyur ocağın üstə.
Alov qaranlığı parçalayaraq,
Alıb qolaylayır qovağın üstə.
Ocağın üstünə əyilmiş budaq
Bütün yarpağıyla titrəyir tir-tir,
Sanki aşağıdan bir külək əsir,
Titrəyir, qovaqda qaranlıq özü.
Qaralır elə ki, ocağın közü
Qaranlıq astaca enir aşağı,
Qaraldır ocağı, örtür ocağı.
Alışır yenə də gurhəgur ocaq,
Yüksəlir alovu halaybahalay;
Keçir ağ qovağın şaxələrindən,
Cörünür bu zaman yuxarıdan Ay.
Qaranlıq baş alıb uçur yerindən,
Çəkilir dərəyə, meşəyə, dağa.
Uzaqdan-uzağa,
Baxır ocağa.
O gənc gülümsəyir.
Alovlar vurur
Bu saf təbəssümə qızılı bir rəng.
Bir an qaranlığa sancılıb durur
Qığılcım - ocağın yanar sözü-tək.
Alov - odunları düzəldir, əyir.
Köz də parçalanıb atılır bir-bir,
Oxşayır alçaqdan uçan ulduza,
Qonur yaxındakı təpəyə, düzə.
Bir yarpaq üzülüb düşür qovaqdan,
Ayrıla bilməyib sanki budaqdan

İstəyir ucala, qayıda göyə.
Titrəyə-titrəyə,
Qəm yeyə-yeyə.
Alovla bir yerdə enir torpağa,
Elə az qalır ki, düşsün ocağa,
Onu alovların əlindən alan,
Sonra öpən cavan, oxşayan cavan:
-Tamam qurumayıb, hələ də sağdır,
Yazıq beş-on gün də yaşayacaqdır -
Deyib bir tərəfə qoyduğu zaman
Boylanır bir uşaq ağac dalından.
Qarğıdan at minən gülümsər uşaq
Baxıb yoldaşına dedi ki, "axmaq,
Baxanda görmədin yaxşı əmidir,
Uzaqdan-uzağa baxmağın nədir?"
"Atını" sür bura.
-Sürürəm, Əhməd,
-Tez ol, Məhəmməd!
-Kunaklar, buyurun!
- Ay Əhməd, urus
Bizim dilimizdə danışır.
- Di sus.
Sənə nə...

* * *

Tonqalın başında onlar
Danışdı o ki var, güldü o ki var.
Alovlar həm yaşıl, həm ağ, həm sarı...
Alovdan üzülən tüstü layları
Gah qara, gah da boz görünür gözə,
Yayılr neçə rəng alına, üzə;
Bax, bu yaşıl sifət, o qara sifət...
Alışdı çırpılar, uzandı söhbət.
Bayaqkı gənc isə susmayır bir an.
O durdu - uzandı kölgəsi yana,

Oturdu - kölgəsi qaya başından
Peşiman qayıtdı ocaq başına.
Uşaqlar balaca qarğı səbətdən
Ona nar uzadır...
- Deyin, uşaqlar,
Bir deyin, nə təhər yeyilir bu nar?
İlahi, bir söylə, bu necə işdir;
Pərdədə saxlanılır hər üç-dörd gilə.
Təbiət heç zaman, heç yerdə hələ
Bu nazda bir meyvə yetirməmişdir.
Əyilir, yayılır, dikəlik ocaq,
Elə sual verir o cavan qonaq.
Uşağın birisi dilli-dilavər,
Bütün suallara o cavab verir.
Amma ikincisi dilsizdir, nədir,
Tutub papağını üzünə, gülər.
O bunun yerinə danışar, coşar,
Bu onun yerinə qızarar, çaşar.
O deyir: - Gedəyin, qonaq olun siz,
Bu işə göz dikib çarıqlarına,
Xəlvəti göz vurur "qonaqlarına".
O gəncə - yox, - deyir, - evə gediniz, -
-Heyif, başqa dildə danışır qonaq,
Heç başa düşmürəm, - söyləyir uşaq.
Yanır İsmayılın qaynar gözləri,
Yaxşı başa düşür bizim sözləri.
Uşaq söyləyir ki, - qayıdanda siz,
Burda çoxlu-çoxlu nar yeyərsiniz.
Nə vaxt gələrsiniz, bir deyin görək?
Sizi bax, burada biz də gözləyək.
-Şamaxı haradır, könül dostları?
-Bax, elə bu yolla çıxın yuxarı.
-Yaxşı, görüşərik.
Minib "atına"
Çapır kəndə sarı, uşaqlar çapır.
O gənc elə bil ki, təsəlli tapır,
Baxır o çərkəzə - baxır dostuna:

- Bu yerin nə gözəl adətləri var. –
O, Lermontov idi. Gəlmişdi bizə,
İyirmi üç yaşa girmişdi təzə.
Düşdü xatirinə Tiflis şəhəri,
Gəzdi Səbuhini¹ mavi gözləri,
Şeirini yad etdi ellər oğlunun,
Könlündə misralar qırıldı onun.
Açıldı, qanadı köhnə yaralar,
Dövranın insanla zarafatı var,
Sevinc əvəzinə, sevgi yerinə
Puşkinin qəlbindən bir güllə keçdi,
Dəydi yazılmamış əsərlərinə,
Neçə misrasını doğradı, biçdi.
Döndü, qurşun oldu nifrəti çarın,
Atıldı Dantesin tapançasından.
Könlü yasa batdı Lermontovların,
Mişel² də şeirini yazdı o zaman,
Qürbət dedikləri ağır səfərdir,
Baisi daş qəlblə hökmdar oldu.
Amma Səbuhini görəndə şair,
Hətta sürgünə də minnətdar oldu.

2

Gürcüstan şairi Çavçavadzenin
Cənnət məkanında yenə də baldı.
Gəlmiş gözəlləri gözəl Tiflisin,
Bu küskün xəyaldı, o şən xəyaldı;
Əl vurma, səs salma, uçar düzlərə,
Ötür, dil-dil ötür uzaqlarda tar.
Ötür o xanəndə³, ötür biqərar,
Xırda bir səsi də bölür yüz yerə.

¹ M.F.Axundov.

² "Mixail" adının fransızca variantı.

³ Tiflisdə yaşamış azərbaycanlı xanəndə Səttarın müəlliminə işarədir.

Ay da bu səsdənmi gəlmişdir cana,
Axır yavaş-yavaş Azərbaycana?!
Burda Səbuhiylə Lermontova bax.
Hələ özlərindən neçə ay qabaq
Odlu misraları vermiş əl-ələ¹.
İndisə üz-üzə dursalar belə,
Yenə də gözlərdə uzaq bir həsrət,
Səhər yuxusutək şirindi söhbət.
Coşsa da musiqi, qızıssa da bal,
Onların gözündə başqa bir xəyal.
Qabarıq sinəsi güllü, çiçəkli,
Duman yaxalılıq, bulud ətkli
Nazlı gözlərin rəqs eləməsi,
Xırdaca bir sözü, bir atmacanı
Açıq gözlərində əks eləməsi
Aldı, apardımı iki cavanı?
Hərdən gözlərini süzdürən gözəl
-Oynayaq, - deyərək uzadanda əl
Başladı Lermontov atmacalara.
-Onun sözlərini yumşaldaq, - deyər
Səbuhi zarafat etdi bu ara,
Sonra gözlərini zillədi göyə.
Uzaqda xanəndə gəldikcə coşa
Dolanır sədası Ay ilə qoşa.
-Bizim musiqidir!
-Sizinmi, gerçək?!
Dinləyə-dinləyə dur gedib gəzək.
Bir nazlı nazənin baxanda bir də
Onları görmədi bayaqkı yerdə.
Düşündü: "Çox nahaq gülümsəmişəm!"
Qondu gözlərinə köçəri bir qəm,
Şair Çavçavadze əlində buyunuz
Çaxır gətirəndə qaşını çatdı:
-Hanı, ay camaat, o qoşa ulduz,
Məgər səhərdirmi deyək ki, batdı?

¹ Hər iki şairin Puşkinin ölümünə yazdığı əsərlər nəzərdə tutulur.

Bu aylı gecəyə qonaqımı səhər?
Sanki gülümsəyir yuxuda şəhər
Nurun yaratdığı tül arxasından.
Boylana-boylana Metex qalası
Şəhərdən gözünü çəkməyir bir an.
Gah durur, burulur Kürün dalğası,
Gah da altdan axır fikirli və lal.
Deyərsən görünür qərib bir xəyal.
Gümüşdən yaranıb təpə də, düz də...
Dostlar dayandılar,
Nəyi andılar?
Əyləşib əyri bir budağın üstdə
Birdən alışdılar, birdən yandılar.
Onlar ikisi də susur bir qədər,
Dinib-danışmır ki, gözəllik hürkər,
Külək də, yarpaq da çaşar sözünü.
Gecənin yarısı vaxtsız, vədəsiz,
Sükutun özü də narahat olar.
Sonra bir-birinə dikdi gözünü,
Yenə də bir kəlmə kəsmədi onlar.
Baxdı irəliyə, baxdı geriyə,
Sonra da yandakı göy çəmənliyə.
O şəhli göy çəmən parıldayırdı,
Amma qaralırdı ayaq izləri.
O sınımış, əzilmiş otlar ki vardı,
Əlləşib, vuruşub səhərdən bəri
Başını qaldırıb qalxırdı yenə.
-Yadıma el düşdü görənda bunu,
A dost, göz dağdır kainat mənə, -
Mişel seyr elədi könül dostunu,
Əlini oynadıb dedi ucadan:
-Məgər qanunununmu quludur insan?
Əynimə gəlməyən bir paltar kimi
Sıxır, a qardaşım, qanunlar məni.
-Çiynimə yük olan paqonlar kimi

Bir an isitməmiş heç onlar məni.-
Azadlıq! O pəri varmıdır, de, sən?
-Susmaq azadlığı nə qədər desən.

Tərif azadlığı boğaza qədər:
Buyur, qonağım ol, nə dərd, nə kədər.
-Puşkinin ölümü... Yanıram, Allah!
Adi bir hoqqabaz qurbanı olmaq.
Donuq bir ifadə, saxta bir vüqar!
O, soğan yeyəndən yeyənə ağlar!
Gör necə daşdır ki, köksündə ürək,
Ona söz yerinə bir güllə gərək.
Ah, kimə qəsd etdi taxta bir insan! –
Nə qədər xoşuma gəldi poeman!

Dostların enirdi, qalxırdı səsi,
Biri otururdu, biri dururdu.
Onların oynayan uzun kölgəsi
Sanki dalğalarda üzgü vururdu.
-Sizin musiqidir, ucaldı yenə,
O daldı xanəndə zəngüləsinə -
-Bəli, bizimkidir.
- Bir ondan danış.
Qubadan, Şəkidən, Şirvandan danış.
Bu vaxt Səbuhinin yol çəkdi gözü,
Sanki əzizini gördü ötəri,
Közərdi könlündə "Vətənim" sözü,
Sonra doğma Kürə endi nəzəri.
Bir yarpaq qoparıb tulladı Kürə,
Çatar bu məktubu ele-obaya.
Tiflisdən Şəkiyə baxdı o gözlər,
Qondu o gözlərə doğma bir kədər.
Səbuhi danışır, Səbuhi gülür,
Hərbi köynəyinin döşündə əli.
Gah filosof olur, gah şair olur,
Deyərsən danışır neçə Fətəli.
Dostu da dinmir ki, Səbuhi susar,
Bir də çətin coşar bu sakit adam.

Onun söhbətidir elə bil sular,
Dalğası nurludur, sürəti aram.
Dostunun gözündə gütümsədi qəm:
-Elə ki ilk dəfə dinlədim səni,
Dedim görməliyəm sizin vətəni.
Mən sizin diyarı gəzmək istərəm,
Kaş ki, sizin dildə danışsam aydın,
Kaş ki, müəllimim özün olaydın.
-Mənim gözüm üstə. Sevindim düzü.
Başla, ilk sözüümüz "öyrənmək" sözü.
-O sizin diyarı, gözəl diyarı,
Bu dildə danışan mərd adamları,
Görməsəm, ölümə can vermərəm mən.
-Gözləyir yolunu o doğma Vətən!
Gedəydim nə ola səninlə özüm.
Dostlar səhərəcən qanadlı və şən...
Birdən o üzlərdə bir xoş təbəssüm
Yandı dan yerinin şəfəqlərindən.

4

Şair bunu anıb ocaq başında,
Bir əli kəmərdə, biri qaşında,
-Atlarım, gedəyin, qoçaqlar, - dedi.
Dikildi gözləri zabitin yerə,
"Mənəm böyüyünüz, uşaqlar!" - dedi.
Şair, necə baxım sizin bu əmrə?
Tez olun, söndürün ocağı, gedək.
-Yox, niyə söndürək, qoy yansın ocaq,
Səndəki söndürmək eşqinə bir bax.
Səsləsin bu ocaq yol azanları,
Yolçular yerisin işığa sarı.
Çərkəzin dişinə sıxılır diş:
"Şair olmasaydı bitərdi işi",
Ocaq tənha qaldı. Ocaq yanırdı,
Sirdaş arayırdı, yoldaş anırdı.

Səhər səş yayıldı dörd minarədən
Sükutla bir yerdə yatan şəhərə.
Səksəndi Mixail, ayıldı birdən,
Zillədi gözünü minarələrə.
Köhnəlib süzülən göy ipək kimi
Göylər asta-asta ağarır, solur.
Üfük zolaq-zolaq, rəngbərəng olur,
Gətirib ilhama bütün aləmi.
Şair pəncərədən baxdı o ki var,
Geyindi, üfükə boylandı yenə:
Sandı ki, yolların üst tərəfinə
Ağrıyan çiyindənən düşdü o dağlar.
Buludlar axdıqca aşağı, yana,
Dağlar elə bil ki, gəlirdi cana.
Dağlar asta-asta dayandı heyran,
Dayandı görsün ki, Günəş hardadır.
Görüb yola düşdü bu qəmli karvan,
Bu karvan min əsr bu yollardadır.
Onun həyat boyu bir səfəri var.
- Qardaşlar, ayılın, yeriyir dağlar,
Çərkəz: - Hanı, - deyib görmək istədi,
Zabit: - Üç dəqiqə vaxta var, - dedi.
Qoyun qaydasınca dincəlsin adam,
Yuxum gəlməsə də uzanacağam.
Gün düşüb əvvəlcə minarələrə,
Günbəzlər başına, qalalar üstə,
Sonra yayıldıqca bütün şəhərə
Adamlar görünür dərədə, düzdə.
Görünür meydanda, atın belində
Çiyində al paqon, tüfəng əlində
Oynayır havada göy süngüləri.
Durub o zabit də baxır şəhərə,
Hərbi qiyafəli bəyzadələrə:
Əziz "ata çarın" dayağı olan,
Bütün vicdanı qan, paqonları qan,

Qılıncı - əzrayıl, tüfəngi - əcəl,
Qorxudan irəli, taledən əzəl
Düşmənin bağrının başına qonan,
Evində ölməyi həqarət sanan,
Yazın buludutək halaybahalay
Gurlayıb od saçan dəli bir alay!
Zabiti dərd alır: "Nə olsun ki, mən
Çağırardım alayı?
Qorxu sözünü
Əcnəbi söz kimi başa düşməyən,
Dağların qoynunda qoçaqlar da var¹,
Parçala bağrını, öldür özünü,
Bununla, ey çarım, üsyanını yatar?!"
O dinmir, o baxır axan buluda,
Az qalır ona da acığı tuta.
"Bü Günəş nə üçün gecikir yenə?
Günəş də bircə gün soldatım ola!"
-Mən sənə deyirəm, Mixail, sənə.
Geyin paltarını, düzələk yola.
Polkovnik Aşenberq gözləyir bizi.
-Tarix hifz eləsin bu əmrinizi.
O zabit, qızılı düymələrində,
Yaşıl papağının nişan yerində,
Tərliyin ucunda, yəhər qaşında,
Silib o "cüt başlı qartallarını",
Qovub qeyri-hərbi xəyallarını
Susur əmri dildə, fikri başında:
"Demişlər əl çəkmə bircə an da sən,
Bunun fikri kimi bunun özündən -
Dəlisov şairdən..."
-Lermontov, gedək!
O çərkəz dayanıb bir bucaqda tək,
Əyilməz başını əymişdir dala,
Sanki yüz ildir ki, dalmış xəyala:
-Mixail, keyfini açım deyə mən,

¹ Azərbaycanca o vaxt kəndli üsyanları baş verirdi.

Öldürüm bu iti, əgər istəsən.
-Gəl gedək, İsmayıl, qızıqma görək!
İtdən ölümü də qoruyaq görək.
Uğunur İsmayıl, gülür İsmayıl,
Şairin ardınca gəlir İsmayıl...

6

Başladı hərbi iş, zabit o ki var
Söylədi: - Susmayıq Qubadakılar.
Özüm də bilmirəm bu necə işdir,
Sınəmə belə dağ çəkilməmişdir.
-Qoşun göndərərək bir neçə günə,
İndisə yollanaq kef məclisinə.

7

Şamaxı. Ucalır faytonçuların
Yenə "ay xəbərdar, xəbərdar" səsi.
Gəlir uğultusu böyük bazarın,
Baqqalın, tüccarın coşur həvəsi.
Fanarlı faytonu uçuran atlar
Gümüş sinəbəndli, qapqara yallı.
Yollar kənarında pinəçilər var
Alim təfəkkürlü, şair xəyallı –
Yeşiyin yanına döyüb əlini
Şeir söyləyir ki, gəlsin müştəri.
Baqqal işə salır şirin dilini:
-Bəhməz al, bal apar, yaxın düş bəri.
Şair ürəyində deyir bu ara;
"Şairlər vətəni adlanır bura".
Sonra fikrə gedib baş əyir yenə
Bütün Şirvanilər¹ xatirəsinə.
Hərdən atlı keçir mavi çadralı.
Çadranın altından nə gözlər baxır.

¹ Şirvan şairlərinə işarədir.

Sanki min şairin birgə xəyalı
İki göz yaradıb, min könül yaxır.
Bir bina görünür...
-Gəlin içəri,
Buyurun bəri,
-Ayağı ucunda başmağı yaşıl,
Uzun çuxası göy, xəz papağı şiş
Bəy yenə səslənir: - Bu nə gözəl iş,
Sevincim, həvəsim başımdan aşır.
Şair bu məclisdə susdu tək kimi,
Bir acı söz kimi dodağında kin.
Yüzbaşı parlayan bir şimşək kimi
Qıvrılıb-açılan rəqqasələrin
Hüsnünü seyr edir, gözlərində qəm.
Apardı qoynuna əlini nədən?
Düşündü: "Ürəyim uçar sinədən,
Uçar, bir də onu tuta bilmərəm".
Yenə gəlir bəyin səsi:
- Yeyin kabab!
İçin şərab!
Nə oldu, ey xanəxərab,
Harda qaldı neyin səsi?
Tarın səsi,
Yarın səsi?
Xalça üstə bardaş qurub,
İncə simə mizrab vurub
Tarı çalır,
Səs ucalır.
Zıncırovlı qavalların
Eşidildi cingiltisi.
Sanki gəldi qulaqlara
Bir yanıqlı bülbül səsi.
-Ay Mixail, bir ora bax!
Gözlərə bax, xallara bax!
-Di bir dayan!
-Olmaz, aman!

Gəl incimə İsmayıldan,
Bu gözlərin xatirinə
Öldürüm o zabiti mən.
Canım, gözüm, bir dinsənə,
Yandın nədən, susdun nədən?
Tapançayla vuracağam
Bir qolumu, dillənməsən.
- Səbr eləsən, bir, ay balam.
Coşma görək yenə də sən. –
Şamaxının dilbər qızı,
Geydiyi don al-qırmızı.

O nə deiyb,
Paltar geyib
Ürəklərin alovundan.
Fırlananda coşan zaman
Görünməyir incə beli.
Göydə gəzir bəyin əli:
"A tarçı, tarı asta çal,
A zalım oğlu, tel hamı?
İncitmə yarı, asta çal,
Vallah üzüldü, bel hamı?"
Süzür yenə,
Elə bil ki, görünməyən bir dəryada
Üzür yenə rəqqasələr rəqqasəsi.
Boy ucadır, əllər uzun -
Sanki ülvi gözəlliyin
Güllərini dərmək üçün.
Heyran baxan gözlər iri -
Sanki bütün kainatı
Birdən-birə görmək üçün.
O gözlərdə neçə baxış,
Qovar biri, çəkər biri.
Könüllərin sarayını
Yıxar biri, tikər biri.
Kirpiyinin hərəsində

Qalxıb-enir neçə ürək.
Gözəlliğin talançısı!
Onu duyub sevən gərək.
Qandırır ki, bəylərə bəy,
Deyir ki, söz arasında:
- Baxın, vardır öpüş yeri
Qaş ilə göz arasında.
Şair: - A dost, mənəm yanan,
Qəmə döndü bütün cahən,
Dustaq olan gözəlliyə
Dözə bilməz ürək, - deyə

Çıxdı çölə.
Susdu yenə.
Yenə dedi öz-özünə:
"Demon"da Şərq oyunu var,
Ah, nə qədər zəif imiş.
O rəqs edən gözəl nigar
Doğrudan da zərif imiş.
Şamaxılı incə pəri!
Bir dünyadır rəqsi onun.
Axdı qəlbə "Demon"umun
Təzə-təzə sətirləri.
Ürəyimə damdı yenə:
"Vəfasızdır ömür mənə...
Qanun yaxın, sevinc uzaq –
Başım gora gedərmə sağ?
Qoy dolanım bu diyarı,
Bu düzləri, o dağları.
Hər yerini görüm, gəzim,
Bu könlümü verim, gəzim. –
Bircə anda,
Hər bir yanda
Olmaq istər ürək, a dost",
Gedək, a dost, gedək, a dost!

* * *

Yoldan keçəndə,
Danışan zaman,
Deyir ki, dinlə
Məni birçə an.
Necə danışdım
Sizin dildə mən?
Yəqin ki, çaşdım,
Keç səhvlərimdən.
Şair xəyalda,
Dayandı yolda,
Baxdı dörd yana.
Hələ Şirvana
Tezə girəndə,
Onu görəndə
Salamlar verən,
Sonra nar verən
O iki uşaq
Düşdü yadına.
Üz tutdu bu vaxt
Çərkəz dostuna:
-A dostum, gərək,
Onlarda qalaq.
Bir həyat görək.
Mehriban olaq.
-Dərdə düşmə sən,
Bu yerdə əgər
Haraya getsən,
Sevinəcəklər.
Biz onları da
Salarıq yada.
Şair bu zaman
-Ey gözəl insan,
Gedək, - söylədi, -
Meşədə, bağda,
Dərədə, dağda

İtək, - söylədi.
Gəzdidilər onlar
Bu gün o ki var.
Məşələyə bax,
Sanki nağıldı.
Baxanda qonaq
Dərdi dağıldı.
Yaşıl budaqlar,
Qovuşmuş necə;
Qalınlıqda var
Min illik gecə.

Quşlar ürküşür
Dəstəbədəstə,
Yarpaqlar düşür
Quşların üstə.
Vələs yarpağı
Çinara köçmüş.
Çinar budağı
Şama bitişmiş.

Cığırılara bax,
Düyün düşübdür,
Çox ayrılaraq,
Çox görüşübdür.
Könüldə ilham,
Könüldə kədər
Bu yanda axşam,
O yanda səhər.
Bu hansı əsr,
Bu necə zaman?
Titrəyib əsir
Duyduqca insan.
Yaranışından
Girməmiş zaman
İtməsin deyə
Sanki meşəyə.

Burada vardır
Nə pul, nə şöhrət,
Azad təbiət,
Nə bəxtiyardır!
"Barı burada,
- Düşünür şair, -
Yetər murada
Könlümdə şeir.
Meşələr dərin,
Qulağım da dinc.
Xoşdur bu şirin,
Atüstü sevinc".
Yolun sağında,
Göl qırağında
Durub bir aşıq,
Alın qırışıq.
Dayanır şair,
Gözlərində sirr.
Sıyrıldı birdən,
Təzə yəhərdən.

Atlılar çəmənə töküldü bir-bir,
Həmin o zabitdi sonuncu düşən,
Düşündü: "Neyləyim vəzifəni mən,
Balam, nə istəyir, onu da edir".
-Soldatlar, tez olun, düşəcək axşam.
-Sənin ki başına düşmür, ay balam.
Ona da əmr elə...
-Şair, bəsdir ha!..
-Sən məni boğaza yığmısan daha.
Bir odlu-alovlu "ilham" kimi sən
Yaxamdan yenə də əl çəkməyirsən.
-Mən ilham? Mənəmi söylədin, şair?
Bu heç qanunimi, qanunimidir?
Mənim haram pisdır o ilhamından?
-Hərbi qiyafəli bir madonnanın.
Əsgərlər görəndə bəlkə üzünü,

Elə buna görə çəşir sözlünü?
Sən də ruha gəlib təbiətə bax,
Danışır min dildə hər yaşıl budaq.
-Sənin bir dilini anlamıram mən.
-Küs onda sevdəsiz təbiətindən.
Yeridi Lermontov aşığa sarı
Mavi gözlərində qəm dumanları,
Ağlaya-ağlaya güldü o gözlər:
-Salara, dostum aşiq, nədir bu qəhər?
Aşığa anlatdı bu sözü bəylər.
Aşığın gözündə dondu bir kədər:
-A dostum, gəlirəm toy adlı yasdən.
-Sən də mənim kimi dərdisən, oğlan!
-Dərd kimi vəfalı olsaydı dövrən...
Şair niyə susdu, susdu ləl kimi,
Göründü ən uzaq bir xəyal kimi.
Daldı bizim dilin mənasına o,
İldə yüz fəsilli dünyasına o!
"Bu şirin dilini yaratmış, güman,
İlahi damağı çağ olan zaman.
Tar üstə, saz üstə bəsləmiş onu,
İlk dəfə avazla səsləmiş onu.
Bu dildə varlığın hər sədası var;
Bir neçə sait də düşməmiş kənar.
Nəinki hər səsi, hər yarım səsi,
Dinlə sədaların zərrəsini sən.
Bu dil təmizlikdə - uşaq nəfəsi,
Gözəllik utanır bu incə dildən.
Onun məhv etdiyi boranlı qışdır,
Onun qarşısında düşməndi əsən,
Onu həqiqətmi ovxarlamışdır?!
Şahlar qılıncını bu dildir kəsən!
Onun cümlələri Kürdür, Arazdır,
Onun məcrasında əsrlər axır.
Eşqimi alovşuz, gücümü azdır?
Hər kiçik səsindən bir şimşək çaxır.
Elə şirindir ki, doyulan deyil.

Sanki xatirələr dilidir bu dil".
Xəyal cahan oldu, könlü asiman,
Aşığı, söhbət elə, dilinə qurban!
Bəlkə danışasan Aşığı Qəribdən,
Yaman vurulmuşam o dastana mən.
Mənə alim Əli¹ danışdı onu,
Qnun saz üstündə oxunduğunu
Söylədi.
- Özüdür, özüdür, bəli,
Bizim Fətəlidir, Mirzə Fətəli.
Tiflisdə görmüşəm, yaxın olmuşam,
Tapılmaz elə bir ağıllı adam.
-Mənim o dostumun xatirinə sən
Bəlkə söyləyəsən Aşığı Qəribdən.
Bir az məzmununu bilirəm. Amma
Saz üstə səsləsən yetərəm kama.
-Qonaq, şairlərə oxşadın düzü,
İsmayıl dedi ki, - Şairdir özü.
-Şairdir? Yox oldu bu ah, bu fəğan,
Dostuma sazım da, sözüm də qurban!

Qərib bir axşamdı. Batırdı Günəş.
Hər yarpaq üstündə soyuq bir atəş.
Çinarın od tutan göz yaşlarıtək
Saralan yarpağı tökülür tək-tək.
Azımı ardıcın da qəmi-qüssəsi? –
Dərdir o yolu tutan kölgəsi.
Sanki min gecənin ahıdır ki var
Göydə burum-burum axan buludlar.
Palıd yarpağına bir damla düşdü,
Yarpaq ürəyinin döyüntüsütək
Səsiəndi.
Elə bil məlala düşdü.
Başqa yarpaqlar da. Onların bu an
Döyündü ürəyi, döyündü kövrək.

¹Mirzə Fətəlini Tiflisdə belə adlandırırdılar.

Döyündü ürəyi otun, çiçəyin.
Səsini dinlədi o şair ürək
Bir meşə köksündə milyon ürəyin.
Yağış şan-şan etdi göy ləpələri,
Elə bil qaynadı gölün üzəri.
Batan Günəş isə göl sularını
Boyayan qırmızı şüalarını
Yanan qol-budaqlı bir ağac kimi
Açmışdı titrəyən su üzərində,
Şair dayanmışdı yenə daş kimi,
İlhamı yanırdı goy gözlərində.
Yağış ələndikcə ələnir narın,
Yağır qarşısında al şüaların,
Qırmızı bir yağış, yanar bir yağış.
Xeyr! Bircə rəngli deyildir yağış!
O, yaşıl talada yağır gümüşü,
Yağır təbiətin sözü, gülüşü...
Hələ ağacların kölgəsinə bax,
Yağır qara yağış, yağır boz yağış,
Yağır narın-narın aramsız yağış.
Yağır o yanda da görünməz yağış,
Olarını de sənə bir əvəz, yağış?!
- Deyin, həqiqətmi, yoxsa bir yalan,
Xeyr, bu aşığın sazından qopan
İncə musiqinin hüsnüdür ancaq! –
Deyib yaxasını açanda qonaq
Qırıldı düyməsi qara kürkünün,
Açıldı göyləri dəli könlünün.
O doğma yurd düşdü, el düşdü yada.
Qürbətə gəlmişdi elə bil vətən.
Ağcaqayın bitdi çinar yanında,
"Nələr yaratmadı musiqi birdən?"
Boynuna qol saldı əyri budağın,
Qorxdu ki, yer qaçar, təbiət qaçar.
(Hüsnə könül verib aşıq olmağın
Bir sevinci varsa, min kədəri var).
Düşdü gah soyuğa, gah da ki oda,

İnanırdı bircə an "Yaradana" da.
İnanırdı hər sözə, hər möcüzəyə
Bu ki bir ilahi sədadır, - deyə.
Düşündü: "Yağışını bu göydən yağan?
Xeyr! Bu ağ yalan, adi bir yalan,
Söyləyin, adicə saz simlərindən
İlahi xallarını tökülər dən-dən?
Göylərdən tökülər, onlardır yağan
Dönüb sirli-sirli döyüntülərə -
Səpildi sinəmin yandıği yerə!
Tökülür rəngbərəng,
tökülür bir-bir.
Dedim, səninkidir bu, ey asiman!
Başqa bir kələmə mən inanmaram.
Musiqi, musiqi, dinlə qəlbimi,
Tez ötmə xoş keçən bircə an kimi.
Könlümü yandırma min yerdən yenə,
İndi ki yandırdın, qaytarma mənə.
Sən Allah, al onu apar sinəmdən,
Apar ki, onunla bacarmıram mən!"

Aşıq baxa-baxa uzaq bir yerə,
Sanki toxunmayıncə simlərə;
Əliylə işarə eləyən zaman
Uçur üfüqlərə, meşəyə, düzə,
Bir möcüzə kimi görünür gözə.
Aşıq elə qıyya çəkir ki, bəzən
Deyərsən, qırılır könlünün simi.
Elə bil dostunu bir loğman kimi
Səsləyir dünyanın son guşəsindən.
Şair düşünür ki, "Mən də qərribəm,
Dağıl ey kainat, dağıl, ey aləm!
Qara gözlərinde yaş gülümsəyən,
Təbəssüm ağlayan o aşiqi mən
Sevirəm.
Gözlərim çox ağlamışdır,
Dərdim ürəyimdə daş bağlamışdır.

Tərpənir sinəmdə qəlb əvəzinə,
Yerindən oynamış yanar çarpanaq,
Tale etdiyini edibdir mənə,
Olmuşam o qızdan, o yardan uzaq.
Vüsal birimizik, hicran birimiz,
Görüşə bilmirik onlar kimi biz.
Mənə çar əmri yox, vətən versələr,
Bu zabit yerinə - azadlıq, qələm,
Coşan dərya-dərya dərdi görsələr,
Batarmı kainat, uçarmı aləm?
Sinəmdir - od tutan Muğan səhrası,
Musiqi zərrəsi - bir damla sudur.
Ey, Aşıq Qəribin qəm macərası,
Qəlbimdə hönkürən dərdimi susdur!"
Musiqi əfsanə, möcüzə, xəyal...
Musiqi sinəyə töküldü xal-xal.
Musiqi doldurdu sinəmi tamam,
Ordakı min şeir, ordakı ilham
Köpürdü, hayqırdı, səda da saldı.
De, şaha qalxmamış duyğumu qaldı?!
Könül uşaq kimi: ver, nə var, dedi.
İndi axşam idi,
səhər istədi.
Gecə də istədi səhərlə birgə,
Sevinc də istədi kədərlə birgə.
O görmək istədi eli, obanı,
Bir meşə qoynunda bütün cahanı.
Ulduzu, Günəşi yerdən istədi,
Bütün fəsiləri birdən istədi.
Gecəni gündüzün yerinə qoymaq,
Gündüzü nur kimi gecəyə yaymaq,
Cahana min səda salmaq istədi.
Allahın Allahı olmaq istədi.
Eşqi sığardımı yerlərə, de sən,
Eşqini göylərə yaymaq istədi.
Dünyanın bu qərib gözəlliyindən
Doymaq istəmədi, duymaq istədi.

Yenə də duydu ki, az yaşayacaq,
Düşündü: "Taledə namərdliyə bax!"
Onun yazdığıni pozmaq istədi,
Qoyub qabağına neçə dəftəri
Birdən hamısında yazmaq istədi
Pyesi, poemanı, romanı, şeiri...
Birdən ayıldı ki, "haradayam mən?
Musiqi qurtardı, ay Mişel", - dedi.
Sandı bu sıx meşə, o sıra dağlar
Həmin musiqidən qaldı yadigar.
Qaldı buludlar da sönən nəğmədən
Yanğından sonrakı tüstülər kimi.
"Ey Qərib, haqqında yazacağam mən,
Bu eşqin yaşasın bir əsər kimi".
Şairin gözləri alacalanmış,
O iri gözlərdə təbəssüm ki var,
Mın ildir elə bil küsmüş sevincdən.
Sonsuz üffüqlərdən üfüqlərəcən
Dünyanı fəth edən dəli bir vüqar
Müqəddəs dizini qoymuşdu yerə.
Şair bir də baxdı çalan əllərə,
Öpdü o əlləri, öpdü o sazı.
Şair bizim dildə "sağ ol"u azı
Beş dəfə söylədi, doymadı yenə.
Şair düşündü ki, "gülərlər mənə!"
Odur ki, qəlbində söylədi: "Sağ ol".
-Aşiq, nə istəsən mənə qonaq ol.
-Qonaq, bu dünyanın qonağıyıq biz.
Arama ki, düzgünümü məzəmmətimiz?
Daima yerində deyilmi cahan?
Cahanı dərk edən,
Sonra tərk edən,
Söylə, biz deyilik, kimdir, ey qonaq?
-A dostlar, aşiqdə kəlama bir bax,
Doğrudan, oxşayır Xıdır İlyasa!¹
İrişdi zabitsə: - Batıbmı yasa?
Saz çalıb ağlayır bayaqdan bəri.

¹ "Aşiq Qərib" dastanındakı peyğəmbər.

Şairin gözündə parıldadı kin:
-Aşığı seyr eləyib sən kimiləri,
Ağlayır halına dərrakənizin.
Zabit gah ağarır, gah da qaralır,
Sonra da astadan fıstırığı çalır.
Görüşüb onlarla atlandı aşığı.
Apardı hüsnü də, sevincidəmi?
Qatışdı kölgəyə alaqqaranlıq,
Tutdu kainatı intizar kimi.
Düşündü şairə: "Uzaq işartı
Görünür, titrəyir, ora gedəkmi?!"
Lermontov oxşayıb minəndə atı,
Yanında çərkəzi gördü dost kimi,
Şair düşündü ki, "bu işığı nədir,
Bəlkə çatdıığımız həmin ocaqdır?
Bax, o da titrəyir, sanki gəl deyir,
Məhəbbət alovu yaşayacaqdır".
Sıçradı atlara bəylərlə xanlar,
Şair sürən səmtə sürəndə onlar,
O zabit hirsini soyutsun deyə,
Qəlbində əmr etdi: - "Dönün geriyyə!"

8

Doqqazlar açılır səssiz-səmirsiz:
-Allah qonaqları, xoş gəlmisiniz.
Qoca unutmadı yüyən tutmağı,
Atların belinə çul atan oldu.
Saçı yerə dəyən gəlinlər, qızlar,
Baxdı qonaqlara yaşmağın altdan.
Yenə o "iki göz, ilahi gözlər".
Misrası şairə od vuran zaman
Açıldı taybatay qonaq otağı,
Açıldı qolları həmin qocanın.

Evdən ətri gəldi təzə parçanın.
O, yastıq gətirdi yerə qoymağa,
O, yastıq gətirdi dirsəklənməyə.
Şair gülümsündü: - Cənnətdir, - deyə, -
-Baba, öldürəsən getmərəm burdan.
-Oğul, gedənləri öldürür baban.
Şairə tərcümə etdilər bunu,
Unutdu məclisdə oturduğunu.
Puşkin ölən gündən indiyə qədər
Heç belə qəhqəhə çəkməmişdi o,
Sevinclə göz yaşını tökməmişdi o.
Zabitsə düşünür: "Dəlidir məyər?"
Şışdə kabab gəldi güllü süfrəyə,
Süfrədə Mədrəsə çaxırı da var.
Məclis ki qurtardı: - Sevimli dostlar,
Mən gedib bayırda yatıram, - deyə
Lermontov tələsik çıxdı qarıdan.
İsmayıl: - Dinməyin, qayıtmaz, - dedi, -
Yerini taxt üstə həyətdən salın,
Əgər istədisə, demək, istədi,
Siz də, əziz ata, arxayın olun.
Şair taxtın üstə uzandı səssiz,
Başının altında əlləri çarpaz.
"Ey ulduz, ey gecə, sevimlisiniz,
Sizsiz sinəmdəki ürək də çarpmaz!
Bir deyin, insafımı, mürvətmi bu da,
Çəmən çöldə yata, şair otaqda".
Uzandı gecəylə, Ayla baş-başa,
Bağlarla bir yerdə, çəmənlə qoşa.
Təkliyi qoymadı xiyabanda tək,
Çığıra-çığıra qalmaqul külək.
Qoymadı titrəyə, soyuq da tir-tir,
Qoynunda yer verdi soyuğa şair,
Yapıncı altında qızdırdı onu.
Bu qəmli gecəyə vurulduğunu
Açdı ağaclara, ota, yarpağa,
Verdi təbitlə dodaq-dodağa.
Sabah getməlidir bu diyardan o,

At minib qaçaydı irtizardan o!
Deyir ki, taleyin oyununa bax!
Bilsəydim ayrılıq çətin olacaq,
Heç bura at sürüb gələrdimmi mən?
Ayrılıq, güləndə gözümə vətən
Mişel qisasını səndən alacaq.
Ayrılıq gecəsi, gecəyə bax bir,
Özü də tərs kimi necə gözəldir!
Sankı gecə deyil, bu varlığı sirr,
Gecənin sehrli yuxusudur bu.
Aləmi çulğayan sükutdur, nədir?
Sükutun ən böyük arzusudur bu.
Bir səs eşitməmiş yaranışından,
Elə bil nəyisə dinləyir cahan.
Elə sükutdur ki, Sankt-Peterburqdan,
Gəlir nənəsinin "Mişelim" səsi.
Ordakı yel vuran göy büdaqlardan
Tökülür bağlara qəm şələəsi.
Elə sükutdur ki, Tiflisdən gəlir
Açılan, örtülən varağın səsi.
Gecənin yarısı o, Səbuhidir,
Axır kağızlara könül nəğməsi.
Elə sükutdur ki, keçən bir əsrin
Susan varlığından səda yüksəlir.
Ərzurumu keçən aşiq Qəribin,
Bir də köhləninin nal səsi gəlir.
Elə sükutdur ki, hər yerlə danış,
Nə teleqraf gərək, nə kağız gərək.
"Balam, Rayevski, məktub çatmamış?
Bəlkə də almısan, bir danış görək.
Ay nənə, könlümə düşmüşdün necə?
Ay nənə, bir əsər yazıram yenə.
Yaxşı ki, burdasan sən də bu gecə,
Nənə, üstümü ört, nənə, ay nənə!
Nənə can, nə üçün susursan elə?
Bilirəm çoxdandı hirsliyə mənə!
Anam deməyib ki dinmə Mişelə?!
Şirni ver, yataram, nənə, ay nənə!

Hayqırdı birdən o: - Ax səni, dövrən!
Mən varam hər zaman səninlə, - dedi.
Ağır qılıncını çəkib qınından
Burdan Peterburqa atmaq istədi.
Bir azdan Ay batdı,
Gecə də yatdı.
Ayrılıq gecəsi əzizdir, deyə
Şair keşik çəkdi yatan gecəyə.
Ondan icazəsiz, ondan xəbərsiz
Könlünə cümlələr tökülür bir-bir.
Köksündə gah Günəş, gah duman, gah sis...
Bilir ki, yazılan "Aşiq Qərib"dir.
Gözündə həm sevinc, həm qəzəb, həm kin
Hərdən xumarlanır, hərdən çevrilir.
Düz sabaha kimi "Aşiq Qərib"in,
Bir də köhləninin nal səsi gəlir.
Ayıldı alnına şəh düşən zaman
Qızartı yüksəldi dağlar dalından.
Qaranlıq dağıldı bir yuxu kimi,
Ağ duman göründü süd buğu kimi.
Çiçək səpələndi çəmənə narın,
Aydın eşidildi harın atların
Yerə ayaq döyüb kişnəməsi də.
Gəzinir həyətdə ev yiyəsi də.
Yoldaşlar ayılır, yoldaşlar gülür,
Zabitin üzündən zəhər tökülür.
Onlar yola düşdü yeyib çay-çörək,
Zabit şax dayanıb qaşını çatdı,
Guya ki, bir yeni aləm yaratdı.
Gedən adamlara əmr etdi: - Gedək!
Qonaqlar qocayla halallaşdılar,
Yenib dar dərədən
Dağı aşdılar.

* * *

Göründü o qovaq,
Yanır o ocaq.
Çathaçat alışıx ərçan odunu,

Könlü alovlu qalamış onu.
Yoxdur o uşaqlar.
Hanı qoçaqlar?
Sapsarı su dolub ləpirlərinə,
Həmin ləpirlərdə sərçələr çimir,
-Uşaqlar gələrek görüş yerinə
Peşiman qayıdıb.
Həyata bax bir!
Yazıqlar nə qədər gözləyib dünən,
Bax, odur, kənara atmışlar narı.
Könül qurtaraydı bu hərbi işdən.
İncitdik, İsmayıl, dostcuğazları.
-Əzizim, onların xatirinə mən
Bir qoşun qıraram əgər istəsən.
İsmayıl qəzəblə baxır zabitə,
Mişel göz-qaş ilə "sus" deyir ona,
Bilir ki düşdümü dostu niyyətə,
Nə ölümə baxar, nə də ki qana.
Şair odun qoydu yenə ocağa,
O baxdı çəmənə, təpəyə, dağa...
-Neyləyim, ayrılıq namərddir, - dedi...

O gün o yerdən
Üç atlı getdi.
Qanrıldı geri
Onların biri.
Bəlkə yadından
Nə isə çıxdı.
Bəs o nə yaman
Həsərlili baxdı!
Bəlkə də elə
Bir sözü varmış?

Gedəndə belə
Nə pis olarmış?!

Yumdu gözünü,
Atmı sürsün,
Birdən özünü
Uzaqda görsün.

Dağların atlı
Belindən endi.
Atın gur yalı
Buludla təndi.

Qaldı yolundan,
Dostamı çatdı?
Atın nalından
Ay doğdu, batdı..

Qəm kainatlı
Bir igid kimi,
Burdan o atlı
Gəlib keçdimi?

Çiyində onun
Qara yapıncı,
Belində onun
Çərkəz qılıncı.

Belə nişanlı,
Belə büsatlı –
Xeyli zamandı
Getmiş o atlı.

Onu gedəndə
Görən oldumu?
Su istəyəndə
Verən oldumu?

Getdi yurduna,
Kəsildi səsi.
Atıldı ona
Namərd gülləsi.

Bu necə işdi?
Hanı o adam?

Axı demişdi:
"Qayıdacağam".

Qəm iynə kimi
Ürəyi dəlidir.
Bu o deyilmi?
Nal səsi gəlir...

Gəlmədi... hələ də odlanır ocaq.
Hər gün burda olur o iki uşaq.
Gözləyir kənara tullayıb narı,
Gedir yavaş-yavaş obaya sarı.
Ocaqsa sönmədi, həmin ocaqdan
Hər yerdə, hər yanda qaladı zaman.
Göydə qatar-qatar ulduzlara bax,
Uzaqdan görünür orda min ocaq,
Şairin eşqilə yanır hər axşam;
Od tutur hamısı düz sabahacan.
"Bəlkə də yollarda azmış o insan?"
O isə gəlməyir, başında iş var.
Küsüb sabah üzü sönür işıqlar.
Uşaqlar böyüdü: hər biri qoçaq,
Öldü döyüşlərdə o dəcəl uşaq.
Amma o birisi ömür də sürdü,
Bizi də gözlədi, bizi də gördü.
Bax, bu həmin qovaq!
Sualına bax,
Bax, bu həmin uşaq!
Saqqalına bax.
Əlində tutduğu "Aşiq Qərib" dir.
Olub-keçənləri danışır bir-bir.
Bax, bu həmin ocaq!
Məlalına bax.
Hələ də odlanır, hələ də yanır,
Gizləyə bilməyib intizarını,
Saxlayır arabir alovların
Bir an fikrə gedib kimisə anır.

Bakı, 1958

O MƏNƏ DANIŞDI Kİ...

Kurortdayıq. Bağdayıq,
Oturub dincəlirik.
Axır göy meşələrdən
Dalğa-dalğa sərnlük.
Xoşdur burda hər kəsin,
Zarafatı, söhbəti.
İş budur, pozulmasın
İnsanların səhhəti.
Bir gün bizə ortaboy,
Qarayanız bir kişi
Elə burda başına
Gələnləri çöylədi.

AYAQLAR

Qəribəydi... Dediym bu mehriban adam
Söyləyəndə - bu yerlərdən ayrılammaram,
Çox da bura Bakı deyil, xeyli xırdadır,
Ayağımın biri buradadır.
Onu süzdüm: ayağımın yox idi biri,
Aldı mənim baxışımı iri gözləri.
Mən utandım...
O utandı...
Nə isə andı;
Gəlib keçən bir əsrdi,
yoxsa ki andı.
Baş açmadım...
Birdən dinən o oldu yenə...
Nə olaydı, söhbətimiz düşəydi yönə.
Dönə-dönə,
baxdı mənə
üzündə duman.
O tutuldu.
Düz çıxmışdı qəlbimə daman...
Yağdı sanki gözlərindən kədər yağışı.
Dedi ki: - Yaxşı,

Fikrə dalma,
dilxor olma,
təqsirin nədir?
Buna bircə səbəb varsa, müharibədir.

AYRILIQ

Dostum, o yay onilliyi
Bitirmişdim təzəcə mən.
Deyirdim ali məktəbə
Nə cür olsa girəcəyəm.
Müharibə bizim üçün
Çətin, ağır sınaq oldu.
Fəşist xaçı sinələrə
Çalın-çarpaz bir dağ oldu.
Anam, atam, qonşular
Məni yola saldılar
Kiçik vağzala kimi.
Nələr yoxdu gözlərdə:
Acı qəmdən, kədərdən
Şirin vusala kimi...
O gözlərdə görürdüm
Davaya qarşı dava,
Ölümə qarşı ölüm,
Həsrətə qarşı həsrət.
Dünya boyda, işıqlı,
Böyük, odlu məhəbbət.
Hey yağdı üz-gözümə
Ata, ana öpüşü
Tufanlı bir havada
Payız yarpağı kimi.
Vaxt necə tez ötüşdü,
Sevinc sorağı kimi...
Qalstuklu uşaqlar
Vaqonların böyrünə
Yazırdılar: - Qana qan!
Deyirdilər: - Qoy ölsün,
Ürəkləri qanadan!

ADSIZ FƏSİL...

Hələ bələd olmamışdım,
Bombaların nəfəsinə.
Mən alova, oda girdim
İnstitut əvəzinə.

AÇILMAMIŞ GÜLLƏLƏRİN YARASI

Mən piyada bir əsgərəm,
Mən təzəyəm.
Bilirəm ki, hələ gərək
Alov görəm, dava görəm,
Qorxulara sinə gərəm,
Neçə kərə
oda girəm.
Heç öyünüb döymə döşə,
Demə ki, bir aslan kimi
Girə billəm ilk döyüşə...
Həddi nədir əhvalımı
Ölüm poza, od dəyişə.
Bu ilk döyüş, döyüşlərin
Ən yüngülü olsa belə,
Yenə də ən ağırdır.
Deyirsən ki, bu ilk döyüş
Həyatımın axırıdır.
Səngərlərdə uzanmışıq,
Uzanmaqdan usanmışıq.
Messerşmit səsi gəlir...
Bir az keçir...
özü gəlir...
Kölgəsi də ötüb keçir,
Başımızın üzərindən
Ölümün öz kölgəsitək.
Sürünür bu qara kölgə
Təyyarənin kölgəsitək.

Alır çölü, dağı, daşı
O gör hardan hara kimi.
O, qaradır,
Anaların bağladığı
qara kimi.
Tutub yırtmaq, parçalamaq
İstəyirəm bu kölgəni,
bu kəlməni.
Birdən yağır üstümüzə,
Arzumuza,
Qəlbimizə
Gurultular...
Bu bombalar...
Parçalanır, hava, sükut,
Torpaq, ömür və hər nə var,
Qalxır göyə
daşın, tozun,
İnsanların, ümidlərin
Paçraları - qarışığı.
Biraz sükut...
Əmr gəlir:
- Düşmənlərə qarşı şığı!
Şığıyıraq...
İrəlidə tüstü-duman boğanağı.
Kimdir indi
Belə şeyə baxan axı?!
Yüyürürük... Atlanırıq
Yiyələri görünməyən
İniltilər üzərindən.
Nələr, nələr üzərindən!
Xəyalı bir son görüşün,
Məlalı bir son öpüşün,
Min nidanın üzərindən,
"Əlvida!"nın üzərindən!
Tapdayırıq bəlkə də biz
Son kəlməni, son nidanı.
Bura gələn bir ananı.

Nə yandırır bir gör məni;
Bəlkə elə tapdayırıq
Dil bilməyən bir köpəni.
Varmı bunu olduğutək
Fikirləşib tapanımız?
Görən neçə son görüşə
Nöqtə qoyub dabanımız?!
Yüyürük enə-enə,
Yana-yana,
sənə-sənə!
Düşmən vurur...
Düşmən biçir.
Güllələri qulağımın
Lap dibindən gəlib keçir.
Bu dəymədi...
Daha gecdir...
Yenə gəldi...
Sanki dilə gəlib deyir:
Bil ki, səni yeyəsiyəm.
Əl çəkməyir,
Aşiq olub, mənə nədir,
Yoxsa onun yiyəsiyəm?!
Nədir görən bədənimdə,
Ürəyimdə küt ağrılar?
Sonra bildim hələ sənə
Toxunmamış güllənin də
Yarası var, ağrısı var.
Duyarsan o güllələri,
Bədənində
Qalmasa da güllə yeri.
Sol qoluma nəsə dəyir,
İsti-isti nəsə axır,
Qolum düşür ağır-ağır.
Qorxuram ki, qolum sına.
İlk hücumum,
İlk döyüşüm
Qolum üstə yetir sona.

* * *

Biz Şimali Qafqazdayıq.
Bir t p nin arxasında.
Qanlı-qanlı susur yağı,
Ağır-ağır
Qar dayağır...
Yerə düşüb
partlamamış
Bomba kimi
hava gərgin,
Sükut gərgin.
"Qonşusuyuq" faşistlərin.
Yuxarını onlar tutub,
Aşağıdan biz baxırıq.
G ll  yağır,
Faşist susur;
O gözləyir ov vaxtını.
Necə olsa pozmalıyıq
Bizs  onun ovqatını.
Sol qolum da qaydasında,
B rkimişdir, sağılmışdır.
 lb yaxa bir döyüşdə
Məni yaxşı saxlamışdır.
Yanımdadır bizim Vano,
 n sevimli dostumdur o.
C bh y  də bir g lmüşik,
Halal duzu, ürəyi də,
 l m  də t n b lmüş k.
O, t mkind  bir dağı kimi,
Coşqunluqda Kür kimidir.
G rk mis  çox sadəcə,
Bir  sg rin g rk midir.
Hücum  mri!
Ataş  mri!
S r n r k...
y y r r k...

Tüstü... Duman...
Od görürük!
Bomba düşür, arx yarılr,
Bölünür tən ortasından.
Qisas,
Qisas almalıyq
Düşmənin sərt ordusundan!
Fürer qızıb, quduz olub,
İstəyir ki, bundan belə
Hələ
Min-min qan törədə.
Yeriyirik,
yıxılıyq,
Gah tərədə,
gah dərədə.
Birdən duyduq; dörd yan düşmən.
Görməmişdim
Bundan qorxunc mühasirə.
Komandirin qaşı çatıq:
- Yaxşı yerdə axşamladıq...
Amma birçə yol var, baxın,
Sinəsində qarşı dağın
Fikir verin dar yarığana;
Sarılaraq yarağına
Biri keçib ordan gərək,
Xəbər verə hissəmizə.
Kömək edə hissə bizə,
Vano dostum çıxdı önə.
Gözlərilə: - "Gedim!" - dedi.
Bizə baxdı...
çıxdı,
getdi...
Eşidildi güllə səsi,
Yuvarlandı Vano yerə,
Tez yüyürdüm, qucaqladım,
Əllərimdə uçub getdi
Son nəfəsi.

Qucaqladım birdən onu,
Öpdüm onun gözlərində
Həsərəti də,
Möhnəti də,
Həyatı da, ölümü də.
Elə bildim
Əziz dostun gözlərindən
Baxdığış üçün
Bir an mənə doğma gəldi
hətta ölüm özü belə...
Mən ilk dəfə tanış oldum
Qardan soyuq, gözdən odlu,
O öpdüyüm boz sifətli ölüm ilə.
Öpdüm, bir də öpdüm onu.
Qucağında saxlasam da mən Vanonu,
Milyon yaşlı keçmişdəydi,
Milyon ağac uzaqlıqda.
Mən yadigar kimi aldım
Bir az ölüm qarışıqlı
Kədər rəngli təbəssümü,
Ana adlı son sözüünü,
Əlindəki son istini,
Son həyatı, teleqramı.
- Kimdəndir bu?
Sonra onu açıb baxdım.
Az qaldı ki, yana bağrım.
Az qaldı ki, lap bağrım!
Vano gizli saxlayırmış;
Anam uçub getmiş imiş.
O, məni tərək etmiş imiş.
Eh, nə fayda, gecə-gündüz
Səndən deyəm, səni anam.
Səni burda qoruyurdum,
Orda niyə öldün, anam?!
İki ölüm hücum etdi,
Bir əsgərin üzərinə,
Eh, ölümlər nə edəcək,

Alvolamb-közərənə!
Neçə dostum qarlı dağa
Diri qalxdı, ölü endi.
Nə tərpəndi,
 nə də dindi,
Baxdı mənə komandirim,
Bildim çatıb növbəm mənim.
Qalxdım dağa...
İrəilyə baxa-baxa,
Qəzəbimi boğa-boğa
Dişlərimlə
Nifrətimi sıxa-sıxa,
Sürünürəm yavaş-yavaş
Güllə döyən yerə sarı.
Başım üstə od hasarı.
Snayperdir yəqin orda,
Qırır bir-bir,
Tökür bir-bir,
Ağlıma bir fikir gəldi:
Yanıb-sönən iti fikir.
Aldım başdan kaçıskanı mən,
Tez qaldırdım...
Tez vurdular.
Elə o an mən aşrıldım
Dağ döşündən
Dar yarığa,
Daha nə var?
Yenə dərə,
Dərin dərə,
Yenə, yenə yerim dərə!..
Çiyimdəsə bir küt ağrı
Yüyürürəm dərə boyu.
Çiyimdə qan – yüyürürəm,
Sanıram ki,
Uşaqlıqdan yüyürürəm
Gərək indi bu xəbəri,
Hissəmizə gedib deyəm, yüyürəm.

Mən dostların ümidiyəm.
Deməyin ki, çiyinimdəki bir çantadır.
İndi görün neçə həyat bir candadır.
Çiyinimdəki bu ağır yük
Dostlarıma həsrət çəkən,
Böyüklərin, uşaqların həyatıdır,
Neçə evdə gizli yanan,
İşıqların həyatıdır.
İndi xırda körpələr var,
Çoxu yatır,
Qəmə yaddır.
Bilmirlər ki,
Mənimplə bir yürürlər
Yıxılıram, yıxılırlar.
Bilmirlər ki, hamısının çiyində də,
Mənimkitək bir yara var.
Yağır mərmə;
Dağ düz olur,
Düz dağ olur.
Mənim yolum irəlidir,
Necə olsa,
Ölüm neçə-neçə olsa,
Mən ümidəm.
Uşaqların təbəssümü,
Sözü mənəm.
Ey dərədə qalan dostlar!
Yüyürürəm!
Yüyürürəm!
Şəhər... Çatdım...
Qolsuz ağac...
Kor binalar...
Görürəm ki, bizimkilər
Tərk eləyir bu yerləri.
Gəlməyimin yoxmuş xeyri.
Qışqırıram, çatmır səsim,
Kəsilibdir lap nəfəsim.

Gurultular yenə qopur...
Birdən-birə yıxılıram...
Ayağımın birini mən
İtirmişəm elə orda.
Bu arada
Məni görüb
Şəhərin mərd sakinləri,
Aparırlar,
Gizlədirlər xeyli zaman.
Gecə-gündüz keşik çəkib
Bir ağ saçlı gürcü ana.
Gah açaram gözlərimi,
Gah da yumub sayıqlaram.

ANA, HARDASAN?!

"Mən indi hardayam?!"
Duman içində,
Məni yırgalayan ümman içində.
Bu nədir alınma toxunur, bu nə?
Bu kimdir?
Nəçidir?
Nə deyir mənə?
Qadın səsidirki...
Anammı? Axı...
Axı, ölüb anam.
Yalanmı? Axı...
De sağsan, yoxsa ki... Söndünmü, ana!
Sənə yalvarıram, susma, ana can!
Başına gələnə danış sonacan.
Söylə, səsi gələn səndinmi, ana?!
Dözməyib bunlara o gürcü ana,
Mərhəmət ucundan keçib yalana.
Söyləyib: - Ananam, ay oğul, mənəm!
Ay oğul, mənəm!
- Gəlmisən?
-Gəlmişəm! Bəli, gəlmişəm!

-Bəs axı...
-Nə olub?
-Ölməmişdinmi?
Tez ol de...
-Çəkmə qəm,
Yalan demirəm.
-Sən ayağı yalın,
Sən başı açıq
Tapdayıb davanı
Ölümü,
qarı,
Sən qoca qarı
Qoşa addımlayıb qəmlə, kədərlə,
Topları susduran qəhqəhələrlə,
Keçib alov dolu qanlı yolları,
Keçib gəlmisən.
Uçub gəlmisən!
Durub gəlmisən,
Ana, gəlmisən...
Sən...
Sən...
Ölümün əbədi sərt qanununa
Ağ saçlı başını əyməyən ana,
Bəs səsin bir cürdür...
-Soyuqlamışam.
-Əlin kiçikdir ki...
-Arıqlamışam.
-Axır ki, gəlmisən, tapmısan məni.
Ana, tanımadım amma səsinə,
Bir də əllərini...
-Sakit ol, bala.
-Kimin nə haqqı var, bir özün de sən;
Mən səni qoymaram bir də öləsən!
Sonra dotslarıma bir sözüm də var:
Məni vurdular!

AYILDIM BİR SƏHƏR

Ayıldım bir səhər...
İlk sözüm: - Ana!
Başımın üstündə durmuş bir qadın.
Az-az xatırladım olub-keçəni.
Görəsən,
görəsən, nəçidir qadın?
Bəlkə də öldürmək
İstəyir məni?
Susuram xəyala gedib nə vaxtdır.
Baxıram diqqətlə:
Bu ki otaqdır,
Divarda şəkli var
Rustavelinin...
Seretelinin.
Baxıram qadına.
Qadın da baxır.
- Bəs bura haradır?
- Bizim otaqdır.
Tez düşür yadıma o dostum Vano.
Mənə elə gəlir, bax, bu qadının
Sevimli, doğmaca balasıdır o.
Sanki qadın bilir Vanoyla dostuq,
Odur, xilas edib məni bu qadın.
Vano, a qardaşım, harada qaldın?
Toplar guruldayır, divarlar əsir,
Qəlbimi bir acı xatirə əzir.
Qalxmaq istəyirəm,
Dayan, bu nədir?
Yoxsa sol ayağım uyuşub nədir?
Tapa da bilmirəm,
Yoxdur o!
Hanı?
Anladım... Dərdiniz yanında dostlar,
Heç ayaq itirmək dərdi dərdmidir?
İndi təkayaqlı ümidiniz var.
Dörd yanda düşmənsə dərya kimidir.
İndi həsrət kimi hava soyuqdur,

İndi çantanızda bəlkə su yoxdur.
Söyləyin, qəlbiniz donmuşdu indi?
Sus, yaddaş...
Gözümə qaranlıq endi.
Bəlkə də vurdular təkbətək sizi,
Bəlkə də hammız bir vuruldunuz.
Bəlkə qucaqlayıb bir-birinizi
O namərd ölümə ortaq oldunuz!
-Oğlum, az fikir et...
Süd içsən azca...
Yaxın pəncərənin qabağmdaca
Balaca bir güzgü vardı
Götürdüm,
Baxdım.
Amma başqa adamı gördüm.
De, niyə düşmüşən, niyə bu günə?
Atdım o adamı otaq küncünə.
Qalxmaq istəyirəm.
- Bir ayaqla sən...
-Baxsaydım xəlvəti pəncərədən mən.
- Bıy, nə danışırsan?
Hələ gərək biz
Padvala köçürək tələsik səni.
-Elədir.
-Hər tində bir alman durub.
Boz-yaşıl paltarlı, qolları xaçlı,
Hərəsi nə qədər günahsız vurub.
Bu gün lap acıqlı, lap hirslidirlər.
Parkın ağ sütunlu girəcəyində -
Meydanda kimisə dəfn eləyirlər.
Böyüklərindəndir ölən deyirlər.
-Uzan, genatsvali, bir xəta olar.
-Nəvədən, oğuldan
nə var, ana can?
-Oğlum davadadır,
Körpə qız nəvəm,
Bir də mənə həyan bir gəlinim var.
Oğul, Quram idi oğlumun adı.

"Bəlkə də görmüsən?" - deyə soruşdu.
- Mən çox gürcü ilə birgə vuruşdum,
Bu adlı adama rast gəlməmişəm.
Xeyli söhbət etdik.
Danışdı ana
Ərinin iş yeri dəyişilərkən
Buraya könülsüz köçdüklərimdən,
Eh, nədən, nədən...

Könlümdə əbədi qalmış o günlər...
Yurdumuz davadan çıxdı müzəffər!

Qalib gəldik...
Döndü geri,
Ananın oğlu,
Gəlinin əri.
Ana indi lap qocadır,
Qarıdır, qarı.
Yay oldumu, görməliyəm gəlib onları.
Qız böyüyüb... Ərə gedir o gözəl bu gün,
Toyudur qızın,
Sən də gəl, bu gün!

* * *

Söhbətini tamamlayıb üzümə baxdı
Oturmuşduq, məskəniniz yenə o bağdı.

Kislovodsk, 1964

BİR SANTİMETR HAQQINDA

BALLADA

Proloq

O, iki yüz iyirmi səkkiz santimetrdən
yıxıldı,
Rekord adlı o yerdən
yıxıldı.
Yumaq kimi yığıldı.

Söz vermişdi.
Rekordun ən uca zirvəsində
qərar tutmuşdu o söz;
həmin sözdən yıxıldı.
Yandı,
yandı, yaxıldı.
Özü torpağa düşdü,
sözü göylərdə qaldı.
Elə o gündən bəri
gözü göylərdə qaldı.
O istəyirdi olsun
ucalıqda birinci.
Qızıl, gümüş cəhənnəm,
əldən verdi bürüncü.
Göylər kürəyində yük,
özü yerə qısılı.
Başqasının döşündə
Yandı rekord qızılı.
Nə çatmadı?
Bircə santimetr çatmadı
Zirvədən aşmaq üçün,
Könüllər açmaq üçün.
Bir santimetr nədir
Göyə baş-başa ucalmış
Mavi kilometrələr arasında?
Amma insan xar olur
Bəzən bir santi çatmayanda
Fəth olunmuş
Kilometrələr içində.
Məşqçi dedi:
-Yandırdı atamı!
O, Mefistofel səsi ilə dindi,
ruhdan düşmədən,
Qolunu oğlanın boynuna saldı,
-Qisas alacağıq, - dedi, -
Boyu bir santi düşməndən!

* * *

Əjdər durub sahilin
sakit bir guşəsində
Döş vürmaq istəyirdi
qağayılarla birgə
dalğaların yalına.
Sonra düşərdi
göyə şığımaq xəyalına.
Sonra qanad çalmadan
küləyin axarında uçmaq,
uçmaq istərdi.
Bu arzular Əjdərə
ucalığa atılmaq,
Dalğalarda işləmək
yollarını göstərdi.

* * *

Yarışlara
az qalır.
- Dostuma bir baş çəkim, -
deyə
minib katerə
Gəlib çıxıram onun
işlədiyi yerlərə.
Burdaydı məşqçi də.
Qalxıbdir
Xəzər adlı
mavi nəğmə zilinə,
Şagirdini
gözündən
ıraq qoymamaq üçün,
Onun tərli gözünə
baxıb doymamaq üçün.

Dördayaqlı bir otaq,
Əsir dörd ayağı da.
Narahatdır dostumun
özü tək otağı da.
Neft daşlarında olmur
hətta dincəlmək asan.
Sanki soyuqdan əsən
Zürafə qarnıdasan.
Əyləşdik,
bir mən,
bir o,
bir də məşqçi oldu.
Məşqçi yaşlı idi,
Qlobustək dazdı o;
Göylərlə gah dostlaşıb,
Gah inciyib dalaşmış,
Göylərlə nəfəs almış,
Göylər axmış qanına.
Alqış deyib burdakı
möhkəm "qura qanuna"
Əjdəri qabaqlayıb
Sadə bir süfrə açır:
- Adam burda tez acır.
O düşünə-düşünə
Hərdən baxır dostuna,
Hərdən də yumruğunu
vurur qalxan döşünə.

Əriyir dənizdə gecə.
Göyərir pəncərələr;
Sanki dəniz qalxıb,
istəyir "zürafə"nin
başı üstündən keçə.

Məşqçi də ayıqdır,
gözləri doludur səhərlə.
Deyir yarısəvinclə,
yarıkədərlə:
- Əzizim, antisantimetr
Elə bir zirvədir ki,
Ora qalxmaq üçün
olsun gərək böyük, şəffaf arzun,
bahadır gücün,
Hətta kədərə ilişib qalmış
Bir qayğı zərrəsi,
Kəmfürsətin qadağan zərbəsi,
Orda başqa cür dinir,
orda tonlara dönür.
Tonlara dönür
ultra yüksəklikdə
kiçicik bir parçasının
ton-ton ağırlığı olan ulduzlar kimi.
Bir santimetr, əzizim,
Böyükdür,
sonsuzdur,
bir məmləkət kimi,
bir diyar kimi.
Düşünürəm: onları
yerin neçə səhvindən.
ucalığın zəhmindən,
baxışların kəcindən,
sevinclərin gecindən
qoruyasan.
Şan-şöhrətdən, ad-sandan,
Düz görünən nöqsandan
stronsi 90-dan
qoruyasan.
Yüz milyon dərd-sər
Məhv eləyəsən gərək,
yerinə yüz milyon
fərəh nuru tökərək.

Mən Əjdərlə hər səhər,
aşırıram suların
göy yalından qayığ
Edib sinəmi qalxan
qəlbimdə yüz milyon
şahə qalxan,
hayqıran,
narahatlıq və qayığ.

DƏNİZDƏN GÖYƏ

Başlayır sözə
Üzünü küləklər,
dalğalar,
qorxular
Hələ yaxşı hamarlamamış
cavan trest müdiri:
-Yeridir, yeri.
Kim fəxrimizin
xətrinə dəyibsə,
ağır bir söz deyibsə,
Dostumuzun beynindəki milyard neyrondan,
nevrondan
alsın o kəlməni.
Yoxsa yüksəklik düşməni kədər
O kəlmənin yerində hökm edər.
Dalğaların zirvəsində
yırğalana-yırğalana boy atmış
bir dəstə gülü ondan alır,
verib dostumuza,
məşqçi gülür:
-Bu sözləri nə səbəbə
saxlamısan indiyə?
Deyirsən indi niyə?
Yoxlamalısan mədəndə
hər addımı, qarşı,
hər adama qarşı

Yönəldilən sözü
hələ hiss halında,
duyğu halında,
Məhv eləməlisən insan xəyalında.
O, hamıya əl edə-edə,
mənimlə,
dostumla yanaşı,
Vertolyota yanaşır.
Vertolyotda mən
baxıram Əjdərə,
Dalıram düşüncələrə.
Bəziləri şümşad kimi
parıltılı yol sevər,
İnsan xəyalının yüksəlməsi üçün
Heç bir qabartısı olmayanı
Sürüşkən parket fikir.
Evlənmək istədikləri
nə gözəl olar,
nə də kifir,
Nə istiarəylə araları var,
nə təşbehlə.
Sutkanı 24 saata,
saatı 60 dəqiqəyə,
dəqiqəni 60 saniyəyə
Böhlərlər sür təşbehlə.
Səhəri səhər yaşayırlar,
gecəni gecə.
Günəş sistemli dünya
Onlara 70 il ayırıbsa,
70 il gərək 70 il kimi keçə.
Belələri,
Boyları balaca olanda
Dabanlarına bir-iki santimetr qoyub
arzuya yetdi.

* * *

Durur gözlərimdə rekord zirvələri: 227...
228...
İnsana yovuşmayan antisantimetr.
Dostumun qəlbindən bir an
sovuşmayan andı - santimetr!
Az deyil
həm gənclikdə,
həm də dolduqca yaşa, yananlar,
Nəbz hesabı, 70 il
100 il və daha çox yaşayanlar.
Çatanda antisantimetrə,
Hər şey dəyişir.
İlk məna son məna ilə dəyişir.
Bir santimetrdə
Üst-üstə qalanmış
metrlər,
versllər
preslənir.
(İnsanların
biri dözüür,
biri bezir,
biri hirsələnir).
Santimetrdə -
havası,
boşluğu,
xəfəsi sıxılmış,
cövhəri sağılmış
verstlər!
İnsanın arzusundan keçirilmiş,
əsəblərindən süzölmüş,
sevincində şəffaflanmış,
əzabında yanmış
bir santimetrə yığıılmış verstlər!

* * *

Baxıb göyə
eşqi ilə ucalğın,
uğunanda,
uçanda o,
ağaran dan ulduzuna,
ürəyini lövbər atır
baxışının ucunda o.
Baxan olsa Yer üzünün
hər yanından
Görər ki, bu cavan oğlan
Asılmışdır baxışıyla asimandan.
Atıl!
Bir də...
iki də...
qara qaşı çatılır.
O atılır
yıxılır,
durub yenə atılır.
Atılır,
axı, onu göydə gözləyir ürək,
Qopub düşəcək
bir meteortək,
dayaq tapmasa
yerə düşəcək.
Onun fikri göydədir,
Sanki yerdən usanıb.
Beli tarım çəkilməmiş,
Boy da bir az uzanıb.
Mavi köynəyi düşmüş
Əzələsi şəklinə.
Amma var yenə şübhəm
Şübhəsində, şəkkinə.
Dostum könül verdiyi
qız ağzına su almış.
Onu da dinc qoymayan
eyni fikir, sualmış.

ZƏFƏR ƏBƏDİ DEYİL

Başlanır yarış...
Görək,
özüyü ölkəsini ucaldacaq kim indi.
Sərhəddi göylə yerin
o antisantimetr
kimin,
kimin, kimindir?
Jorj
Bazen
De, nə oldu?
Sən ki axı göylərə
mahir bir baş vuransan.
De, birdən üzün üstə döşəyə səninlə bir
niyə düşdü Fransan?
Avstraliyalı dost,
sən havada qıvrılan,
açılan bir pələngdin
keçən il burda sanki.
Göyün qənimi idin
keçən yarışda sən ki!
Aciz qalan ölkələr,
Mən verstlərlə uzununu,
eni olan ölkələr
Bu bircə santimetrin
içində itib, batır.
Heç kim görməsin deyə
gizli yerə qayıdır;
bu da belə qaydadır.

YER ENİR

Yüyürür Əjdər...
Yerə sanki ayaqlarını
çox ehtiyatla basır.

O atılır,
yıxılır,
baş tutmayı uçuşu.
Məşqçinin ucalır
sərt Mefistofel bası...
Dostumuzdan çox qabaq
bizim qəlbimiz düşür,
Durur... Baxır yuxarı.
Bir il əvvəl verdiyi
Sahibsiz sözü görür.
Düşünür ki:"Qəlbdi bu!"
Sınəsində elə bil
Sürətlə bir makina
Nəsə yazır: "Qəlpdi bu".
Söz havadan asılı;
Onu döyüb yağış, qar.
Bəlkə də bu söz üstədən
başqaları atlanır?!.
O söz mənadan kənar
Bir yad, ayrı sitatdır.
Döyüşdən sonra yaddan
Çıxmış aerostatdır.
Baxır...
Birdən açılır
alınıdakı qarışıq.
Yüyyürür...
gəlir...
çatır!..
O, yeri biz qarışıq,
Rəqibləri qarışıq,
Çempionlar qarışıq,
Okeanlar qarışıq
Basır bir ayağıyla,
atır aşağı!
Uçur!..
O, havada dikəlir
Sanki ayaqlarını

basır bir il sərəsər
göydə qalmış ürəyə,
havadakı sözüənə,
havadakı vədinə.
Elə bil birdən gəlir
göy imana və dinə.
Sanki bütün bədəni
dinir,
ötür,
hayqırır.
O, sanki bir ayqırın
azadlıqdan savayı
başqa bir şey görməmiş;
şümşad belinə yatır,
üzü üstə çevrilib,
ayağı üstə düşür.

...Elə bil ki, bizimlə
o, yuxuda görüşür.
Məşqçi əl çalır,
- Bis! -deyir.
Udmalydım mən, - deyir,
Udmalydıq biz, - deyir...

Bəs rəqib?
Xəstədir!
Əjdərin ürəyi söyləyir: düz deyil,
Axı,
bu rekordu
o vurdu
keçən il

Niyə gəlməyib?
Bəlkə də
tutduğu zirvəyə dirənib, qalıb?
Bəlkə də ordan aşılmaq istəyəndə
yerə tirlənib qalıb.
Məğlubıyyəti evdən
çölə çıxarmaq istəməyib?
"O gəlsəydi hamıdan
uca olardı!"
Düşünənlər deyib?
Özünü ötə bilməyib,
Odur ki, gəlməyib?

Əjdər birdən qollarını gen-gen açıb qızın boynuna saldıqca sıxılıb əsəblərə, əzələlərə yığılmış kilometrələr oğlanın ayaqları və əlləri ucundan süzülüb əvvəlki şəklini alır. Uzun məsafələr boyu uzanır. Əsgərin döyüşdən sonra açdığı dolağı kimi yollar, yoxuşlar, üfüqi, şaquli metrlər, adi yerişlər, tanqolar, burum-burum valsar açılıb tökülür. Oğlanın əli, ayağı barmaqlarının ucunda qurtarmır. Gah ekvator, gah meridian boyu davam edir: odur ki, oğlan qızı ölkələr, dənizlər, şəhərlər, kəndlərlə birgə qucaqlamış olur.

Birdən məşqçinin ürəyi oynadan gur səsi eşidilir. Dincə qoyulmuş kilometrələr, yollar, yoxuşlar, tanqolar, valsar yığılıb, sıxılıb əsəblərə, əzələlərə dolurlar. Oğlan iri addımlarla üç yerli zəfər kürsüsünün ortasındakı zirvəyə qalxır. Dünyanı özünə qərq etmiş sevinc ilğimindən bir əl çıxıb oğlanın əlini sıxır, ona nəsə verir.

Sinəsində qızıl olur
Dini, andı santimetr,
Mən hardayam, harda - deyə
Dinir antisantimetr.

Bakı, 1967

HEYKƏL VƏ HEYKƏLİN QARDAŞI
(Fraqmentlər poeması)

FRAQMENT - PROLOQ

*Polşa uğrunda vuruşmalarda
həlak olmuş
Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Cəmil
Əhmədova həsr
edirəm.*

Cəbrayla
bir payız səhəri gəldim;
Yorğun-argın.
Xeyli baxdım
təpələr qucağındakı
bu gözəl guşəyə;
durub kənarında arxın.
Çinar gördüm;
bir binanın qanadı altına alıb,
boylanırdı
ağsaqqal kimi.
Soruşurdu yarpaq dilləri ilə:
kimi axtarırsan, kimi?
Mən Vaqifi axtarırdım,
Qəhrəman Cəmilin qardaşını –
rayonun katibini.
Birdən,
hey-rət aldı məni:
Gördüm Cəmili
tunc geyimli,
heykəlliyində də
qayğıkeş,
cəsur,
sadə.
Sinəsini döndərmişdir,
həyatla
ölüm arasındakı səddə.
Sanki fikrə gedib
zövq alırdı

yanındaki gur su səsindən.
Kədərliydi bir qədər;
üç addımlıqdakı evlərinə
düşüb gedə bilmirdi
əbədiyyət kürsüsündən...
Ağlar anası:
Oğul, durub burdan-bura
gəlmirsən!
Bu dərdimə sənsən çara,
Gəlmirsən?!
Susar atası:
İndi böyük bir kişisən
mən qocayam,
məndən yaxşı
sən bilirsən
hər işi sən.
Cəmil, xırda uşaqsanmı
qışqıram ki, axşam oldu.
Oynamısan, yorulmusan,
bəsdir, Cəmil.
İndi isə sən özün bil,
mən deməyim yaxşı deyil.
Deyər Cəmil:
Axı, yenə postumdayam,
mən gəlməsəm, siz gəliniz.
Heç bir şey də lazım deyil,
Gətiriniz lalə, nərgiz.
DİNər qəlbim:
Cəmilin vüqarında
vuruşaraq,
Avropadan
müzəffər qayıdıbdır
bu çinar.
Cəmilin gur səsində
vuruşaraq,
Avropadan
müzəffər qayıdıbdır
bu sular.

Onun arzularında
vuruşaraq,
Avropadan
müzəffər qayıdıb
bu çiçəklər.
Onun təbəssümündə
vuruşaraq,
Avropadan
müzəffər qayıdıb
bu şəfəqlər,
Cəmilin nəfəsində
vuruşaraq,
Avropadan
bu saf hava
qayıdıbdır müzəffər.
Alar məni fikirlər:
Çinar qəhrəman!
Sular qəhrəman!
Şəfəqlər qəhrəman!
Çiçəklər qəhrəman!
Hava qəhrəman!
Cəmil qəhrəman!
Alqış sənə,
Kamiranlıq dostu olub,
Özü nakam ölən cavan!
Katib susur baxa-baxa
Pəncərədən görünən tunc Cəmilə -
gərgin ifadəli simaya.
Cəbrayılın üstündəki
Qəhrəmanlıq şəfəqi kimi çilənmiş
Cəmil adlı səmaya.
Gözlərindən oxuyuram:
Anam - dərddli qarı
az qala çarşabını açıb
saxlamaq istəyir

Cəmilin başına yağan
dolunu,
yağışı,
qarı.
Elə əli
ürəyinin üstədir.
Gah deyir ki, "qaranlıqdır,
Cəmil darıxar".
Gah da: "Ona soyuqdur,
istidir".
Məndə
Qonaq gələndə
istəyirəm gedib çağırım.
Sözüm yerə düşər deyirəm,
birdən gəlməz insafsız.
Ürəyimdə "toy" sözü partlayır
görəndə
ona layiqli bir qız.
İşləyirəm hamı kimi...
İstəyirəm,
nə qüvvəm varsa qoyam.
Heç bacararammı ki,
Cəmilin adına,
şöhrətinə,
hörmətinə
qıyam.
Mən yaxşı bilirəm
ha işləsəm,
az olacaq.
Pis işləsəm
Cəmilin
şan-şöhrəti azalacaq.
Bir məsələ yönə düşməyəndə
qır-qıç olub quruyuram.
Axı mən bizi
Rusiya çöllərində,
Avropada qoruyanın

şöhrətini qoruyuram.
Mən saxlamaq istəyirəm
onun şöhrətini
evdəki paltarı kimi
təmiz,
ləkəsiz,
təzə.
Asandırmı onun
şərəfli,
həm də ağır
Şöhrət yükü altında yaşamaq
anama,
atama,
qardaşıma,
mənə-
bizə?!
İstəyirəm daha çox hörmət qazanım.
Bu hörmət,
gərək çətinliyin
dəmir çaynağından alın.
Qoyum orın
pyedestalinın altına Cəmilin;
Cəmil daha uca olsun,
daha çox vuqar nuru tökulsün
O şərəfli,
o ləkəsiz alın.
Cəmil daha uca olsun deyirəm,
axı, o hələ çox cavandı.
Boyca da böyüyə bilərdi,
şöhrətcə də.
Bəlkə ikinci ulduz da alardı
zəhmət adlı cəbhədə.
Yox, yox,
qoymaram
tuncda donub qalsın
şöhrəti,
böyu.

Cəmilə həsr edəcəyəm
Ömrümü ömrüm boyu.
Nəyə lazım
nəfəssiz,
həyatsız heykəl?!
Qolsuz-qanadsız heykəl.
Amma heykəl
Böyüyərmiş nə çətin;
bahasın dağdan ağır zəhmətin.
O, hər xırda-para
raportu,
işı,
xeyirxahlığı
qəbul etməz;
dayanıb vüqarlı,
Ətrafı əbədiyyət hasarlı.
Lakin o,
Otellodan daha qısqanc
əbədiyyətin
gözlərindən yayınıb,
hər işimizə qarışar,
artar alınadakı qırıqlar...
Hər iclasda iştirak edər
qulaq verib həyətdən,
ayrılmaz fəxri bir uzv kimi
heyətdən.
Onun baxışı altında
Mehriban və sərt olmalıyam.
"Yerinə yetirilməlidir,
bir söz ki, deyildi.
Necə yəni mümkün deyildi?
Necə yəni bir xahişə gələnə
Deyəsən: - Çox mahaldır.
Yox, qardaşım,
Bu, Cəmili yetişdirən
xalqdır,
mahaldır".

Cəmil
heç xahiş edilmədən,
heç özlərinin xəbəri
olmaya-olmaya
insanları ölümdən qurtarıb,
vida deyib son kərə
səngərə,
heç bir "olmaz",
"düzləməz",
"yoxdur",
"bəlkə"
sözlərini
dilinə gətirməyəsən
sən gərək,
fikir verəsən
Cəmilin bu məsələyə
necə baxmasına.
"Olacaq!
Düzələcək!
Var!
Mütləq!"
Deməlisən narahatlıq,
Yorğunluq nədir,
lap ölüm bahasına.
Çətindir Cəmilin
baxışı altında
Daşımaq rəhbərliyi çiyində.
Gərək biləsən
camaatın süfrəsində
bişmişin də,
çiyin də.
Katib susur,
Mən susuram.
Oynadır fikirli-fikirli
Qarşısındakı
raket uclu qələmləri,
göy mürəkkəbqabını.

Elə bu vaxt
üç pırani qoca
tıqqıldadıb açar yerini,
aralayıb qapını.
Təklif eşidib
girirlər içəri,
əyləşirlər.
Rəngləri
gün altında işləməkdən
tunca çalır.
Katib uzun barmaqları ilə
sanki göy məxmərdə
sükut mahnısı çalır.
Qocalardan biri deyir:
- Yoldaş katib,
üç dəfə yazmışıq sədrə.
Baxmayıb ərizəmizdə
barı bir qısa sətərə,
bir söz deyirik,
o qızır.
Verdiyi vədlər də qısır.
Deyir: - Necə?
Susuzsunuz?
Yenə də bu?
Susunuz!
Gedirik,
gəlik hey,
Qalmayıb daha bizdə hey.
Katib astadan dinir:
- Olacaq suyunuz.
Daha nə sözlünüz, soyunuz?
Sədrə də deyir ki,
belə getməz, ay ağa.
Baxıram,
nə üçünsə

qocalar qalxmır ayağa.
Amma katib elə ki
gözlərini dikir
qardaşının heykəlinə,
gedir fikrə.
Qocalar "sağ ol, çox sağ ol" - deyib,
otaqdan sevincək çıxırlar
Qapıda bir-birinə
Yol verə-verə.
Susuruq...
Ayaq səsləri gəlir...
Sanki Cəmilidir,
Raykomun bağından
keçir fikirli-fikirli,
asta-asta.
Katib deyir:
- Sizinlə söhbət edək bir az da,
Telefon zəng edir;
katib əyilir
dəstəyə sarı.
Pəncərədən tökülür
çiyinlərinə,
qələminin altına
külək əsdikcə
Cəmilin
tunc çiyinlərindən qopan
yarpaqlar; qızılı-sarı.

1-ci FRAQMENT

Heykəl uzağa baxır

Heykəl durub kədərli,
qəmli bir əzəmətlə.
Durub baxır heyrətlə,
Həsrətlə.

Qocalmış atasına,
cüt qardaşa,
anaya.
Onların gözləriylə.
Onlarla söhbət edir,
onların sözləriylə.
Baxır, görüşür hər gün.
Cəbrayılın yazı,
payızı,
yayı,
doğma,
gözlə qışıyla.
Onların ürəyiylə,
onların baxışıyla.
Baxır uşaqlığının
Narahat çağlarına.
"Qaçaq-qaçaq" oynayan
Qonşu uşaqlarına.
O vaxt çevik,
mehriban,
gah həlim,
gah da yaman
bir Cəmil vardı.
Baxmayıb Cəbrayılın,
od şaxtalı qışına,
əllərini aparıb
Qara, çatma qaşına,
Hücum, deyərdi, hücum!
Qonşu uşaqlarından
Toplanılmış qoşuna.
Baxır,
məktəblərini
Tapa bilmir.
Yerində
Uca,
geniş

bir məktəb saldırbdır
onun Vaqif qardaşı, -
Heykəlinin, adının,
şöhrətinin sirdaşı.
Sonra baxır yollara
Uzaq-uzaq yollara,
gah sıldırımından keçən,
gah da düzdə günün altda,
nurlu, parlaq yollara.
Baxışları yol gedir,
o silahla açdığı,
dağlı, düzlü yollarla.
Gah yayla,

2-ci FRAQMENT

Coğrafiyadan "5"

Uşaqların nəğməsi
yayılb hava kimi
bütün Yer kürəsinə.
Yer kürəsi titrəyir,
tablamayır onların
dalğalı,
gur səsinə.
Yaxalarında çiçək,
çiçəyin altda ürək,
ürəkdə min xoş dilək
məktəbə yollanırlar,
şirin şərqə deyərək.
Onların bəsi olmur,
Yollar,
rizlər,
cığırılar;
Çəmənliyə çıxırlar.
Eh, kəpənək nə qədər!
Var xallılar, qonurlar.
Uşaqlar da,
onlar da
Burdan ora keçirlər,
Ordan bura qonurlar.

* * *

Bir az o yanda
Üç-dörd ölkə burdan aralı
Küçələri titrədir
"Zonder-yunq" dəstələri.
Bu ötkəm,
şiq geyimli,
Addmıları müqəyyəd

Gənclər səhərdən bəri.
Hitler - onlara günəş,
Almaniya - hər şeydən:
İlk məhəbbətdən,
Hər cinayətdən,
Addan,
Həyatdan üstün.
Hitlərə həsr ediblər
cavan ömrü büsbütün.
Onlar hazırlaşirlər
Cəbrayıl da - çəməndə
Kəpənəklərlə uçan
Gəncləri məhv edələr;
Tarixin qarşısında
Özləri də bilmədən
Çox böyük səhv edələr.
Hitler baxır onlara
Reyxin pəncərəsindən.
Baxır Föhrer
zövq alır
Yenə "hitleryungendin"
"hay!", "hay!" səşindən.
O baxır
Pəncərədən;
Adını bilmədiyi
Cəbrayıl göz dikir.
Cəbrayıl da bir böyük
Ölkənin varlığında
Onun gözünə girir
Görünməz zərrə tək.
SSRİ-yə baxanda
bura da baxmış olur.
Buranı da rəhmsiz
Yandırır-yaxmış olur.
Bizim gəncliyimizi
gətirəndə nəzərə,

Kəpənəklə oynayan
bu məktəblilərə də
Qətl əmri vermiş olur.
Yamaca da seyirdən
Cəmili görmüş olur.
Xeyli baxdı Cəmilə
Reyxin pəncərəsindən,
İodl,
Keytel titrədi
Fünerin kal səsindən.
Narahat oldu furer
Baxan zaman bu şümal,
bu qarışın oğlana.
Amma çox da baxmadı
Cəmilin gözündəki
Şücaət alovuna,
kamalına,
ağlına.
Cəmil o gün tarixdən,
Coğrafiyadan da "beş",
Fünersə ölkə aldı.
Hələ ikincisini
Dedi ki, bəlkə aldı.

3-cü FRAQMENT

Analar dünyası

Kainatı tutubdur
anaların qayğısı.
Yuxarıda göy olub,
aşağıda yer olub,
anaların ürəyi,
anaların arzusu.
Çünki onlar –
analar
göyə heç də inanmır
yerə heç də inanmır.

Göy də,
yer də gözəldir.
amma ana qəlbitək
heç biri uşaqların
dərd-qəminə yanmır.
Köks ötürüb dərindən
onlar öz arzusundan,
onlar öz qayğısından,
Könlünün ən sevimli,
ən titrək,
ən müqəddəs
gizli guşələrindən
ətir,
ışiq,
rəng,
hava
alıb, bir yeni dünya
düzəldirlər.
Ətrafi arzu,
qayğı hasarlı.
Sonra rahatlanaraq
dayanırlar,
baxırlar,
əzəmətli,
vüqarlı.
Göyün üzünə bir göy,
Yerin üzünə bir yer
çəkib, sonra analar
su içər,
çörək yeyər,
uşaqları qoruyar
özdəri yaratdığı
bu dünyaya atılan
Daşdan,
oddan,
kəsəkdən,
Bura qaçan kəhərdən,

Hətta aydın səhərdən
Əsən yeldən, küləkdən.
İntizar baxışları
Saf təbəssüm sərhədli,
nifrət,
hiddət sərhədli
müqəddəs bir dünyanı
hey dolana-dolana
düşər hər çəmənliyə,
hər bağa,
hər şənliyə,
hər küçəyə,
dalana.

* * *

Nə biləydi analar
onların baxışını
kəsib, doğrayıb keçir
Fürerin sərt baxışı.
Analar dünyasına
Baxır,
indidən gülür
anaların yasına.
Analar az qalır ki,
gələcək günləri də
yığıb baş-başa çata.
Bilmirlər belə olsa,
oğlun boyu
Fürerin
Gülləsinə tez çatar.
Ürəkdən yana-yana,
Düşünür ki, hər ana,
gen sinəli bir igid
olsun ki,
mən də deyim ceyran kimi
bir qıza,

uşaq yox,
oğlumu sən
pəhləvan san, ay pəri.
Bilmir ki, gen sinəli,
enli kürəkli olsa,
əziyyət çəkməyəcək
düşmənin snayperi.
enlikürək,
uca,
mərd
oğul böyüdüb ana,
sən demə,
kömək edir ölümə!

4-cü FRAQMENT

Ananın şifahi gündəliyi

Ana gündəlik yazmır,
Əvvələn, yaza bilmir,
Sonra ki, nəyə lazım
Yaddan çıxmazlar haqda?!
Xalqının da yadından
Heç vaxt çıxmazlar haqda.
Ürəyi bir kağızın
Üstünə qoyub,
sonra
Bir də onu təzədən
sinəyə basmaq üçün
qələm alsın əlinə,
Bir də onu tanıtsın
onu duyan elinə!
Bir də ana qəlbinin,
müqəddəs yaddaşının
yoxdur əvvəli,
sonu.

Yaxşı süjetli şeirə
novellaya,
romana,
Allahı seversiniz,
oxşatmayınız onu.
Oxşamır da axı, o,
Bir də görürsən ana
yuxusunda
bir totuq,
"yeməli uşaq" görür.
Elə həmin uşağı
həmin vaxtda
Polşada vuruşan qoçaq görür.
Əmib doymamış uşaq
faşist ilə vuruşur, -
frİs ilə vuruşur.
Atıb dodaqlarından
süd rəngli təbəssümü,
yanan hirsə vuruşur.
Ana birdən ayılır
öz qəzəbli səsinə.
Hitleri boğub atır
qüvvətsiz əlləriylə
Quranın "Öldürməyin!" -
yazılan ayəsinə!
Xatirələr qırılır
Cəmilin körpəlikdə
quraşdırıb bir kəlmə
etmək arzuladığı
şirin hecalar kimi.
Körpə hecalar kimi,
Körpü hecalar kimi.
Cəmil bir an içində
Cavan bir oğlan olur.
Polşada qan içində
Cəmil qəhrəman olur.
Orda neçə ananı
Cəmil bəxtiyar edir.
Amma öz anasının

Könlünü qubar edir.
Ana deyir: - Ay oğul,
Təki bütün analar,
Olaydılar
bəxtiyar!
Ay Cəmilim,
Ay oğlum,
İstərdim onlar kimi
Mən də bəxtəvər olum...
Sonra Cəmil çevrilir
Ananın 19 il
Bundan əvvəl etdiyi
Bir müqəddəs arzuya,
Bir əlçatmaz duyğuya.
O vaxt da arzu olsun,
İndi də arzu olsun?
Onda da istəyirdi
Onun bir oğlu olsun,
İndi də istəyir ki,
Onun bir oğlu olsun.
"O vaxt heç yaşı yoxdu,
indi on doqquz yaşlı
Cəmiltək oğlan gəlsin.
Qəhrəman gəlsin!
Gəldi.
Tunc şəklində qəhrəman.
Amma bağışla məni,
Azca narazı qaldı
Səndən uman
bu anan.
Hamı təriflədisə
sənin belə vəfanı,
məna,
elə vəfanı. –
Bala, qoy açıq deyim
Sözüm - sənə gileydi;
Gərək sən elə birbaşa
Evimizə gələydin.

5-ci FRAQMENT

Qonşulara təsəlli.

(Ana deyir:)

Bir dəfə görmədim ki,
Onun əyilə başı,
Onun əyilə qəddi,
Dəstəsində bir xətər
olarsa,
Ona dəyəcək, ona;
Ona dəyər.
Ürəyim deyir qəti.
Bir dəfə də girməmiş
mənim oğlum qabığa.
Yaxşı bilirsiniz ki,
bir dərd-bəla gələndə
Cəmil düşüb qabağa.
Olsa bir ölüm-ətər,
Cəmil birinci görər,
Əsirgəməz canını,
halal bilər qanını.
Məktubunda yazır ki,
"...Salam, anam, salam, atam!
Qorxmayın,
Salamatam!"
Dinləyən qonşuların,
qəlbi dönüb dağ olur.
Onlar durub dağılır.
Gizli əzbərləyirlər
Quran ayəsi kimi
ananın sözlərini.
Gecə tənha qalanda,
Gecə dərd çoxalanda
Onlar durub dağılır –
Başda Cəmil olmaqla

heç kimin balasına xətər dəyməsin deyə
zümzümə eləyirlər.
Əlavə
eləyirlər
burdan keçən
hər axşama,
hər səhərə,
Heç Cəmilin anasına
söyləməyə qıymazlar da.
Roden kimi
pyedestal qoymazlar da.
Oğulların
gənc Cəmilin ətrafında
mərd dayanan heykəlinə,
Axşam düşər,
apararlar,
gətirərlər səhər yenə.
Eh, analar,
oğlu üçün
heykəltəraş,
rəssam olan,
Məhəbbətdən ilham alan
Gərək sizi hər bir zaman
İlahətək
Yad edələr,
Hey analar,
Ey analar!
Ey analar!

6-cı FRAQMENT

Qurşağacan su,
Göyə qədər
sükut içində...
O, birinci girir suya
dizə qədər.

Ağır sükut davam edir,
qarşıdakı düzə qədər.
Orda sükut parçalanır
ara-sıra,
Elə bil ki, top-tüfənglər,
ağır tanklar
Öz-özünə yeriyirlər,
sıra-sıra.
Sükut... Barıt iyli sükut...
Düşməni onu səngər edib,
doluşubdur bu sükuta.
Cəmil bilir:
onlar gəlir;
pıçqılıtdan,
çıqılıtdan,
şırıltıdan
tuta-tuta
Sükut hərdən sızıldayır...
Sükut hərdən inildəyir.
Sonra susur...
Sükut indi ərşə dayaq.
Ulduzlarla birləşdirib
Cəmilgili,
Baş - ulduzda,
ayaq - çayda bu igidlər
Dayanıblar yerdən,
sudan göyə qədər.
Bəlkə bir az keçən kimi...
neçə-neçə messerşmit
Sükut adlı planetə
birdən girib,
Cəmilgili ulduzlardan
ayıracaq.
Ton-ton ölüm
Cəmilgilə tuşlanacaq?
Ulduzlardan,
bu sulardan

yaranmış bir kainatda
Ölüm-dirim çarpışması
başlanacaq?..
Sükut elə sərindir ki,
sükut elə dərindir ki,
sükut elə qocadır ki,
sükut elə ucadır ki...
Düşmənin ilk gülləsini
Görür Cəmil,
başı üstədən ordumuzun
keçib gedən
o sahillə
bu sahili birləşdirən
titrək,
uzun
nizə kimi.
Bir nizə ki,
Tüstü-duman arasında
Donub qalır.
O sancılır sakitliyə;
bir əsgərin sinəsində
sınıb qalan süngü kimi.
Cəmil dinir "hücum" deyə,
Araz axır,
Araz gəlir
Qarışır bu xırda çaya.
Leytenantın gər səsində
Cəmil girir axar suya,
qurşağacan,
Qayışında parıldayan
ulduzacan.
Köksündəki
bir igidlik sürətilə,
bir pəhləvan qüdrətilə
hücum edən ürəyəcən,

Qızılgülün ləçəyindən
Titrək olan diləyəcən.
Orda daim qərar tutan
təpərəcən.
Əzəmətli bir ölkəyə,
O Cəbrayıl adlı kəndə,
Həmin adlı şəhərəcən.
Mərmi gəlir,
güllə gəlir
Başı üstə fit çala-çala.
Sular olur şırım-şırım,
Təpə-təpə...
Sütun-sütun...
çala-çala.
Dağılır da,
yığılır da...
Ulduzlu bir papaq qoyub,
qalxır sular,
sahilinə,
məcrasına
yıxılır da.
Qan götürüb gedir onu,
ölüm yoldan edir onu.
Sulara qan zolaq salır
Komandirin yarasından.
Amma hara,
hara gedir
Vzvodunu başsız qoyub
vuruşmanın yansından?!
Al qan axır su yerinə.
Qan qarışib bir-birinə.
Suda yağı qanı da var;
Qan qarışır qanımıza.
Əsgər içər yad qanını
mərddlik onu qınamasa.

Cəmil sanır: qanıyla bir
Axır çaya ağrısı da.
Dolur, daşır,
ağrılarla
qandan doyan ağır su da.
Axıb gedir bu ağrılar,
Azad olmuş neçə elə
Axar suda,
ağır suda.
Orda üstü-başı tozlu,
Böyük, kiçik gülə-gülə
Çimir indi
bu vzvodun,
Komandirin ağrısında.

7-ci FRAQMENT

Adsız qəhrəman

1

Cəmilin bir dostu var,
Od-alovun içindən
Qayıdıb sağ-salamat.
Gərək dünya eşidib
Onun haqda,
qala mat.
İri, qara gözləri -
ürəyinin güzgüsü.
Sifətində sən deyən,
yox qoçaqlıq cizgisi.
Dava cəhənnəmi də
qova bilməmiş
qəti
Üzündən çox zərif,
həlim ifadələri.

Var hamıyçün
gözündə
mehribanlıq səhəri.
Kim baxsa söyləyər ki,
görmüşəm bu surəti.
Yox heç kimdən,
ricası,
xahişi,
təmənnası.
Var çiyində
Cəmilin
çiyininin xoş təması.
Kənddə bir kəs də bilmir
O vuruşmuşdur necə,
Fris öldürüb neçə.
Ağır, ya asan idi
onunçun hansı vuruş.
Bilən yoxdur.
Yerlilər
bircə şeyi bilirlər
Ki, o hər an
qəhrəman
dostu ilə bir olmuş.
Ki, onunla ayrılıb
gözü yaşlı bir səhər.
Niyə dinmir bu adam,
gördüyünü danışmır,
etdiyini danışmır?
Reyxin paytaxtınacan
getdiyini danışmır.
Tanıyırlar ki, həlim,
Gözəl bir insandır o.
Amma bir kəs də bilmir
mükafatsız,
medalsız,
ordensiz
bir igiddir,
adsız qəhrəmandır o.

Adı cəbhədə qalmış
həlak olanlarla bir.
Özü də açıb demir.
Bu iradəsi dəmir
Qızğın vuruş zamanı
Dostlardan ayrı düşmüş.
Təkbaşına bir taqım
düşmən ilə
döyüşmüş.
Talelərin,
adların
Qərribə gərdişində,
Davanın sərt dönüştü,
dağın q gedişində,
Görünən tək cə olub
qollarının sarığı.
İtib,
batıb
misilsiz bir igidlik sorağı...
Kimsə yiyə durubdur
bəlkə bu igidliyə
Onu əzizləyirlər
"ey bizim igid" deyə.
İndi mehrini salmış
Cəmilin heykəlinin
ucaldığı o bağa.
Səpir sirr sözlərini
çiçək toxumu kimi
su içdikcə canlanıb
pıçıldayan torpağa.
Çırladımı dağda gün,
evdə qalmaz,
burdadır.
Həlak olub-olmayan
dostlarının adını
əkir bağa birbəbir.

Gül açır yazda onlar,
bağı ətrə qərq edir.
Hasarları adlayıb
aşır,
baş alıb gedir.
Güllər kimin adını
daşıyır,
bilmir heç kəs.
Əhmədirsə qəlbində
sönüb, tükənmir həvəs.
Güllər azca solanda,
dərdə düşüb üşünür,
Bu güllər dostlarımlın
heykəlidir... düşünür.
Qarşılıq burda,
hər açılan səhəri,
heykəlləri səsləyir.
heykəlləri bəsləyir:
Böyüdür heykəlləri...

2

Çox işləyibdir bu gün
yaman ağrıyıb beli.
Çəkib sarı torpaqdan
göy yala sancır beli.
Yanını qoyub yerə
siqaret tüstülüdür.
Fikri, xəyalı yenə
keçmişə yollar gedir.
Yenə qayıdır geri
Əhməd yumur gözünü.
Eşidir çiçəklərin,
güllərin xoş sözünü.
Güllərin səsi rəng-rəng:
Birininki qırmızı,
birininki cəhrayı,

Bu rəngli sədaların,
sözlərin yoxdur sayı.
Nə dərdi var Əhmədin
bu hüdudsuz dünyada?!
Yaşayır bir mənalı
al-əlvan simfoniya.
Güllər hamısı açmış,
işlər düşüb çəminə.
Açıb gözünü birdən
Fikir verir Cəmilə...
Cəmil deyir: "Ay canım,
ay mənim dəstəmdəki
istəkli qəhrəmanım,
görmədim sənə tək
gözü tox,
təvazökar.
Amma mənim yenə də
sən dostuma sözüm var.
Sən niyə utanırsan?
Sən nədən çəkinirsən?
Şöhrətdən çəkinirsən?
Həqiqəti aç, danış.
Bilsinlər ki, döyüşdə
Cəmil də tək olmamış;
Dostlarının əlindən
şan-şöhrəti almamış.
Cəmil burada təkə,
Heykəl olub qalmamış.
Əhməd deyir:
- Sənə heç bir əmrini
Yerə salmamışam mən.
Qəm eləmə, nə osun,
orden almamışam mən.
Rahət ol, ay əzizim,
barı heykəlliyində.
Dostunun yaratdığı,
bu cənnət güllüyündə.

Cəmil deyir:
- Uşaq olma,
belə qalma.
Qalsan unuduluşda,
demək, sənin əlində
bir düşmən də ölməyib.
O kəndin əsl adı
sakinləriylə birgə,
öz yurduna gəlməyib.
Qazandığın sükutda
gül balalar gülməyib,
Qocalar dincəlməyib.
Hələ orda analar
göz yaşını silməyib,
Quşlar o uçan olub,
Çöllər dinclik bilməyib.
Belə çıxır ordadır,
öldürməyə hərislər.
"Ölü baş"lı frislər.
O, AS-lar
O SS-lər
Bir igidlik nişanı,
İyirmi ildən də çox
Sən yiyəsini səslər.
Yoxsa açmaq ayıbdır,
Yoxsa o kənddə hələ
dava qurtarmayıbdır?!
Girib unuduluşun
gözügörməz zülmətinə,
əlinlə xətt çəkmişən
sən öz mətanətinə.
Bu dərd məni öldürər,
Bu sər məni qurudar.
Həqiqətin gücüylə
Orda davanı qurtar.

Bu gün yorğundu Əhməd,
Bir gül-çiçək əkmədi.
Üstəlik də raykoma
Çağırıldı Əhmədi.
- Sənin qəhrəmanlığın
Böyükdür, - dedi katib, -
Ay insafsız, bu şərəf
İyirmi ildir itib.
İndi aydın olub ki,
İgidsənmiş, igid sən,
Döyüslərdə Cəmillə
Nələr eləməmişən!

8-ci FRAQMENT

Bir neçə il sonra
Cəbrayıla gəldim.
Katibi otağından
çıkanda tuta bildim.
Keçdik içəri,
oturduq.
Danışdı bu adsız qəhrəmandan,
Qəhrəmanlığından
iyirmi il ayrı yaşamış
sadə bir insandan.
Ayağa qalxdım,
Cəmilin heykəli olan
bağa baxdım.
Gördüm ordadır.
Əlində də bel var.
Söykənib Cəmilin heykəlinə
Durub yanaşı,
Uzaq Polşaya baxırlar.

1969

MÜNDƏRİCAT

<i>Tofiq Hacıyev. Əli Kərim poeziyası</i>	4
Şeirlər	
Franqmentlər.....	15
Kür, sənə bənzəyən nəğməm olaydı!.....	17
Bir gecəlik Kür olmuşam.....	18
Mavi nəğmə qanadında.....	19
Fəhlələr.....	21
Muğamı dinləyirəm.....	22
"Altıncı festivala".....	24
"Çox yazdım gecə".....	25
Əllər.....	26
Ən böyük gəmi.....	27
Atamın xatirəsi.....	28
İlan.....	29
Poçtalyon.....	30
Bakı küləyi.....	31
Babəkin qolları.....	32
Füzuli.....	32
Xətayi.....	34
"Yazırsan gecələr".....	35
Azərbaycan.....	36
Kür.....	39
"Ürəyim boylanır o yerə sarı".....	39
Ana.....	40
Dəniz.....	40
Səfərdən sonar.....	41
Nida.....	42
Ucadan.....	43
Çəkisizlik.....	44
Metronun yaylı qapıları.....	44
Xətlər variasiyaları.....	45
1. Əyləncəli həndəsə.....	45
2. Açıq pəncərə.....	47
3. Meridian üstündə oyun.....	48
4. "Gözlərim sənə heyran olub".....	48
5. Oğlum şəkil çəkir.....	49
Yeraltı dünyada.....	50
Daş.....	51
Mənim həyatım.....	53
Uşaq.....	54
Bu, Göyçaydır.....	55
Paşanın ilk uçuşu.....	56
Uşaqlar çimir.....	57
Dostlar.....	59
Mənim ömrüm.....	61

Nəğmələrin yuvası.....	62
Gəl, Azərim.....	63
"Uşaq deyirki, mənə".....	64
"Başmın üstünə bax!".....	65
İnsan tək deyil.....	65
Sanki.....	66
Şair.....	67
Habil.....	69
"Heç kim məni başa düşməz".....	70
Ölüm, sevinmə çox.....	71
Qış günündə.....	71
Bülbülün xatirəsinə.....	73
Sənət eşqi.....	73
Van Qoqun günəşi.....	75
Küə yağış yağırdı.....	77
Kürə baxdım.....	79
Həmişə səfərdə.....	80
Qağayılar.....	81
Külək, dəniz, gecə, ölüm və Səlim.....	82
"Gəldim bu yerlərə".....	87
"Qız baxır uzağa".....	87
Həmiyə məktub.....	88
Məktubdakı adam.....	89
Məkr və məhəbbət qalası.....	90
"Söz dedim".....	92
Azad adam.....	92
"Tənhalıq boşluq deyil".....	93
Azmaq istərəm.....	93
O qıza.....	95
Maska.....	96
"O, elmin müqəddəs astanasından".....	97
"Bəzən haqq qazanır insan öləndə".....	97
Qızıl qanad.....	98
Zəhmətkeş buruq.....	98
Epiqramlar.....	99
Tənək.....	101
"Şeir gətirdi".....	102
Bir-birindən xəbərsiz dahilər.....	103
Gördüm heç doğulmamış.....	105
"Mənə deyirsiniz ki".....	106
Sevirəm.....	107
O qız kimə qismətdir?.....	109
Mehmanxanada.....	110
"Baxdım".....	112
Gül və çörək.....	113
№ 3702.....	115

Coğrafiya müəlliminin şəhadət barmağı haqqında ballada.....	118
Alman əsir.....	120
Bomba üstündə ev.....	121
Analar ağlar.....	123
Xirosimada məktəbsiz uşaq.....	124
Uşaqlıq, gənclik, qocalıq.....	126
Qaytar ana borcunu.....	127
"Barışma kədərlə".....	129
"Gecə uşaqlar yatır".....	129
"Qapımı daldan bağlayıb".....	130
"Söz axtardım, tapmadım".....	131
Müşfiqə.....	131
İşıqlar hər yerdə çoxdan keçmişdir.....	132
Qarlı qış axşamında.....	132
Heykəl və insan.....	136
Söz haqqında.....	137
"Yox, mənə deməyin".....	138
"Nöqsanlar".....	138
Salyeri.....	139
Şəhidliyin zirvəsi.....	140
"Sinəm sızıldayır masadan ötrü".....	143
Sözlər.....	144
"Qələmbəki mürəkkəb".....	144
Aut.....	144
Dalğalarda iki qanad.....	146
Qonşuda bir qız ağlar.....	150
Ölümdən pis.....	152
M.Hadiyə.....	152
"Yaxşıya pis desələr...".....	152
Çiçəklər iclasda.....	152
Qayıt.....	153
Çətin görüş.....	154
"Baxışın üzümdədir".....	156
"Ürəyim sən deyən çox cavan deyil".....	157
"Xeyli vardır".....	157
İki sevgi.....	157
"Nə vaxt görüşmüşük?".....	158
"Qəribsədiin uzaqlarda".....	159
"Keçirdim qəlbimi".....	160
"Ayrılıq zamanında".....	161
"Ala gözün gülümsündü".....	162
"Gecə də".....	162
"Kədər başdan-başa sinəmi tutmuş".....	163
"Neyləyək, məsələ bitir deyəsən".....	163
"Özü duyaydı ki, ürəyimdədir".....	164
"Sənsiz nə çətin imiş".....	164

"Bəlkə də bezmisən".....	165
"Məgər ürəyim bu zamanında".....	165
"Mən belə bilsəydim".....	166
"Nə bu dərd gərəkdir uşaqlar üçün".....	166
"Otağ, doldurub yenə tənhalıq".....	167
"Bir vaxt gec olacaq".....	167
"Sənin baxışını".....	168
"Nə xoşbəxt imişəm bir zaman, Allah.....	168
Günəbaxan.....	169
Tolstoyvari.....	170
Göydəmir at.....	171
"Nə üçünsə yadıma.....	174
Ölümdən sonra.....	175
Ürəyim çox yaman sancdı.....	175
...Xatirəsinə.....	175
"Gecə yağış yağdı".....	176
"Sənə hücum çəkir qəm qoşunları.....	177
"Od tutub yandı içim".....	177
Palatada saxlanmış şeirlərdən.....	180
Ağrıya bir-iki söz.....	181
"Olüm xəstəxanada".....	182
Vəsiyyət.....	182

Poemalar

İlk simfoniya.....	187
Üçüncü atlı.....	243
O mənə danışdı ki.....	275
Bir santimetr haqqında ballada.....	289
Heykəl və heykəlin qardaşı.....	302

Buraxılışa məsul: *Əziz Güləliyev*
Texniki redaktor: *Rövşən Ağayev*
Tərtibatçı-rəssam: *Nərgiz Əliyeva*
Kompyuter səhifələyicisi: *Alianna Duxanina*
Korrektor: *Aysel Qarayeva*

Yığılmağa verilmişdir 24.04.2004. Çapa imzalanmışdır 21.11.2004.
Formatı 60x90 ¹/₁₆. Fiziki çap vərəqi 21. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 182.

Kitab "Şərq-Qərb" mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Ələsgər küç., 17.